

เศรษฐกิจและสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
Office of the National Economic and Social Development Board

ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐

สังคมไทยกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน...ก้าวอย่างอย่างมั่นคง
การออม...สู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน
ป่ากับชีวิตชุมชนที่ยั่งยืน

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๕๓

องค์ประกอบหลัก/ย่อย	ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัด	ดัชนี				
			๒๕๔๙	๒๕๕๐	๒๕๕๑	๒๕๕๒	๒๕๕๓
ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย			๖๖.๓๓	๖๕.๘๙	๖๗.๙๐	๖๕.๖๘	๖๖.๘๐
การมีสุขภาพ			๗๑.๔๐	๗๑.๑๖	๗๒.๒๓	๗๐.๘๙	๗๐.๘๖
สุขภาพกายและจิตดี	ร่างกายแข็งแรง	อัตราการเจ็บป่วยต่อประชากรพันคน	๗๙.๕๗	๗๒.๑๙	๖๗.๙๓	๖๒.๗๐	๖๒.๗๐
	อายุยืนยาว	อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด	๙๒.๐๗	๙๒.๐๗	๙๒.๐๗	๙๒.๐๗	๙๒.๐๗
	จิตใจดี	อัตราการฆ่าตัวตายสำเร็จต่อประชากรแสนคน	๔๒.๕๐	๔๐.๔๐	๔๐.๔๐	๔๒.๘๐	๔๑.๐๐
การมีคุณธรรม และ สติปัญญาและใฝ่รู้	ยึดมั่นในศีลธรรม มีความ ซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนมีความ เมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์	อัตราจำนวนคดีอาญาต่อประชากรแสนคน	๗๗.๐๐	๘๐.๕๕	๘๙.๔๒	๙๕.๓๒	๑๐๐.๐๐
	มีความสามารถในการเรียนรู้	อัตราการเรียนรู้ (Functional literacy rate) (สัดส่วน ประชากรอายุ ๑๕ ปีขึ้นไปที่มีการศึกษาอย่างน้อย ๙ ปีขึ้นไป)	๖๘.๘๒	๗๐.๙๐	๗๒.๒๘	๗๓.๙๕	๗๖.๕๗
	มีการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ	ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (คะแนนเฉลี่ยชั้น ป.๖ ม.๓ และ ม.๖)	๖๘.๔๔	๗๐.๘๗	๗๑.๒๗	๕๘.๔๙	๕๒.๘๔
ครอบครัวอบอุ่น			๖๒.๒๔	๖๑.๖๕	๖๓.๙๗	๖๓.๑๘	๖๓.๐๘
บทบาทหน้าที่ของ ครอบครัว	เด็กได้รับการอบรมสั่งสอน เลี้ยงดูที่เหมาะสมตามช่วงอายุ	อัตราคดีเด็กและเยาวชนถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ ต่อเด็ก และเยาวชนพันคน	๖๓.๐๑	๕๘.๙๕	๖๓.๓๕	๖๒.๙๗	๖๕.๐๓
	ผู้สูงอายุ และผู้พิการได้รับการ ดูแลเอาใจใส่จากคนใน ครอบครัว	ร้อยละของผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียวต่อผู้สูงอายุทั้งหมด	๕๓.๑๐	๕๑.๕๙	๕๐.๓๙	๔๙.๖๑	๔๕.๗๖
	ผู้อยู่ในวัยแรงงานสามารถ ทำงานหาเลี้ยงครอบครัวให้มี ความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี	สัดส่วนครัวเรือนที่มีสมาชิกของครัวเรือนที่มีรายได้ต่อสมาชิก ทั้งหมดของครัวเรือนเท่ากับ ๑:๒ ต่อครัวเรือนทั้งหมด	๗๒.๕๘	๗๓.๐๕	๗๔.๑๘	๗๓.๓๑	๗๕.๐๖
สัมพันธ์ภายใน ครอบครัว	ครอบครัวที่สมาชิกอยู่ร่วมกัน ในลักษณะครอบครัวขยาย เพื่อสร้างบรรยากาศที่สงบสุข ในครอบครัว รวมทั้งมีโอกาส อยู่พร้อมหน้า และทำกิจกรรม สร้างสรรค์ร่วมกันเป็นประจำ	อัตราการจดทะเบียนหย่าต่อพันครัวเรือน	๔๘.๓๒	๔๔.๑๗	๕๐.๒๖	๔๓.๗๓	๔๔.๓๖
		สัดส่วนของครอบครัวขยายต่อครัวเรือนทั้งหมด	๖๗.๘๐	๖๗.๔๐	๖๙.๒๐	๗๐.๒๐	๖๙.๐๐
การพึ่งพิงตนเอง	ครอบครัวมีรายได้พอเพียง สำหรับรายจ่ายที่จำเป็นในการ ดำรงชีวิต และในยามฉุกเฉิน หรือยามจำเป็น และไม่มี หนี้สินที่ก้ำกั้มมาเพื่อการใช้จ่าย ในการอุปโภคบริโภค	ร้อยละของครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ ต่อครัวเรือนทั่วประเทศ	๕๖.๒๐	๕๙.๖๐	๕๙.๖๐	๖๒.๖๙	๖๒.๖๙
	ครอบครัวมีความมั่นคงในที่อยู่ อาศัยปัจจัยพื้นฐานใน การดำรงชีวิต สามารถอยู่ อาศัยได้อย่างปลอดภัย สุขสบาย โดยไม่ต้องกังวลว่า จะมีปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย	สัดส่วนครัวเรือนที่มีบ้านเป็นของตนเอง (SES)	๗๖.๐๐	๗๖.๑๙	๗๗.๕๕	๗๗.๑๕	๗๕.๙๑
		สัดส่วนครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ในครัวเรือน	๖๕.๑๐	๖๘.๑๐	๗๑.๔๕	๗๑.๙๔	๗๓.๒๗
ชุมชนเข้มแข็ง			๓๓.๗๔	๔๖.๓๘	๕๕.๗๓	๖๐.๘๙	๖๖.๐๗
ชุมชนพึ่งตนเองได้	ความเข้มแข็งขององค์กรใน ชุมชน	สัดส่วนความมีเสถียรภาพทางการเงินหรือความมั่นคงของ องค์กรชุมชน	๕๑.๓๘	๗๔.๙๖	๗๓.๒๔	๔๖.๕๔	๕๗.๓๐
	มีการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหา ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง	สัดส่วนหมู่บ้านที่มีการเรียนรู้โดยชุมชน	๕๗.๑๘	๖๗.๖๐	๖๗.๖๐	๘๑.๗๒	๘๑.๗๒
ชุมชนเกื้อกูลกัน	การมีสวัสดิการในชุมชน	สัดส่วนครัวเรือนที่มีคนในครัวเรือนเป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชนที่ มีการจัดสวัสดิการต่อพันครัวเรือน	๑๓.๒๐	๒๑.๔๙	๔๑.๐๔	๕๗.๖๖	๖๒.๖๔

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คณะที่ปรึกษา

เลขาธิการ นายอาคม เติมพิทยาไพสิฐ

รองเลขาธิการ นางเพ็ญจา อ่อนจิต
นางสุวรรณี คำมั่น
นายปรเมธี วิมลศิริ
นายชาญวิทย์ อมตะมาตุชาติ
นายธำนิษฐ์ ณะเอม
นางสาวลดาวัลย์ คำภา

ที่ปรึกษาด้านนโยบายและแผนงาน

นางนิตยา กมลวาทินนิศา
นางชุติมาญ วงศ์สุบรรณ
นายสมชาย ศักดาเวคิอิศร
นายภูมิไจ อัดตะนันท์
นางวนิดา มหากิจ
นางสาวสุมาลี เดชานุรักษ์นุกูล
นายไพโรจน์ โพธิวงศ์

บรรณาธิการบริหาร

นางสาวภาวณี วัฒนา

บรรณาธิการผู้พิมพ์โฆษณา

นางภาณี ชนาธิปกรณ์

กองบรรณาธิการ

นางสาวประสพศรี รักความสุข
นางสาววิณา เตชะพนาดร
นางภาณี ชนาธิปกรณ์
นางนิสวันต์ พิชญ์ดำรง
นายธีระพงษ์ มาลัยทอง
นางสาววัชรีย์ พุ่มทอง
นายสุรพล สนวนขันธ์

ฝ่ายจัดการ

นายธีระพงษ์ มาลัยทอง

ฝ่ายศิลปกรรมและภาพ

นายเนาวฤทธิ์ ฤทธิแปลก

ออกแบบและพิมพ์ที่

บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด
โทร. ๐-๒๙๐๓-๘๒๕๗-๙

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

เรื่องเด่นประจำฉบับ

๕ สังคมไทยกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน...ก้าวอย่างมั่นคง

บทความประจำฉบับ

๑๑ การพัฒนาคุณภาพการศึกษา รากฐานการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทย

๑๗ การออม...สู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

๒๕ ป่ากับชีวิตชุมชนที่ยั่งยืน

๓๑ บ้านบางโรง : ความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง

๓๗ โรงเรียนสัตยาไส แบบอย่างของการสร้างคนดี

๔๑ การต่อต้านคอร์รัปชั่นของฮ่องกง : ข้อคิดสำหรับสังคมไทย

ข้อมูลชวนรู้

๔๕ ย้อนรอยดัชนีชี้วัดการพัฒนาจากความสุขสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข
ร่วมกันในสังคมไทย

ปกหน้าใน - ปกหลังใน

ข้อมูลดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยปี ๒๕๔๙-๒๕๕๓

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศแก่สาธารณชนทั่วไป ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการรายงานความเคลื่อนไหว สถิติทางเศรษฐกิจและสังคมให้ผู้อ่านทราบข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องกับสถานการณ์

โปรดทราบ

บทความ ข้อคิดเห็นและข้อเขียนต่างๆ ในวารสารเศรษฐกิจและสังคมเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน มิใช่เป็นความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

บรรณาธิการ

สังคมไทยเริ่มให้ความสำคัญกับแนวคิดการสร้างความสุขมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) และต่อเนื่องมาเป็นการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ซึ่งแนวทางการพัฒนาได้ปรับไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้เกิดความสมดุลและมีการบูรณาการในทุกมิติการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเชื่อมโยงจากระดับบุคคลไปสู่ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศ สศช. ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เพื่อเป็นเครื่องมือใช้วัดผลกระทบการพัฒนาประเทศ บ่งชี้สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคมไทย และขับเคลื่อนการพัฒนาที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

วารสารเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้นำเสนอสาระเกี่ยวกับสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในช่วงของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ในทุกมิติของวิถีการดำรงชีวิตที่บูรณาการเชื่อมโยงกันเกิดเป็นภาวะแห่งความสุข ครอบคลุมการมีสุขภาวะทั้งสุขภาพกาย จิตใจ และสติปัญญา ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งของชุมชน เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและเป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ และสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล

ขณะเดียวกัน วารสารฯ ได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับหนทางการสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขในหลากหลายมิติของการพัฒนา ประกอบด้วย การพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้มีความรู้ คิดเป็น ทำเป็น การออมซึ่งเป็นแนวทางในการพึ่งพิงตนเองอย่างยั่งยืน การพัฒนาป่าที่เป็นแหล่งพึ่งพิงในการดำรงชีวิตของคน และความสำเร็จในการต่อต้านคอร์รัปชันของฮ่องกงที่นำมาเป็นกรณีศึกษาของไทย นอกจากนี้ คอลัมน์พิเศษได้เสนอแบบอย่างความสำเร็จในการพัฒนาของภาคส่วนต่างๆ ในรูปของโรงเรียนสัตยาไส แบบอย่างการสร้างคนดี มีคุณธรรม และชุมชนเข้มแข็งบ้านบางโรงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้ง เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขและความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย รายละเอียดของเรื่องราวที่น่าสนใจเหล่านี้ สามารถติดตามอ่านได้ภายในฉบับต่อไป

สาระในเล่ม

บทความประจำฉบับ

- **สังคมไทยกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน...ก้าวอย่างอย่างมั่นคง** นำเสนอผลการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ที่มุ่งสู่การสร้างการอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมอย่างยั่งยืน อันสืบเนื่องจากกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากการให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลัก เป็นการสร้างความสุขในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวม

- **คุณภาพการศึกษาไทย : ประเด็นที่ต้องเร่งแก้ไข** นำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในประเทศไทย การศึกษาเป็นรากฐานในการพัฒนาคนและสังคม ให้มีความรู้ความสามารถ หล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยมที่ดี และถูกต้อง นำความรู้ปรับใช้ในการดำรงชีวิต และสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ

- **การออม...สู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน** นำเสนอรายงานการวิจัยที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับระดับการออมในภาพรวม การออมของภาคครัวเรือน ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของประชาชน เครื่องมือและช่องทางการออม แนวทางส่งเสริมการออมในรูปแบบที่หลากหลาย ที่ส่งเสริมให้ภาคประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

- **ป่ากับชีวิตชุมชนที่ยั่งยืน** นำเสนอการประเมินมูลค่าจากการใช้ประโยชน์ของป่า สถานการณ์ป่าของโลกและไทยที่กำลังถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง แนวทางการพัฒนาป่าความยั่งยืน พร้อมทั้งกรณีศึกษาเพื่อการจัดการป่าให้มั่นคง

คอลัมน์พิเศษ

- **บ้านบางโรง : ความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง** บางโรงเป็นตัวอย่างชุมชนเล็กๆ ในจังหวัดภูเก็ต ที่ได้รับผลกระทบจากกระแสนุนจนประสบปัญหานี้สิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เมื่อคนในชุมชนเริ่มตระหนักและร่วมกันหาแนวทางแก้ปัญหา สามารถปลดหนี้สิน พื้นฟูสภาพแวดล้อมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ ดำเนินวิถีชีวิตด้วยความอยู่เย็นเป็นสุข และได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย อาทิ รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นระดับจังหวัด รางวัลหมู่บ้านเขียวขจี

- **โรงเรียนสัตยาไส แบบอย่างของการสร้างคนดี** การจัดการศึกษาทางเลือก ที่ไม่เน้นการแข่งขันและความเก่งเชิงวิชาการ แต่ให้ความสำคัญกับการสร้าง “คนดี” เพราะเชื่อมั่นว่า หากสามารถสอนเด็กให้เป็นคนดี มีความสุข เด็กจะเป็นคนเก่งได้โดยไม่ต้องแข่งขัน ดังวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้ว่า “สร้างคนดีเหนือสิ่งใด”

- **การต่อต้านคอร์รัปชันของฮ่องกง: ข้อคิดสำหรับสังคมไทย** นำเสนอกรณีตัวอย่างของฮ่องกง ที่ประสบกับปัญหาคอร์รัปชันต่อเนื่องยาวนานมา ๓๐ ปี มีการจ่ายเงินเพื่อรับบริการจากภาครัฐ รัฐบาลฮ่องกงจึงดำเนินการปราบปรามคอร์รัปชัน โดยปรับปรุงระบบราชการ และสร้างทัศนคติให้กับสาธารณชนเกิดความตระหนักถึงปัญหา และหาแนวทางแก้ไขการทุจริตและประพฤติมิชอบ จนสถานการณ์ดีขึ้น

ข้อมูลความรู้

- **ย้อนรอยดัชนีชี้วัดการพัฒนาจากความอยู่ดีมีสุข** สู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย นำเสนอหลักการพื้นฐาน กรอบแนวคิด นิยามและองค์ประกอบของการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ซึ่งเป็นเครื่องมือวัดผลกระทบการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ และแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ และการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขร่วมกันในสังคมไทย เพื่อวัดผลกระทบการพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ และการนำไปประยุกต์ใช้ในระดับชุมชนเพื่อประเมินความอยู่เย็น เป็นสุขของชุมชนแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งแนวทางการพัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขร่วมกันในสังคมไทย ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑

สังคมไทยกับความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน... ก้าวอย่างอย่างมั่นคง

อมรรารณ ทิวannon*

บทนำ

ประเทศไทยเริ่มปรับแนวทางการพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับด้านสังคมเพิ่มขึ้น เน้นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศ ภายใต้หลักการที่ยึดความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกัน มุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ทั้งบุคคล สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุข และเกิดการพัฒนายั่งยืน ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา ส่งผลให้เศรษฐกิจมีความเข้มแข็งและเป็นธรรม อัตราการว่างงานและความยากจนลดลง ชุมชนเข้มแข็ง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้รับการฟื้นฟูและอนุรักษ์

สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

การพัฒนาประเทศในอดีตให้ความสำคัญกับแนวคิดเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่มุ่งสร้างรายได้ให้กับประเทศ ซึ่งมาจากสินค้าและบริการที่ส่งไปขายต่างประเทศ คาดว่ารายได้และการจ้างงานที่เกิดขึ้นจะกระจายไปยังภูมิภาคต่างๆ โดยวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “จีดีพี” อย่างไรก็ตาม การวัดความเจริญเติบโตด้วยจีดีพีไม่สามารถแสดงให้เห็นสภาพสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้ปรับแนวทางการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลาง และดำเนินการต่อเนื่องมาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) ที่ได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นปรัชญาทางการพัฒนาประเทศ มุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุลและบูรณาการ ต่อมาช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) ยังคงยึดแนวทางการพัฒนาต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘-๙ เพื่อมุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” สศช. จึงจำเป็นต้องพัฒนาดัชนีชี้วัดให้ครอบคลุมทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ทุกภาคส่วนเห็นพ้องกัน และสามารถนำไปปรับใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน

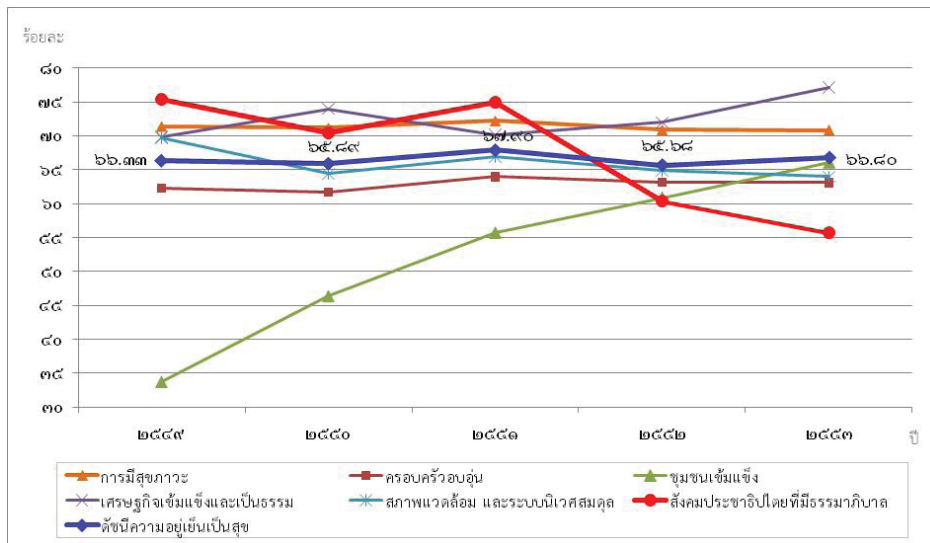
ความสุข หรือ ความอยู่เย็นเป็นสุข เป็นค่านิยมของการดำรงชีวิตและการพัฒนาสังคมไทยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนความสมดุลและความเป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนา และให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตใจมากกว่าวัตถุ รายได้ หรือความมั่งคั่ง และเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทุกคนในสังคมสามารถแบ่งปันกันได้ ความสุขนี้แบ่งออกเป็นความสุขภายใน เกิดขึ้นภายในจิตใจ เป็นความสุขระดับจิตและปัญญา ไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอกโดยตรง อาทิ ความดีงาม ความภาคภูมิใจ ความมีอิสระ และความสุขภายนอก ที่สัมพันธ์กับปัจจัยในการดำรงชีวิต อาทิ การมีปัจจัยสี่ ครอบครัวยุติธรรม ชุมชนเข้มแข็ง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา

สถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

สศช. ได้ประเมินผลกระทบการพัฒนาประเทศไทยโดยใช้ “ดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” ในภาพรวม พบว่า ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) คนไทยมีความอยู่เย็นเป็นสุขเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่มีความเข้มแข็งและเป็นธรรมเพิ่มขึ้น และชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเอง และเกื้อกูลกัน แต่ต้องเร่งปรับปรุงให้เป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ขจัดปัญหาเสียดสี เสริมสร้างความสามัคคีของคนในชาติ และเร่งพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ เสริมสร้างศักยภาพคนไทยให้สมรรถนะสูง

แผนภูมิที่ ๒ ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๓

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

คนไทยมีสุขภาพดีขึ้น

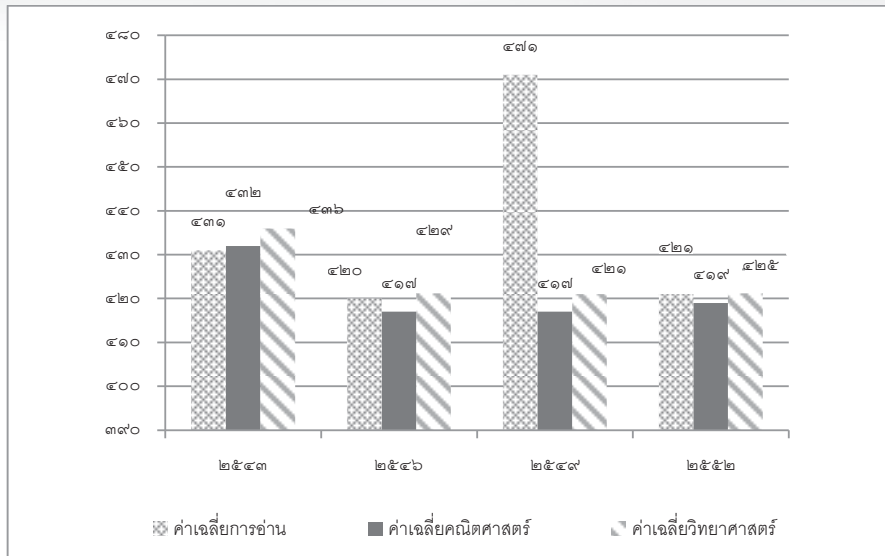
คนไทยมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และมีอายุยืนยาว แต่เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง มีอายุคาดหมายเฉลี่ยเพิ่มจาก ๗๔.๓ ปีในระยะแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ เป็น ๗๕.๖ ปี ช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ และได้รับหลักประกันสุขภาพเพิ่มจากร้อยละ ๙๗.๘ ของประชากรผู้มีสิทธิทั้งประเทศในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๙๙.๔ ในปี ๒๕๕๓ ครอบคลุมคนไทยประมาณ ๖๓.๑ ล้านคน ขณะที่ประชากรที่เจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ ๕ อันดับแรก ได้แก่ เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หลอดเลือดสมอง หัวใจ และมะเร็ง มีแนวโน้มสูงขึ้น เนื่องจากพฤติกรรมเสี่ยงจากการดำรงชีวิต บริโภคอาหารที่ไม่ถูกสุขอนามัย มีไขมันและน้ำตาลสูง แต่บริโภคผักและผลไม้ไม่เพียงพอ รวมทั้งขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ คนไทยส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตดี และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาได้จากการเจ็บป่วยที่เกิดจากความเครียดจนถึงระดับตัดสินใจฆ่าตัวตายสำเร็จที่มีแนวโน้มลดลงจาก ๖.๐ ในปี ๒๕๕๐ เหลือ ๕.๙ ในปี ๒๕๕๓

คุณภาพการศึกษาของเด็กไทยต้องเร่งแก้ไข

คนไทยได้รับโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีความรู้ในระดับ “คิดเป็น ทำเป็น” เพิ่มขึ้น ผู้ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ หรือเทียบเท่า ซึ่งเป็นระดับที่สามารถอ่าน เขียน คิด และคำนวณเพิ่มจากร้อยละ ๔๒.๕ ในปี ๒๕๕๐ เป็นร้อยละ ๔๕.๙ ในปี ๒๕๕๓ แต่คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนลดลงจาก ๓๗.๖ ในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๒๙.๑ ในปี ๒๕๕๓ คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ต่ำที่สุด ร้อยละ ๒๖.๙ รองลงมาได้แก่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ร้อยละ ๒๘.๑ และประถมศึกษาปีที่ ๖ ร้อยละ ๓๒.๒ วิชาที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำในทุกระดับชั้น ได้แก่ ภาษาอังกฤษและคณิตศาสตร์ ประกอบกับผลการประเมินนักเรียนในประเทศต่างๆ (PISA)* ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาตัวชี้วัดคุณภาพการศึกษาในประเทศสมาชิก โดยการประเมินการรู้เรื่อง ๓ ด้าน ได้แก่ การอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ผลการประเมิน พบว่า เด็กนักเรียนไทยมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD ในทุกวิชา

*PISA สำรวจความรู้และทักษะของเยาวชนวัยจบการศึกษาภาคบังคับ หรืออายุ ๑๕ ปี ในประเทศสมาชิก OECD และประเทศหรือเขตเศรษฐกิจที่ไม่ใช่สมาชิก เรียกว่าประเทศร่วมโครงการ การสำรวจนี้ทำขึ้นทุกๆ ๓ ปี

แผนภูมิที่ ๓ ผลการประเมินของ PISA ด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ของไทย

ที่มา : สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

- หมายเหตุ : ๑. การประเมิน Programme for International Student Assessment (PISA) โดยองค์การความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development: OECD) ปี ๒๕๕๓ เน้นการอ่าน มีน้ำหนักข้อสอบร้อยละ ๖๐ ที่เหลือเป็นด้านคณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์อย่างละร้อยละ ๒๐ PISA ปี ๒๕๕๖ เน้นคณิตศาสตร์และการแก้ปัญหา PISA ปี ๒๕๕๙ เน้นวิทยาศาสตร์
๒. PISA ปี ๒๕๕๒ เป็นการประเมินเริ่มต้นของโครงการรอบที่ ๒ ให้น้ำหนักการอ่าน ซึ่งเป็นการประเมินการอ่านซ้ำ เพื่อติดตามผลการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวปะปาาง

การพัฒนาด้านครอบครัวในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ แม้ว่าจะทำให้ครอบครัวสามารถพึ่งตนเองได้ มีรายได้และปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอย่างเพียงพอ แต่ยังมีประเด็นปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว ผู้สูงอายุ เด็ก และเยาวชนไม่ได้รับการดูแล และมีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

สัมพันธภาพในครอบครัวมีความเปราะบาง วิธีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้ผู้มีหน้าที่หารายได้มาจุนเจือครอบครัวต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทำงาน เพื่อให้มีรายได้ที่เพียงพอ ทำให้ผู้สูงอายุเด็ก และเยาวชนถูกละเลย ผู้สูงอายุต้องอยู่ตามลำพังเพิ่มจากร้อยละ ๗.๒ ของผู้สูงอายุทั้งหมด ในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๘.๔ ในปี ๒๕๕๓ เด็กและเยาวชนถูกจับกุมและดำเนินคดีโดยสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนอยู่ในช่วง ๔.๙-๕.๐๕ คนต่อเด็กและเยาวชนพันคนในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ส่วนใหญ่เป็นคดีเกี่ยวกับยาเสพติด และทรัพย์สิน เป็นที่น่าสังเกตุ เด็กและเยาวชนเหล่านี้มาจากครอบครัวแตกแยก อาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่ อยู่กับปู่/ย่า/ตา/ยาย อยู่กับแม่/พ่อเลี้ยง และอยู่ตามลำพังถึงร้อยละ ๕๑.๔ สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง สถานการณ์ครอบครัวไทย^๒ ของมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ จากกรณีศึกษาหัวหน้าครัวเรือน ๔ จังหวัดน่าน ได้แก่ พังงา สมุทรสาคร ยโสธร และนครสวรรค์ ในภาพรวม พบว่า ครอบครัวไทยที่มีระดับความเข้มแข็งน้อยมีมากกว่าร้อยละ ๘๐.๐ นอกจากนี้ ผลการประเมินความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวไทยไม่ผ่านเกณฑ์เฉลี่ยถึงร้อยละ ๘๐.๕ ของครอบครัวทั้งหมด

ขณะเดียวกัน **เด็กและสตรีถูกระงับรุนแรงสูงขึ้น** จาก ๑๕,๘๘๒ รายในปี ๒๕๔๙ เป็น ๒๕,๗๔๔ รายปี ๒๕๕๓ เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๑๔.๕ ส่วนใหญ่ผู้ที่ถูกระงับรุนแรงต่อเด็กและสตรีมักเป็นสามี/พ่อ คนใกล้ชิด บุคคลในครอบครัว/ญาติ อย่างไรก็ตาม **ลักษณะของครอบครัวไทยกำลังเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวเดี่ยวไปสู่ครอบครัวขยาย** ดังเช่นในอดีต สำนักงานสถิติแห่งชาติ^๓ พบว่า โครงสร้างของครัวเรือนในประเทศไทยที่เป็นครัวเรือนประเภทครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มลดลงจากร้อยละ ๗๐.๖ ในปี ๒๕๒๓ เหลือเพียงร้อยละ ๕๒.๓ ในปี ๒๕๕๓ ส่วนครอบครัวขยายกลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๒๕.๒ ในปี ๒๕๒๓ เป็นร้อยละ ๓๔.๕ ในปี ๒๕๕๓ ขณะที่ครัวเรือนที่อาศัยอยู่คนเดียวก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๔.๒ ในปี ๒๕๒๓ เป็นร้อยละ ๑๓.๒ ในปี ๒๕๕๓ สอดคล้องกับผลการศึกษาของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

^๒ การวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง สถานการณ์ครอบครัวไทย จัดทำโดย มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญโดยการสนับสนุนทุนวิจัยของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (ศทส.ส.พ.ม.) โดยการศึกษาหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนจาก ๔ จังหวัดน่าน ได้แก่ จังหวัดพังงา สมุทรสาคร ยโสธร และนครสวรรค์ จำนวน ๔๑,๘๘๖ ตัวอย่าง ทำการเก็บข้อมูลทุกตำบล รวมทั้งสิ้น ๓๔๑ ตำบล ระยะเวลาในการดำเนินโครงการครั้งนี้ ระหว่างวันที่ ๖ พฤษภาคม - ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๔

^๓ รายงานการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๕๓ และข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร พ.ศ. ๒๕๕๓ สำนักงานสถิติแห่งชาติ

พบว่า โครงสร้างครัวเรือนไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ครัวเรือนอยู่คนเดียว ครัวเรือนแห่งกลาง และครัวเรือน ๓ รุ่น ได้แก่ รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกมีเพิ่มขึ้น ครัวเรือนแห่งกลางส่วนใหญ่อยู่ในภาคอีสานและภาคเหนือ ส่งผลให้เด็กอยู่กับพ่อแม่ น้อยลง ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากพ่อแม่ไปทำงานคนละจังหวัด หรือแยกทางกัน สัดส่วนเด็กที่อยู่กับพ่อแม่และแม่ลดลงจากร้อยละ ๖๕.๐ ของเด็กทั้งหมด ในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๖๒.๐ ในปี ๒๕๕๒ และร้อยละ ๖๖.๐ เป็นครอบครัวในเขตเมือง

ครอบครัวส่วนใหญ่มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง จากการที่ภาครัฐมีนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและแก้ปัญหาความยากจนอย่างจริงจัง รวมทั้งขยายโอกาสทางการศึกษา ส่งผลให้ครัวเรือนที่มีรายได้สูงกว่ารายจ่ายไม่น้อยกว่าร้อยละ ๑๐ มีเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๕๖.๒ ของครัวเรือนทั้งหมดในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๖๒.๗ ในปี ๒๕๕๓ ขณะที่ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยจากการมีบ้านเป็นของตนเองมีร้อยละ ๗๕.๙ ในปี ๒๕๕๓ ใกล้เคียงกับร้อยละ ๗๖.๐ ในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ และได้รับการสาธารณสุขโรคที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะน้ำประปาในครัวเรือนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ ๖๕.๑ ของครัวเรือนทั้งหมด เป็นร้อยละ ๗๓.๓ ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน เพราะมีการเร่งรัดขยายเขตจำหน่ายประปา และการพัฒนาแหล่งน้ำดิบสำหรับทำน้ำประปา

ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้

ตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมา รัฐบาลชุดต่างๆ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยส่งเสริมการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ สร้างกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ผ่านศูนย์การเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ของชุมชนหรือศูนย์สาธิตของหมู่บ้าน จัดทำแผนชุมชนและการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้ชุมชนพัฒนาในด้านต่างๆ อาทิ การพัฒนาอาชีพ การออมทรัพย์ การศึกษาเพื่อชุมชน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดบริการและสวัสดิการทางสังคมในชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนดูแลผู้ด้อยโอกาสและสมาชิกในชุมชน เกิดกระแสการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกภาค สร้างความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ สามารถแก้ปัญหาในชุมชน ผ่านนโยบาย/โครงการที่หลากหลาย อาทิ ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชน นโยบายการต่อสู้ความยากจนโดยใช้แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน ยุทธศาสตร์ความอยู่ดีมีสุข และการจัดตั้งองค์กรชุมชนในระดับท้องถิ่น

ผลการดำเนินงานทำให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพิ่มขึ้น องค์กรชุมชนเพิ่มจาก ๔๕,๖๗๕ แห่ง ในปี ๒๕๔๙ เป็น ๘๙,๗๗๕ แห่ง ในปี ๒๕๕๓ หรือเพิ่มร้อยละ ๙๖.๖ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มองค์กรธุรกิจชุมชน/อาชีพ^๔ คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ ขององค์กรทั้งหมด รองลงไปเป็นองค์กรการเงิน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๑ และมีเงินออมรวม ๑๕,๓๖๖ ล้านบาท แสดงให้เห็นว่าชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและเกิดการออม เป็นการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ

เศรษฐกิจไทยเริ่มฟื้นตัว ผลิตรถยนต์มวลรวมในประเทศเพิ่มเป็นร้อยละ ๗.๘ ในปี ๒๕๕๓ อันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจทั้งในและต่างประเทศเริ่มปรับไปในทิศทางที่ดีขึ้น การชุมนุมประท้วงและการใช้ความรุนแรงจากความขัดแย้งทางการเมืองเริ่มคลี่คลาย สามารถส่งออกสินค้าและบริการได้เพิ่มขึ้น ประกอบกับรัฐบาลดำเนินโครงการและมาตรการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายให้กับประชาชน อาทิ โครงการช่วยเหลือค่าครองชีพเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การจ่ายเงินสงเคราะห์เพื่อการยังชีพแก่ผู้สูงอายุและคนพิการ ส่งผลให้การจ้างงานเพิ่มขึ้น อัตราการว่างงานอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะปี ๒๕๕๓ มีการว่างงานเพียงร้อยละ ๑.๐ ของกำลังแรงงาน หรือมีผู้ว่างงานเพียง ๐.๔ ล้านคน

การทำงานต่ำระดับ^๕ เริ่มดีขึ้นในเชิงค่าจ้างที่แรงงานได้รับค่าจ้างต่ำกว่าวุฒิการศึกษา จากการที่แรงงานมีการศึกษาตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นขึ้นไปเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ ๔๕.๘ ในปี ๒๕๕๓ ทำให้มีโอกาสได้รับค่าจ้างสูงขึ้น มีสถานภาพการทำงานและการดำรงชีวิตดีขึ้น ขณะที่คนยากจนลดลงจากร้อยละ ๙.๖ ของประชากร ในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๗.๘ ของประชากร ในปี ๒๕๕๓ ช่องว่างรายได้ระหว่างคนจนที่สุดกับคนรวยที่สุดมีแนวโน้มลดลงจาก ๑๓.๙ เท่าในปี ๒๕๔๙ เป็น ๑๑.๓ เท่าในปี ๒๕๕๒ และครอบครัวไทยมีเงินเหลือสำหรับการออมเพิ่มขึ้น แต่การออมในภาพรวมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศลดลงอย่างต่อเนื่องจากปี ๒๕๕๐ สะท้อนได้ว่าการออมในประเทศอาจไม่เพียงพอกับความต้องการลงทุนในอนาคต

นอกจากนี้ หนี้สาธารณะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากการที่รัฐบาลกู้โดยตรงเพื่อชดเชยการขาดดุลงบประมาณและการบริหารหนี้เงินกู้เพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ๒๕๕๕ หากหนี้สาธารณะเพิ่มขึ้นในอนาคตอาจบั่นทอนเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ

^๔ องค์กรธุรกิจชุมชน/อาชีพ คือ การรวมกันของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อร่วมกัน ประกอบธุรกิจที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มให้แก่ประชาชนในชุมชน หรือการสร้าง ศักยภาพที่มีอยู่ภายในชุมชนให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยการจัดตั้งร้านค้าชุมชน

^๕ การทำงานต่ำระดับ หมายถึง การที่บุคคลวัยแรงงานไม่ได้ทำงานอย่างเต็มศักยภาพของตนเองหรือทำงานไม่ตรงกับความสามารถของคนที่มียุ เช่น ทำงานน้อยกว่าเวลาที่สามารถทำได้ ได้รับรายได้ต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ หรือทำงานที่ต่ำกว่าคุณวุฒิ ความชำนาญหรือประสบการณ์ของตน

สภาพแวดล้อมมีบทบาทต่อเนื่องส่งผลเสียต่อคุณภาพชีวิต

การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ประสบปัญหาความเสื่อมโทรม สภาพแวดล้อมมีมลพิษสูง และปัญหาเสียดินที่เริ่มแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ยาเสพติดเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไขสำหรับประเทศไทย และมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในปี ๒๕๕๓ มีการจับกุมสูงถึง ๒๖๖,๐๑๐ คดี เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๒ ร้อยละ ๑๑.๖ เป็นผลมาจากการที่รัฐบาลประกาศสงครามปราบปรามยาเสพติด อย่างไรก็ตาม ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เร่งดำเนินการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดผ่านโครงการต่างๆ อาทิ การเพิ่มศักยภาพเจ้าหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ โครงการ To Be Number One ของกระทรวงสาธารณสุข และการรณรงค์ให้นายจ้างและลูกจ้างร่วมมือกันป้องกันยาเสพติดในสถานประกอบการของกระทรวงแรงงาน

มลพิษทางอากาศ น้ำ และสภาพแวดล้อมยังเป็นปัญหาต่อคุณภาพชีวิตของคนไทย เนื่องจากวิถีการดำเนินชีวิต พฤติกรรมการบริโภค ภาคการผลิตโดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสีย และก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เพิ่มขึ้น โดยปราศจากการจัดการหรือการบำบัดที่ดี อาทิ น้ำเสียที่ปล่อยจากโรงงานได้รับการบำบัดเพียงร้อยละ ๙.๙๘ ของปริมาณน้ำเสียในชุมชนทั้งหมด

ปริมาณขยะมูลฝอยและของเสียอันตรายมีเพิ่มขึ้น ขณะที่การกำจัดขยะอย่างถูกต้อง และการนำกลับมาใช้ประโยชน์มีน้อย เมื่อเทียบกับปริมาณขยะที่เกิดขึ้นในแต่ละวันในปี ๒๕๕๓ ปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศมี ๑๕.๒ ล้านตันต่อปี เพิ่มขึ้นร้อยละ ๐.๔ แต่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องเพียง ๕.๘ ล้านตันต่อปี หรือร้อยละ ๓๘.๐ ของปริมาณทั้งหมด การนำขยะมูลฝอยชุมชนกลับมาใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้น ๓.๙ ล้านตัน/ปี คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๐ ของปริมาณขยะมูลฝอยทั่วประเทศ รวมทั้งการนำเข้าปุ๋ยและสารเคมีสูงขึ้นต่อเนื่อง ขาดการจัดการตั้งแต่แหล่งกำเนิดมลพิษ การควบคุมการผลิต การขนส่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายของมลพิษส่งผลต่อเนื่องทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง

ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์

ผลการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมา ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจเป็นสำคัญ นำทรัพยากรธรรมชาติมาเป็นปัจจัยการผลิต โดยปราศจากการดูแล รักษา ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ทรัพยากรบางประเภทขาดแคลน เกิดการแย่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรง ในบางพื้นที่ ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศที่สร้างความสมดุล และยั่งยืน การฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญของการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ภาครัฐจึงได้รณรงค์และส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนร่วมกันอนุรักษ์ ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านโครงการปลูกป่าประเภทต่างๆ อาทิ การปลูกป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ป่าชุมชน ป่าสาธิต และการคุ้มครองป่าอนุรักษ์ ส่งผลให้พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ ๓๒.๗ ของพื้นที่ประเทศ ในปี ๒๕๔๙ เป็นร้อยละ ๓๓.๖ ในปี ๒๕๕๓ และพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ ที่มีพื้นที่ ๑.๑ ล้านไร่ เป็น ๑.๕ ล้านไร่ในปี ๒๕๕๒ เนื่องจากนโยบายคุ้มครองป่าชายเลนอย่างจริงจัง การไม่ต่อสัมปทานทั้งหมดตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ และห้ามการใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ ภาครัฐยังได้พัฒนาระบบชลประทานและเพิ่มพื้นที่ชลประทานให้เพียงพอต่อการเกษตร ส่งผลให้การนำน้ำบาดาลมาใช้ลดลงอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ ๓๒.๒ ของปริมาณน้ำบาดาลในปี ๒๕๔๙ เหลือเพียงร้อยละ ๑๖.๐ ในปี ๒๕๕๒ อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรประมงกำลังเสื่อมโทรม จากการทำประมงเพิ่มขึ้น เพราะได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูง รวมถึงเครื่องมือมีประสิทธิภาพสูง และวิธีการทำประมงที่ทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำและถิ่นที่อยู่อาศัย ส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่จับได้ในอ่าวไทยต่อชั่วโมงลดลงจาก ๗.๑ กิโลกรัม ในปี ๒๕๔๙ เหลือเพียง ๖.๔ กิโลกรัมในปี ๒๕๕๓

สังคมไทยตื่นตัวต่อการมีประชาธิปไตยอย่างมีธรรมาภิบาล

ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ที่ผ่านมา คนไทยใช้สิทธิร้องเรียนและแสดงความคิดเห็นทางการเมืองเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่มีคนไทยบางส่วนที่ไม่เคารพความคิดเห็นที่แตกต่าง ใช้ความรุนแรงแก้ปัญหา รู้จักสิทธิของตนเอง แต่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ส่งผลให้ดัชนีด้านความสมานฉันท์ลดลง ตั้งแต่ปลายปี ๒๕๕๐ อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี ๒๕๕๑ - ๒๕๕๒ สถานการณ์ความขัดแย้งมีความรุนแรงและขยายวงกว้างไปทั่วประเทศ ทำให้รัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ในปี ๒๕๕๓ มีผลต่อภาคเศรษฐกิจ ทั้งการผลิต การส่งออก การท่องเที่ยว และความเชื่อ

มันจากนักลงทุน ประกอบกับความรุนแรงในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เกิดขึ้นต่อเนื่องตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ ถึงปี ๒๕๕๓ ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีผู้เสียชีวิตรวม ๗,๙๔๘ คน และผู้บาดเจ็บ ๑๔,๐๔๐ คน^๖

รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายป้องกันและปราบปรามทุจริตและประพฤติมิชอบอย่างต่อเนื่อง เช่น ส่งเสริมให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมในการตรวจสอบมากขึ้นผ่านช่องทางกรรณไต่สวนเมื่อพบเห็นผู้กระทำผิด การจัดตั้งคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด และการส่งเสริมเสรีภาพการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน เป็นต้น ส่งผลให้ภาพลักษณ์ธรรมาภิบาลภาครัฐกิจเอกชนของไทยดีขึ้น จากลำดับที่ ๓๑.๓ ในปี ๒๕๔๙ เป็นลำดับที่ ๑๘.๖ ในปี ๒๕๕๓ จากทั้งหมด ๕๘ ประเทศ เนื่องจากการให้ความสำคัญกับลูกค้า และผู้ประกอบการมีความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนภาพลักษณ์คอร์รัปชันของประเทศไทยลดลงจาก ๓.๖ คะแนน ในปี ๒๕๔๙ เหลือ ๓.๕ คะแนนในปี ๒๕๕๓ เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน อาทิ สิงคโปร์ และมาเลเซีย

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีระดับความเป็นประชาธิปไตยดีที่สุดในกลุ่มอาเซียน จากผลการสำรวจของ The Economist Intelligence Unit เพื่อวัดความเป็นประชาธิปไตยใน ๑๖๗ ประเทศ พบว่า ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๕๗ มีค่าดัชนีประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นจาก ๕.๗ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐ คะแนน ในปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เป็น ๖.๖ คะแนน ระยะปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ เนื่องจากประเทศไทยมี กระบวนการเลือกตั้งและการมีเสรีภาพของประชาชน ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองเพิ่มขึ้น และมีการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านสื่อต่างๆ แต่ยังมีทุจริตในการเลือกตั้งทุกระดับ และมีรูปแบบหลากหลายซับซ้อนยากต่อการตรวจสอบ

บทสรุป

แม้ว่าคนไทยจะมีความอยู่เย็นเป็นสุขเพิ่มขึ้น แต่ยังมีปัญหาหลายด้าน คนไทยเจ็บป่วยด้วยโรคที่ป้องกันได้ คุณภาพการศึกษามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ครอบครัวยากจน ความอดอยาก สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกมีความเปราะบาง เนื่องจากความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจและการใช้ความรุนแรงในครอบครัว นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมไม่น่าอยู่ มีปัญหาหาเสฟติด มลพิษทางอากาศ น้ำ และขยะ ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศ การทุจริตประพฤติมิชอบ และความสมานฉันท์ของคนในชาติ ดังนั้น ทุกภาคส่วนควรหันมาให้ความร่วมมือ ร่วมใจสร้างสรรค์ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศให้มีความอยู่เย็นเป็นสุข เริ่มด้วยการใช้เวลากับครอบครัวมากขึ้น ใฝ่เรียนรู้ มีจิตอาสา และรู้จักสิ่งแวดล้อม ♦♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, *รายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)* (เอกสารอัดสำเนา). กรกฎาคม ๒๕๕๔

_____. *ร่างรายงานการพัฒนาด้านชีวิตความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย* (เอกสารอัดสำเนา). มกราคม ๒๕๕๐

มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ, *ผลวิจัยเชิงสำรวจ เรื่อง สถานการณ์ครอบครัวไทย* (ออนไลน์) <http://www.ryta.com/s/abcp/๑๒๕๗๔๘๕> สืบค้นเมื่อ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^๖ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ สศช. (๒๕๕๔)

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา รากฐานการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทย

รศวันต์ วรรณกะลัศ

บทนำ

การศึกษานับว่าเป็นรากฐานการพัฒนาคนและสังคมที่สำคัญที่สุด เป็นการสั่งสมความรู้ หล่อหลอมพฤติกรรม ค่านิยมที่ดี และถูกต้อง เพื่อเสริมสร้างให้คนมีความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ เกิดปัญญา กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง และดำรงตนอยู่ในสังคมร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพ ความสามารถในการคิด แก้ปัญหา พัฒนาตนเอง สังคม และประเทศ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทุกกระดับและมีทิศทางการพัฒนา เป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

อย่างไรก็ตาม กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกที่มีความสลับซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น รวมทั้งแนวโน้มการพัฒนาสู่ระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีและองค์ความรู้ใหม่เป็นฐานการพัฒนา ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยอาศัยกลไกการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาของไทยในการเสริมสร้างศักยภาพและสร้างภูมิคุ้มกันให้คนไทยสามารถปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทัน พึ่งตนเองได้และดำรงตนอย่างมีศักดิ์ศรี

สถานการณ์การศึกษาและการเรียนรู้

ผลการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ที่ผ่านมา พบว่า คนไทยมีศักยภาพและโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น แต่มีหลายประเด็นที่ต้องเร่งพัฒนาและปรับปรุง โดยเฉพาะคุณภาพการศึกษาและการขยายโอกาสการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต

➤ **คนไทยมีการศึกษาเฉลี่ยสูงขึ้น แต่มีปัญหาคุณภาพผู้เรียน** ผลการดำเนินนโยบายขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานตามโครงการเรียนฟรี ๑๕ ปี พบว่า จำนวนเด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียนมีเพิ่มขึ้นในทุกระดับชั้น จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยของคนไทยที่มีอายุ ๑๕-๕๙ ปีเพิ่มอย่างต่อเนื่อง จาก ๘.๖ ปีในปี ๒๕๔๘ เป็น ๙.๐ ปี ในปี ๒๕๕๓ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการศึกษาของไทยเผชิญปัญหาคุณภาพผู้เรียน คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาหลัก ได้แก่ ภาษาไทย อังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ โดยเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ และมาตรฐานความสามารถของผู้เรียนในด้านการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ มีวิจารณญาณ และคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมอยู่ในระดับต่ำ ขณะที่ผู้สำเร็จอาชีวศึกษาและอุดมศึกษามีสมรรถนะไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์

ตารางที่ ๑ : คะแนนเฉลี่ยผลการทดสอบรายวิชา ปีการศึกษา ๒๕๔๙-๒๕๕๓

หน่วย: ร้อยละ

วิชา/ชั้น	๒๕๔๙	๒๕๕๐	๒๕๕๑	๒๕๕๒	๒๕๕๓
ประถมศึกษาปีที่ ๖					
ภาษาไทย	๔๒.๗	๓๖.๖	๔๒.๐	๓๘.๖	๓๑.๒
คณิตศาสตร์	๔๓.๘	๓๘.๙	๔๗.๖	๔๓.๘	๓๔.๙
ภาษาอังกฤษ	๓๗.๓	๓๔.๕	๓๘.๗	๓๗.๘	๒๑.๐
วิทยาศาสตร์	๔๓.๒	๔๙.๖	๕๑.๗	๓๘.๗	๔๑.๖
มัธยมศึกษาปีที่ ๓					
ภาษาไทย	๔๓.๙	๔๘.๑	๔๑.๐	๓๕.๔	๔๒.๘
คณิตศาสตร์	๓๑.๒	๓๔.๗	๓๒.๖	๒๖.๑	๒๔.๒
ภาษาอังกฤษ	๓๐.๙	๒๘.๗	๓๔.๖	๒๒.๕	๑๖.๒
วิทยาศาสตร์	๓๙.๓	๓๕.๒	๓๙.๔	๒๙.๒	๒๙.๒
สังคมศึกษา	๔๑.๗	๔๑.๘	๔๑.๔	๓๙.๗	๔๐.๙
มัธยมศึกษาปีที่ ๖					
ภาษาไทย	๕๐.๓	๕๐.๗	๔๖.๕	๔๖.๕	๔๒.๖
คณิตศาสตร์	๒๙.๖	๓๒.๕	๓๖.๑	๒๘.๖	๑๕.๐
ภาษาอังกฤษ	๓๒.๔	๓๐.๙	๓๐.๗	๒๔.๐	๑๙.๒
วิทยาศาสตร์	๓๔.๙	๓๔.๖	๓๓.๗	๒๙.๐	๓๐.๙
สังคมศึกษา	๓๗.๙	๓๗.๘	๓๔.๗	๓๖.๐	๔๖.๕

ที่มา: สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน)

➤ **กำลังแรงงานมีการศึกษาสูงขึ้น** ในปี ๒๕๕๒ มีแรงงานจบการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษาเพิ่มเป็นร้อยละ ๔๔.๗ และสัดส่วนนักเรียนสายอาชีพต่อสายสามัญเป็น ๓๗:๖๔ ในปี ๒๕๕๓ แต่การเรียนต่อในสายอาชีพศึกษายังไม่สอดคล้องกับความต้องการกำลังคนระดับกลางของประเทศที่มีถึงร้อยละ ๖๐ และคุณภาพของผู้สำเร็จการศึกษาไม่สามารถสนองความต้องการของนายจ้าง โดยเฉพาะด้านภาษาและเทคโนโลยี สำหรับสถาบันอุดมศึกษามีผู้สำเร็จการศึกษาด้านสังคมวิทยาในสัดส่วนสูง ขณะที่ขาดแคลนผู้สำเร็จการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์และการแพทย์ ซึ่งเป็นสาขาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีของประเทศ ก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างการศึกษาในระดับอุดมศึกษากับทักษะที่ต้องการในตลาดแรงงาน

➤ **โอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพิ่มขึ้น** แต่การจัดการแหล่งเรียนรู้อย่างไม่เป็นระบบ ในปี ๒๕๔๘ มีผู้เรียนนอกระบบโรงเรียน ๕.๓ ล้านคน เพิ่มขึ้นเป็น ๕.๖ ล้านคนในปี ๒๕๕๒ ส่วนเด็กด้อยโอกาส เด็กพิการและเด็กพิเศษด้านต่างๆ ได้รับโอกาสทางการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพิ่มจาก ๓.๐ ล้านคน ในปี ๒๕๔๘ เป็น ๓.๒ ล้านคน ในปี ๒๕๕๒ นอกจากนี้ ในปัจจุบันมีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและกระจายไปสู่ประชาชนได้มากขึ้น ในปี ๒๕๕๒ มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ/อุทยานประวัติศาสตร์ รวม ๕๓ แห่ง หอสมุดแห่งชาติ ๑๗ แห่ง ห้องสมุดประจำจังหวัด ห้องสมุดประจำอำเภอและห้องสมุดเฉลิมราชกุมารี รวมกว่า ๗๐๐ แห่ง ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกว่า ๖,๐๐๐ แห่ง อุทยานวิทยาศาสตร์/ศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการศึกษาอีก ๑๓ แห่ง และศูนย์ฝึกและพัฒนาอาชีพ หากพิจารณาการจัดการบริการแหล่งเรียนรู้ที่เป็นของรัฐและชุมชน เป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ห้องสมุดในโรงเรียนและสถาบันการศึกษาต่างๆ ไม่เปิดกว้างให้ประชาชนทั่วไปใช้บริการมากนัก

➤ **การอ่านหนังสือของคนไทยมีแนวโน้มสูงขึ้น** ผลการสำรวจการอ่านหนังสือของประชากรนอกเวลาเรียน/ทำงาน ที่รวมการอ่านหนังสือทุกประเภท และผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ซีดี เป็นต้น ยกเว้น SMS หรือจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ สำนักงานสถิติแห่งชาติ รายงานว่า ในปี ๒๕๕๑ ผู้ที่มีอายุ ๖ ปีขึ้นไปมีการอ่านหนังสือนอกเวลาเรียน/ทำงานสูงสุดถึงร้อยละ ๖๖.๓ รองลงมาเป็น เยาวชน คนวัยทำงาน และกลุ่มสูงอายุ ใช้เวลาอ่านหนังสือเฉลี่ย ๓๙ นาทีต่อวัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานการณ์การอ่านและดัชนีการอ่านของคนไทยปี ๒๕๕๒” โดยสำนักงานอุทยานการเรียนรู้ร่วมกับคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า คนไทยอ่านหนังสือเฉลี่ย ๔๔ นาทีต่อวัน กลุ่มเยาวชนอายุน้อยกว่า ๒๐ ปีมีเวลาในการอ่านเฉลี่ยต่อวันสูงที่สุด

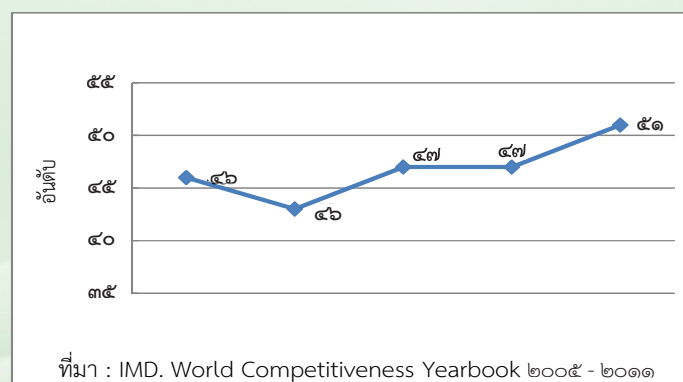

➤ **การใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาและเรียนรู้** ในระยะที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อการศึกษาแห่งชาติ หรือ EdNet (National Education Network) เพื่อให้บริการสำหรับสถาบัน/หน่วยงานทางการศึกษาโดยเฉพาะ ต่อมาพัฒนาเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาให้เป็นเครือข่ายการศึกษาแห่งชาติ (National Education Network : NedNet) เป็นการรวมเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารภายในกระทรวงศึกษาธิการผ่านระบบเครือข่ายใยแก้วนำแสงความเร็วสูง โดยขยายการให้บริการจากระดับอุดมศึกษา ไปยังสถาบันการศึกษาในระดับอื่นๆ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา โรงเรียน/สถาบันในสังกัดสำนักส่งเสริมการศึกษาเอกชน และศึกษานอกโรงเรียน รวมถึงชุมชน

➤ **การขาดแคลนครูและอาจารย์เป็นปัจจัยลบที่สำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา** เนื่องจากสภาวะการขาดแคลนครูและอาจารย์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะครูในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานกว่า ๔๐,๐๐๐ คน สาขาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และภาษาอังกฤษ และข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ชี้ให้เห็นว่าข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาที่จะเกษียณอายุราชการในช่วง ๑๐ ปี ระหว่างปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๖๒ จะมีทั้งสิ้น ๑๙๒,๒๘๕ คน ในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ เกษียณ ๖,๔๒๔ คน และปี ๒๕๕๔ เกษียณ ๘,๔๒๒ คน นอกจากนี้ ครูที่สอนในโรงเรียนสังกัด สพฐ. สอนไม่ตรงวิชาเอกประมาณ ๒๖,๓๙๖ คน ในปีที่ผ่านมา สพฐ.ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ๓๓ แห่ง จัดโครงการอบรมเพื่อพัฒนาครูสอนไม่ตรงวุฒิ มีครูเข้าร่วมโครงการแล้ว ๔,๓๔๘ คนจากเป้าหมายที่ตั้งไว้ ๖,๐๐๐ คน

➤ **ผลการจัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศ** โดยสถาบันนานาชาติเพื่อการพัฒนาการจัดการหรือ IMD (The International Institute for Management Development) พบว่า ภาพรวมประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๒๗ จากทั้งหมด ๕๙ ประเทศในปี ๒๕๕๔ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคเอเชีย ๑๑ ประเทศ ไทยมีสมรรถนะต่ำกว่า ๗ ประเทศ ได้แก่ ฮองกง สิงคโปร์ ไต้หวัน มาเลเซีย จีน เกาหลีและญี่ปุ่น แต่เหนือกว่าอินเดีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ขณะที่ความสามารถในการแข่งขันด้านการศึกษาของไทยอยู่ในระดับไม่น่าพอใจ จากลำดับที่ ๔๖ ในปี ๒๕๕๐ ลดลงมาเป็นลำดับที่ ๕๑ ในปี ๒๕๕๔ จาก ๕๕ และ ๕๙ ประเทศ

แผนภาพที่ ๑ แนวโน้มขีดความสามารถในการแข่งขันระดับนานาชาติด้านการศึกษาในภาพรวม ปี ๒๕๕๐-๒๕๕๔

นอกจากนี้ การประเมินผลการจัดการศึกษาขององค์การความร่วมมือและพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development: OECD) ภายใต้โครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ (Programme for International Student Assessment: PISA) ที่เน้นความรู้และทักษะที่จำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างต่อเนื่องและการปรับตัวให้เข้ากับโลกที่เปลี่ยนแปลง ในปี ๒๕๕๒ ผลการประเมินนักเรียนไทยอยู่ในกลุ่มต่ำ และมีคะแนนต่ำกว่าที่ OECD กำหนดไว้ ๕๐๐ คะแนน มีคะแนนเฉลี่ยการอ่าน คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เท่ากับ ๔๒๑ ๔๑๙ และ ๔๒๕ คะแนนตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบผลการประเมินความรู้ของไทยกับประเทศเกาหลี ญี่ปุ่น จีน และสิงคโปร์ จะเห็นได้ว่ายังอยู่ในระดับต่ำ

ตาราง : ผลการประเมินของ PISA ด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ในปี ๒๕๔๓ ๒๕๔๖ ๒๕๔๙ และ ๒๕๕๒

ประเทศ	ค่าเฉลี่ยการอ่าน				ค่าเฉลี่ยคณิตศาสตร์				ค่าเฉลี่ยวิทยาศาสตร์			
	๒๕๔๓	๒๕๔๖	๒๕๔๙	๒๕๕๒	๒๕๔๓	๒๕๔๖	๒๕๔๙	๒๕๕๒	๒๕๔๓	๒๕๔๖	๒๕๔๙	๒๕๕๒
ฟินแลนด์	๕๔๖	๕๔๓	๕๔๗	๕๓๖	๕๓๖	๕๔๔	๕๔๘	๕๔๑	๕๓๘	๕๔๘	๕๖๓	๕๕๔
จีน-ฮ่องกง	๕๒๕	๕๑๐	๕๓๖	๕๓๓	๕๖๐	๕๕๐	๕๔๗	๕๕๕	๕๔๑	๕๓๙	๕๔๒	๕๔๙
จีน-ไทเป ^๓	n.p	n.p	๔๙๖	๔๙๕	n.p	n.p	๕๔๙	๕๔๓	n.p	n.p	๕๓๒	๕๒๐
ญี่ปุ่น	๕๒๒	๔๙๘	๔๙๘	๕๒๐	๕๕๗	๕๓๔	๕๒๓	๕๒๙	๕๕๐	๕๔๘	๕๓๑	๕๓๙
เกาหลี	๕๒๕	๕๓๔	๕๕๖	๕๓๙	๕๔๗	๕๔๒	๕๔๗	๕๔๖	๕๕๒	๕๓๘	๕๒๒	๕๓๘
จีน-มาเก๊า ^๓	n.p	๔๙๘	๔๙๒	๔๘๗	n.p	๕๒๗	๕๒๕	๕๒๕	n.p	๕๒๕	๕๑๑	๕๑๑
ฮ่องกง-จีน ^๔	n.p	n.p	n.p	๕๕๖	n.p	n.p	n.p	๖๐๐	n.p	n.p	n.p	๕๗๕
สิงคโปร์	n.p	n.p	n.p	๕๒๖	n.p	n.p	n.p	๕๖๒	n.p	n.p	n.p	๕๔๒
ไทย	๔๓๑	๔๒๐	๔๗๑	๔๒๑	๔๓๒	๔๑๗	๔๑๗	๔๑๙	๔๓๖	๔๒๙	๔๒๑	๔๒๕
อินโดนีเซีย	๓๗๑	๓๘๒	๓๙๓	๔๐๒	๓๖๗	๓๖๐	๓๙๑	๓๗๑	๓๙๓	๓๙๕	๓๙๓	๓๘๓

ที่มา : สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

หมายเหตุ : ๑. ค่าคะแนนเฉลี่ยกลางของ OECD เท่ากับ ๕๐๐ คะแนน

๒. จีน-มาเก๊า เข้าร่วมโครงการในปี ๒๕๔๖ จีน-ไทเป เข้าร่วมโครงการในปี ๒๕๔๙ และสิงคโปร์ เข้าร่วมโครงการในปี ๒๕๕๒

นโยบายพัฒนาการศึกษาของไทย

ในปัจจุบันได้มีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์เพื่อใช้เป็นกรอบ/แนวทางดำเนินการพัฒนาคุณภาพการศึกษา นำไปสู่การสร้างคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองอย่างมีคุณภาพ เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สร้างองค์กร และสังคมแห่งการเรียนรู้ ดังนี้

➤ **นโยบายรัฐบาล** ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาสำหรับเป็นเครื่องมือในการสร้างระบบและกระบวนการเรียนรู้ มุ่งสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ โดยกำหนดไว้ในนโยบายเร่งด่วน และนโยบายการศึกษา รวมทั้งมาตรการสำคัญ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ ดังนี้ (๑) นโยบายเร่งด่วน การจัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์แท็บเล็ตให้แก่วรรณ ควบคู่กับการเร่งพัฒนาเนื้อหาที่เหมาะสมตามหลักสูตรบรรจุลงในคอมพิวเตอร์แท็บเล็ต รวมทั้งการจัดทำระบบอินเทอร์เน็ตไร้สายตามมาตรฐานการให้บริการในสถานศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย (๒) นโยบายการศึกษา มุ่งพัฒนาการศึกษาใน ๗ ประเด็นหลัก ได้แก่ เร่งพัฒนาคุณภาพการศึกษา สร้างโอกาสทางการศึกษาและกระจายโอกาสทางการศึกษาในสังคมไทย ปฏิรูปครู จัดการศึกษาขั้นอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับตลาดแรงงานทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ เร่งพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษาให้ทัดเทียมกับนานาชาติ สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างทุนทางปัญญาของชาติ และเพิ่มขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับการเปิดเสรีประชาคมอาเซียน

➤ **ทิศทางการพัฒนานคนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)** ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนานคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน มุ่งพัฒนานคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการนำหลักคิดและการปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม และความเพียร มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง การเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมให้หนุนเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแกร่งและเอื้อต่อการพัฒนานคน

➤ **การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ.๒๕๕๒-๒๕๖๑)** มุ่งปฏิรูปการศึกษาและการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ให้ความสำคัญในประเด็นหลัก ๓ ประการ ดังนี้ (๑) พัฒนาคุณภาพมาตรฐานการศึกษาและการ

เรียนรู้ของคนไทย (๒) เพิ่มโอกาสทางการศึกษาเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ และ (๓) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา

➤ **แผนการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๘ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาลและแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๑ ไปสู่การปฏิบัติ** ให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนประเด็นการศึกษาที่สำคัญ อาทิ จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์แบบพกพา สำหรับนักเรียน ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาตั้งแต่แรกเกิดจนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ครุคลังสมอง ศูนย์สร้างสรรค์การเรียนรู้ เงินกู้เพื่อการศึกษาที่ผูกพันกับรายได้ในอนาคต (กรอ.) การพัฒนาครูทั้งระบบ ศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การพัฒนาการศึกษาผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ และการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมโลก

➤ **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕** ได้ระบุแนวทางการจัดการศึกษาทุกระดับและประเภทของการศึกษา โดยยึดหลักผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีและการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

➤ **แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๕๙)** ให้ความสำคัญใน ๓ ประเด็นหลัก ได้แก่ (๑) พัฒนาคอนอย่างรอบด้านและสมดุล เป็นฐานหลักของการพัฒนา (๒) สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และ (๓) พัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมเป็นฐานในการพัฒนาคนและสังคมคุณธรรม ภูมิปัญญาและการเรียนรู้

➤ **กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว ๑๕ ปี ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๖)**

ให้ความสำคัญกับการยกระดับคุณภาพอุดมศึกษาไทย เพื่อผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถปรับตัวรองรับงานประเภทต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาศักยภาพอุดมศึกษาในการสร้างความรู้และนวัตกรรมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยใช้ธรรมาภิบาล การเงิน การกำกับมาตรฐาน และเครือข่ายอุดมศึกษาบนพื้นฐานของเสรีภาพทางวิชาการ ความหลากหลาย และเอกภาพเชิงระบบ

➤ **พระราชบัญญัติการอาชีวศึกษา พ.ศ.๒๕๕๑** ที่มุ่งยกระดับการ

จัดการศึกษาวิชาชีพให้สูงขึ้น ผลิตและพัฒนากำลังคนระดับกึ่งฝีมือ ฝีมือและเทคนิค รวมทั้งจัดการอาชีวศึกษาในระดับปริญญาที่มุ่งการปฏิบัติ จัดตั้งสถาบันพัฒนาคุณวุฒิ

วิชาชีพ และกองทุนเพื่อการพัฒนาการอาชีวศึกษาและฝึกอบรมวิชาชีพ สามารถผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการประกอบวิชาชีพอิสระ รวมทั้งเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

➤ **แผนแม่บทเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๕๖** มีเป้าหมายหลัก ๓ ประการ ดังนี้ (๑) สร้างเครือข่ายเพื่อการศึกษาแห่งชาติ เป็นเส้นทางหลักในการเข้าถึงและการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาไปยังสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั่วประเทศ (๒) จัดตั้งศูนย์สารสนเทศเพื่อการศึกษาแห่งชาติ เป็นแหล่งรวบรวม จัดเก็บ และเชื่อมโยงข้อมูลสารสนเทศการศึกษา ที่เอื้อประโยชน์ต่อการสืบค้น การประมวลผล และการเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลสำคัญด้านการบริหารจัดการของกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ (๓) ศูนย์การเรียนรู้แห่งชาติ ที่รวบรวม จัดเก็บ และเชื่อมโยงสื่อการเรียนรู้ที่เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การเรียนรู้และเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูลสำคัญด้านการเรียนการสอน การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการวิจัยของกระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

➤ **นโยบายบรรดแบนด์แห่งชาติ** เป็นกรอบการดำเนินการและขับเคลื่อนการพัฒนาบรรดแบนด์ ภายใต้นโยบาย ICT ๒๐๒๐ ในการพัฒนาประเทศ ที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีหลากหลาย มีความก้าวหน้าทันสมัย สอดคล้องกับบริบทและสภาพพื้นที่ของประเทศไทย และตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วน มีเป้าหมายสำคัญ อาทิ (๑) พัฒนาโครงข่ายบรรดแบนด์ให้ครอบคลุมประชากรไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๘๐ ภายในปี ๒๕๕๘ และไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๙๕ ภายในปี ๒๕๖๓ (๒) ประชาชนได้รับบริการผ่านโครงข่ายบรรดแบนด์ ทั้งการศึกษา สาธารณสุข การเฝ้าระวังและเตือนภัยพิบัติธรรมชาติ และบริการสาธารณะอื่นๆ อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน (๓) ภาคธุรกิจไทยสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากโครงข่ายบรรดแบนด์ได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

➤ **ยุทธศาสตร์การผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศในช่วงการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๖๑**

กำหนดเป้าหมายภายในปี ๒๕๖๑ ดังนี้ (๑) กำหนดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพแห่งชาติ และพัฒนาระบบการผลิตและกำลังคนภายใต้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิ (๒) จัดตั้งสถาบันคุณวุฒิวิชาชีพเพื่อรับรองสมรรถนะ ความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานภายใต้มาตรฐานคุณวุฒิวิชาชีพ (๓) ขยายการศึกษาระบบทวิภาคี สหกิจศึกษา และการฝึกงานเพิ่มขึ้น มีสัดส่วนผู้เรียนในระบบทวิภาคีและสหกิจศึกษาเป็นร้อยละ ๓๐ ของผู้เรียนอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา (๔) เพิ่มสัดส่วนผู้เรียนอาชีวศึกษา : สามัญศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ๖๐ : ๔๐ และ (๕) กำลังแรงงานที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไป เพิ่มขึ้นร้อยละ ๖๕ และมีสมรรถนะทางวิชาชีพตามมาตรฐาน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา ที่มุ่งให้เด็กไทยเป็นคนดี มีความรู้ มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ แก้ปัญหาได้ มีคุณธรรม จริยธรรม ทำให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและศักยภาพในการแข่งขัน มีปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ๖ ด้าน ดังนี้

๑. **ผู้เรียน** ที่ได้รับการพัฒนาเต็มศักยภาพและเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย มีความพร้อมในการเรียนรู้ มีนิสัยใฝ่รู้ ความสามารถคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทักษะพื้นฐานที่จำเป็น ทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงในทุกระดับ/ประเภทการศึกษา

๒. **ครู ณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา** มีจำนวนเพียงพอตามเกณฑ์และมีคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนที่ได้คุณภาพมาตรฐาน รวมทั้งมีระบบการผลิตและพัฒนาครู ณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ที่มุ่งส่งเสริมคุณภาพและตอบสนองความต้องการในการพัฒนาการศึกษาโดยรวมของประเทศ

๓. **เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการศึกษา** เป็นปัจจัย/เครื่องมือของครูในการเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพการสอนและการจัดการศึกษา และผู้เรียนในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ นำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการแก้ปัญหาขาดแคลนครู ณาจารย์ ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

๔. **ระบบการศึกษาที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษา** ที่พัฒนาระบบการจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล นำไปสู่ผลผลิตที่มีคุณภาพ

๕. **ความเข้มแข็งของสถานศึกษา** ที่พัฒนาและสร้างความเข้มแข็งของสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษา ให้พร้อมรับการกระจายอำนาจทั้งการบริหารวิชาการ งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไป

๖. **การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม** โดยเฉพาะการส่งเสริมให้ท้องถิ่น ภาคเอกชน และองค์กรสังคมมีบทบาทร่วมจัดการศึกษาในทุกระดับ/ประเภท สนับสนุนการจัดการศึกษาและระดมทรัพยากรอย่างกว้างขวางในรูปแบบที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ กับการพัฒนาและยกระดับคุณภาพ มาตรฐานการศึกษาและสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยที่เน้นการยกระดับคุณภาพคนและสังคมสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยเสริมสร้างทุนของประเทศให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะทุนมนุษย์ให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคนเชิงสถาบัน ระบบ โครงสร้างของสังคมให้เข้มแข็ง เป็นภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพคนไทยทุกกลุ่มวัยให้มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีระเบียบวินัย มีจิตสำนึกวัฒนธรรมที่ดีงามและรู้คุณค่าความเป็นไทย มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ยกระดับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาไทยให้ได้มาตรฐานสากล และเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ มีประเด็นแนวทางดำเนินการที่สำคัญ ดังนี้

➤ **การพัฒนาหลักสูตรและปรับกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงกับภูมิสังคม** โดยบูรณาการการเรียนรู้ทั้งวิชาการ ทักษะชีวิต และสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งศิลปะ ดนตรี กีฬา วัฒนธรรม ประชาธิปไตย ศาสนา ความเป็นไทย และอาเซียนศึกษา ปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนทั้งการเรียนรู้ในห้องเรียนและจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน เรียนรู้เป็นกลุ่มและสร้างนิสัยใฝ่รู้ มีทักษะในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า รับฟังความเห็นของผู้อื่น สนับสนุนการต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ จัดกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี และอาสาดูแลผู้สูงอายุในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ พัฒนาการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน อาชีวศึกษาฐานวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันเป็นระบบ

➤ **การพัฒนาระบบ กระบวนการผลิตและพัฒนาครูที่มีคุณภาพ** สามารถดึงดูดคนเก่งและดี มีจิตวิญญาณความเป็นครู ให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนและยกย่องครูเพื่อศิษย์และหรือครูสอนดีเป็นต้นแบบ ให้ครูผู้สอนมีวุฒิตรงตามวิชาที่สอน รวมทั้งมีระบบจูงใจให้ครูพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับการปรับวิธีประเมินสมรรถนะที่สะท้อนประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ

➤ **การยกระดับคุณภาพมาตรฐานอาชีวศึกษา** ให้ผู้เรียนมีสมรรถนะในการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับกลุ่มอุตสาหกรรมเป้าหมาย และสอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายการผลิตและพัฒนากำลังแรงงานกับภาคส่วนต่างๆ โดยเฉพาะสถานประกอบการ สถาบันเฉพาะทาง ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้นานาชาติ

➤ **สนับสนุนการผลิตและพัฒนานักวิจัย** ที่เป็นผู้สร้างและพัฒนานวัตกรรมในสาขาต่างๆ สร้างเครือข่ายนักวิจัยทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งต่อยอดสู่การสร้างสรรค่นวัตกรรมระดับสูงที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาและวัฒนธรรมไทยสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและคุณค่าของสินค้าและบริการที่สามารถใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์หรือสังคม

➤ **ส่งเสริมการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน** ที่จัดการศึกษาและการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ ยืดหยุ่น หลากหลาย เข้าถึงได้ง่าย สัมพันธ์และสอดคล้องกับวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น เน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และเป็นกลุ่ม เกิดนิสัยใฝ่รู้ มีระบบเทียบโอนความรู้และประสบการณ์ ปรับระบบการวัดประเมินผลผู้เรียน และการศึกษาต่อให้เอื้อในการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับประชากรทุกกลุ่มตามศักยภาพของผู้เรียน ส่งเสริมการพัฒนาบทเรียนผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการใช้มาตรการทางภาษีสันับสนุนการผลิตสื่อเพื่อการเรียนรู้ และเป็นช่องทางสำหรับคนทุกกลุ่มวัย แสดงออกอย่างสร้างสรรค์

➤ **สนับสนุนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยในการเรียนรู้ตลอดชีวิต** ด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญา ในระดับท้องถิ่น ชุมชน และประเทศ ที่พัฒนาโครงข่ายโทรคมนาคมและบริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่หลากหลาย สอดคล้องกับภูมิสังคม และยกระดับศูนย์ความเป็นเลิศสู่ภูมิภาคและชุมชน พัฒนาและเปิดโอกาสให้ประชาชนและชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั่วไป อาทิ สถานศึกษา ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์กีฬา รวมทั้งเปิดพื้นที่/เวทีสาธารณะให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเริ่มตั้งแต่วัยเด็ก เยาวชน และประชาชนให้เข้าถึงได้สะดวกและใช้บริการเต็มศักยภาพ

บทสรุป

การพัฒนาคุณภาพการศึกษานับว่าเป็นเรื่องสำคัญที่มีผลเชื่อมโยงสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จึงเน้น “การพัฒนาเชิงคุณภาพ” ให้มากขึ้น ทั้งครู ผู้เรียน และสถานศึกษา รวมทั้งระบบการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน และตามอัธยาศัย ส่งเสริมการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเข้าถึงง่าย ตลอดจนการพัฒนาและนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการสอน สนับสนุนการขยายโอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้อย่างจริงจัง ควบคู่กับการส่งเสริมบทบาทภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม อาจกล่าวได้ว่า การจัดการศึกษานับเป็นการพัฒนาทุนมนุษย์และทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคม การจัดการศึกษาให้ทั่วถึงอย่างมีคุณภาพและประสิทธิภาพ ส่งผลให้คนส่วนใหญ่ในสังคมมีความรู้ ความสามารถ ทักษะและเป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ และการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

เอกสารอ้างอิง

วิทยากร เชียงกูล , ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕) (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.witayakornclub.wordpress.com/๒๐๐๙/๐๓/๐๒> สืบค้นวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. โครงการศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมด้านการผลิตและพัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีภายใต้กรอบประชาคมอาเซียน เอกสารประกอบการประชุมคณะอนุกรรมการสภาการศึกษาด้านการวางแผนการผลิตและพัฒนากำลังคนตามความต้องการของประเทศ. วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๔ แผนฯ ๑๑...สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. ๒๕๕๔

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง สำนักงานงบประมาณ กรมบัญชีกลาง สภาความมั่นคงแห่งชาติ และธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานสรุปสถานะของประเทศ. มิถุนายน ๒๕๕๔

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, กรอบทิศทางพัฒนาการศึกษาในช่วงแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔) ที่สอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๕๙). ๒๕๕๑

สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน, วิจัยชี้คนไทยอ่านแคว้นละ ๙๔ นาทีจีรังพัฒนาห้องสมุดต่างจังหวัด (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.qlf.or.th/๕๑๒๒> สืบค้นวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

Bangkokbiznews , ช็อก ๑๐ ปีขาดแคลนครู (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก <http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/education/๒๐๑๐๐๙๐๙> สืบค้นวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

การออม ...สู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

วรพต ลัมฤทธิเดชจร*

บทนำ

การออมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน เป็นแหล่งสนับสนุนการลงทุนของประเทศ ระดับการออมที่มีความเหมาะสมจะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้พึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะช่วงที่ประเทศไทยกำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งผลให้ผลิตภาพการผลิตของประเทศลดลง เพิ่มภาระการพึ่งพิงให้กับคนวัยทำงานและงบประมาณของประเทศมากขึ้น ทั้งด้านสวัสดิการและการรักษาพยาบาล ดังนั้น การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมการออมและปัจจัยที่มีผลต่อการออมของภาคเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญ โดยเฉพาะการออมของภาคครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสัดส่วนสูงที่สุดและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ ขณะที่การศึกษาปัจจัยที่กำหนดพฤติกรรมการออมของครัวเรือน เครื่องมือ และช่องทางในการออมของประชาชนมีผลต่อการกำหนดนโยบายสนับสนุนให้เกิดการออมอย่างมีประสิทธิภาพและอยู่ในระดับที่เหมาะสม เพียงพอต่อการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและความมั่นคงในชีวิตของประชาชนในอนาคต

บทความนี้ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์และการรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการออมภาพรวม การออมภาคครัวเรือน ปัจจัยที่มีผลต่อการออมของประชาชน เครื่องมือและช่องทางการออม พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางส่งเสริมการออม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนของคนในสังคม

ภาพรวมการออมของระดับมหภาคและจุลภาค

ตารางที่ ๑ แสดงช่องว่างการออมในช่วงระหว่างปี ๒๕๓๕ - ๒๕๕๒ (ร้อยละ)

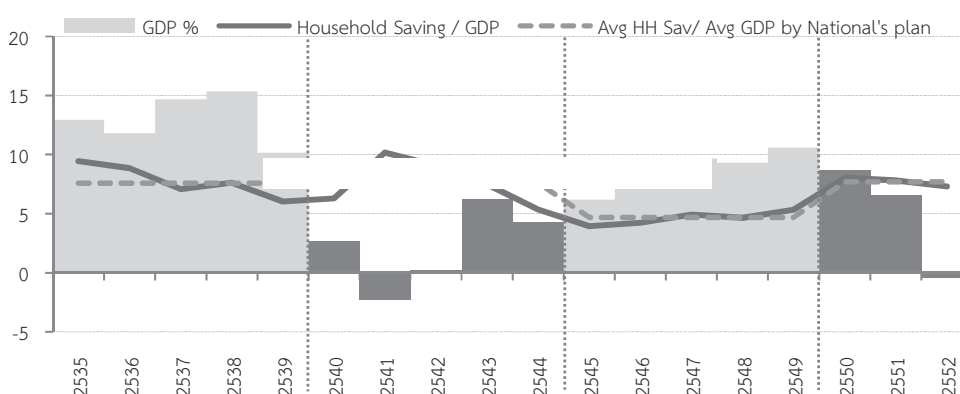
ปี	การขยายตัวทางเศรษฐกิจ*	การออมสุทธิ/GDP Net Saving/GDP			การออมรวม/GDP Gross Saving/GDP	การลงทุนรวม / GDP Gross Investment/GDP	S-I/GDP
		ครัวเรือน	ธุรกิจ	รัฐบาล			
๒๕๓๕	๑๒.๙	๙.๔	๔.๙	๙.๕	๓๔.๔	๔๐.๐	-๕.๖
๒๕๓๖	๑๑.๘	๘.๘	๕.๔	๙.๘	๓๕.๐	๔๐.๐	-๕.๐
๒๕๓๗	๑๔.๗	๗.๑	๖.๘	๑๐.๘	๓๔.๗	๔๐.๓	-๕.๖
๒๕๓๘	๑๕.๓	๗.๖	๖.๒	๑๐.๗	๓๔.๑	๔๒.๑	-๘.๐
๒๕๓๙	๑๐.๑	๖.๐	๕.๕	๑๐.๘	๓๓.๘	๔๑.๘	-๘.๐
๒๕๔๐	๒.๖	๖.๓	๒.๙	๑๐.๕	๓๒.๙	๓๓.๗	-๐.๘
๒๕๔๑	-๒.๒	๑๐.๒	๒.๔	๔.๕	๓๓.๓	๒๐.๕	๑๒.๙
๒๕๔๒	๐.๒	๙.๑	๒.๐	๔.๐	๓๐.๗	๒๐.๕	๑๐.๒
๒๕๔๓	๖.๒	๗.๕	๕.๑	๔.๑	๓๐.๔	๒๒.๘	๗.๕
๒๕๔๔	๔.๓	๕.๔	๔.๑	๕.๐	๒๘.๕	๒๔.๑	๔.๔
๒๕๔๕	๖.๒	๓.๙	๓.๑	๗.๑	๒๗.๕	๒๓.๘	๓.๗
๒๕๔๖	๘.๖	๔.๒	๒.๗	๗.๗	๒๘.๓	๒๕.๐	๓.๓
๒๕๔๗	๙.๗	๔.๙	๒.๙	๗.๓	๒๘.๕	๒๖.๘	๑.๗
๒๕๔๘	๙.๓	๔.๖	๒.๙	๗.๑	๒๗.๒	๓๑.๔	-๔.๓
๒๕๔๙	๑๐.๖	๕.๓	๓.๘	๘.๒	๒๙.๔	๒๘.๓	๑.๑
๒๕๕๐	๘.๗	๘.๐	๕.๒	๖.๕	๓๒.๘	๒๖.๔	๖.๓
๒๕๕๑	๖.๕	๗.๘	๕.๐	๕.๑	๒๙.๙	๒๙.๑	๐.๗
๒๕๕๒	-๐.๔	๗.๓	๔.๘	๓.๑	๒๙.๖	๒๑.๒	๘.๓

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (การขยายตัวทางเศรษฐกิจใช้ราคา ณ ปัจจุบัน)

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ สำนักยุทธศาสตร์และการวางแผนเศรษฐกิจมหภาค

การออมมีความสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ (ตารางที่ ๑) ในการเป็นแหล่งเงินทุนที่ใช้ขับเคลื่อนเศรษฐกิจผ่านการลงทุนต่างๆ ทั้งโครงสร้างพื้นฐาน เครื่องจักร และทรัพยากรมนุษย์ ประเทศที่มีระดับการออมและการลงทุนสูงมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสูง ช่วงก่อนวิกฤติเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ ประเทศไทยมีระดับการลงทุนสูงกว่าการออม แต่เมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ระดับการลงทุนลดลง เนื่องจากการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจทำให้ประเทศไทยมีการเกินดุลบัญชีเดินสะพัดนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ยกเว้นในปี ๒๕๔๘ ที่การลงทุนขยายตัวสูง เมื่อพิจารณาโครงสร้างการออม พบว่า การออมภาคครัวเรือน ธุรกิจ และรัฐบาล โดยเฉลี่ยหลังปี ๒๕๔๐ อยู่ที่ร้อยละ ๔๐.๒ ๓๓.๗ และ ๓๖.๒ ตามลำดับ เทียบกับร้อยละ ๓๑.๙ ๒๒.๗ และ ๔๕.๔ ในช่วงก่อนเกิดวิกฤติ เห็นได้ว่าการออมภาคครัวเรือนมีความสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศไทยอย่างมาก เพราะมีส่วนต่อการออมรวมที่เพิ่มขึ้น และมีความสำคัญในการเป็นแหล่งสร้างความมั่นคงทางรายได้ อาชีพ และการดำรงชีวิตหลังเกษียณอายุ การเปลี่ยนแปลงของระดับการออมภาคครัวเรือนในประเทศไทยกำลังพัฒนา มีความผันผวนตามความสามารถในการหารายได้ ดังนั้นเมื่อเศรษฐกิจชะลอตัวหรือมีความไม่แน่นอนสูง ประชาชนมีแนวโน้มที่จะออมเงินมากขึ้นเพื่อรองรับความเสี่ยงจากการลดลงของรายได้ เมื่อเศรษฐกิจของประเทศไทยขยายตัวดีขึ้น ประชาชนมีแนวโน้มที่จะออมลดลงและใช้จ่ายมากขึ้น (Chamon, Liu และ Prasad ๒๕๕๓) ดังปรากฏในแผนภาพที่ ๑

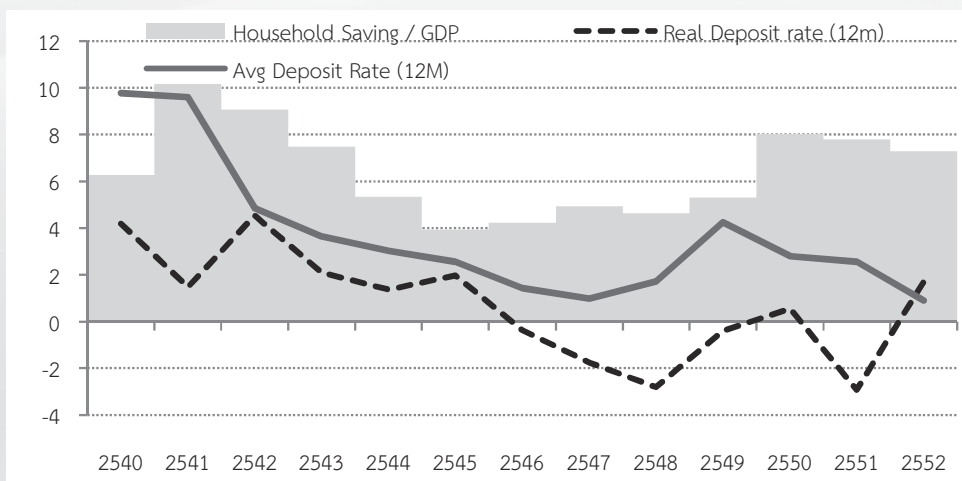
แผนภาพที่ ๑ แสดงสัดส่วนการออมภาคครัวเรือนและอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจ

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

การเปลี่ยนแปลงระดับการออมของครัวเรือนขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้น ทำให้ระดับการออมของครัวเรือนเพิ่มขึ้น (กอบศักดิ์ และคณะ, ๒๕๔๘) จากแผนภาพที่ ๒ แสดงให้เห็นถึงการออมภาคครัวเรือนต่อ GDP เปรียบเทียบกับการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ๑๒ เดือน และอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก ๑๒ เดือนที่แท้จริงในช่วงปี ๒๕๔๐ - ๒๕๔๙ การออมภาคครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก อย่างไรก็ตาม การศึกษาของสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง (๒๕๔๓) และปรกรณ์และยศ (๒๕๔๕) พบว่า การออมภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของอัตราดอกเบี้ยเงินฝากทางเศรษฐกิจของประเทศ ข้อมูลที่ปรากฏชี้ให้เห็นว่า มีหลายปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการออมภาคครัวเรือน ทั้งการขยายตัวทางเศรษฐกิจ อัตราดอกเบี้ยเงินฝาก รายได้ของครัวเรือน ค่าใช้จ่าย โครงสร้างครัวเรือน อาชีพ และแหล่งที่อยู่อาศัย

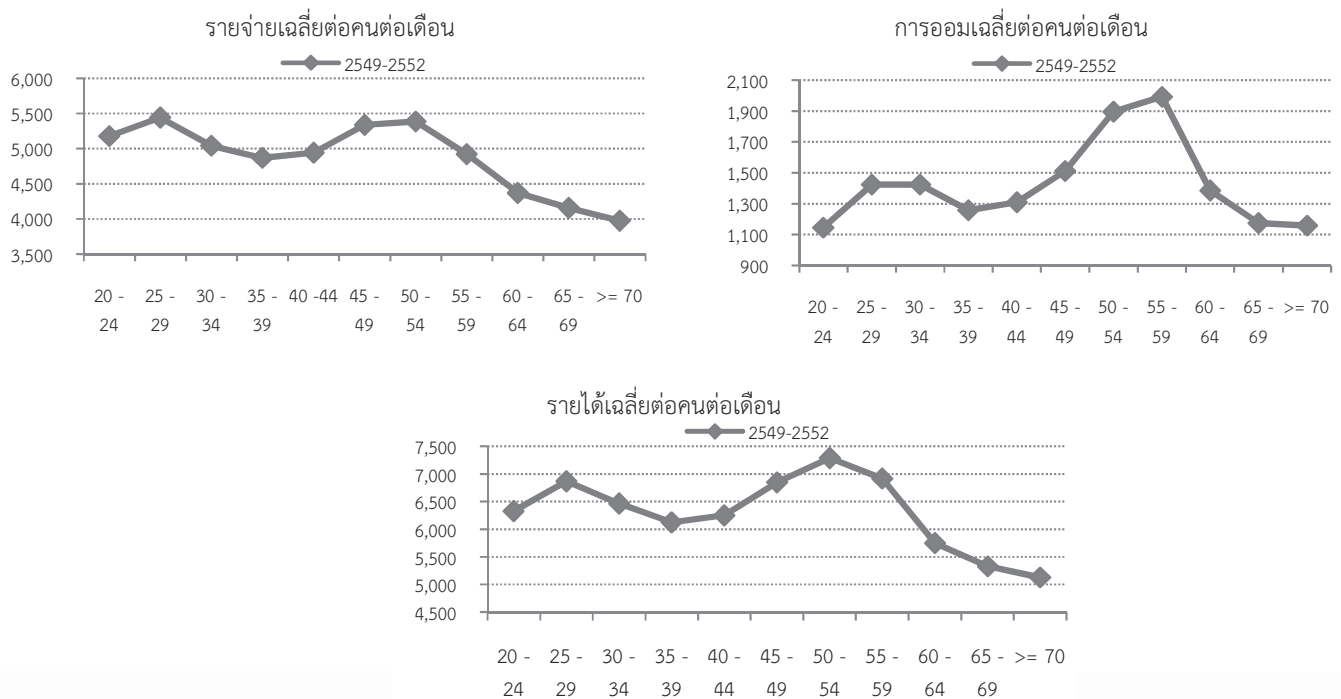
แผนภาพที่ ๒ แสดงการออมภาคครัวเรือนต่อ GDP เทียบกับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากและอัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่แท้จริง ๑๒ เดือน

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและธนาคารแห่งประเทศไทย

การวัดระดับการออมโดยรวมอาจไม่สะท้อนการออมระดับครัวเรือนและบุคคลได้ชัดเจน ดังนั้น การศึกษาโครงสร้างและพฤติกรรมกรรมการออมของครัวเรือนทำให้เข้าใจถึงข้อจำกัดด้านการออมของคนไทยได้มากขึ้น เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่ใช้ในการกำหนดนโยบายเพื่อเพิ่มการออมของคนไทยให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและยั่งยืน การศึกษาที่ใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติระหว่างปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๒ พบว่า การเปลี่ยนแปลงรายได้และรายจ่ายของประชากรมีความสัมพันธ์กับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมาก และพฤติกรรมกรรมการออมของบุคคลมีรูปแบบเดียวกับทฤษฎี Life Cycle Hypothesis (LCH) ที่คนวัยทำงานอายุ ๓๕ - ๔๔ ปี และ ๖๐ ปีขึ้นไปมีการออมต่ำกว่ากลุ่มอายุ ๒๕ - ๓๔ ปี และ ๔๕ - ๕๔ ปีที่มีการออมสูง เนื่องจากกลุ่มอายุ ๓๕ - ๔๔ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีมีค่าใช้จ่ายสูง เช่น ที่อยู่อาศัย ยานพาหนะ การดูแลครอบครัว การเล่าเรียนของบุตร และการรักษาพยาบาล เป็นต้น ดังปรากฏในแผนภาพที่ ๓

แผนภาพที่ ๓ แสดงรายได้เฉลี่ย รายจ่ายเฉลี่ย และการออมเฉลี่ยต่อคนต่อเดือน ระหว่างปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๒ แยกตามช่วงอายุ

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม

เมื่อเทียบสัดส่วนค่าใช้จ่ายต่อรายได้ของคนไทยช่วงปี ๒๕๔๙ - ๒๕๕๒ (ตารางที่ ๒) พบว่า ในปี ๒๕๕๐ ทุกช่วงอายุมีค่าใช้จ่ายต่อรายได้ลดลงจากปี ๒๕๔๙ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของรายได้มากกว่าการเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่าย ส่งผลให้การออมต่อรายได้ในทุกช่วงอายุเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๒ ซึ่งเกิดวิกฤติเศรษฐกิจโลก พบว่า กลุ่มอายุ ๒๐ - ๓๔ ปี ๔๐ - ๔๔ ปี และ ๕๕ - ๕๙ ปีมีค่าใช้จ่ายต่อรายได้เพิ่มขึ้นจากปี ๒๕๕๐ ขณะที่กลุ่มอายุ ๔๕ - ๕๔ ปี และวัยเกษียณ มีค่าใช้จ่ายต่อรายได้ลดลง สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อเกิดวิกฤติเศรษฐกิจคนบางกลุ่มยังคงมีการใช้จ่ายอยู่ในระดับเดิม ส่วนหนึ่งเกิดจากค่าใช้จ่ายผูกพัน เช่น ยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย และการอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน เป็นต้น ประกอบกับการไม่ตระหนักถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้น ส่งผลให้ระดับการออมของคนในช่วงวัยดังกล่าวลดลง ส่วนกลุ่มอายุ ๔๕ - ๕๔ ปี และวัยเกษียณ มีการออมเพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายที่ลดลง ทำให้มีการออมสูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนงานศึกษาของ มัทนา (๒๕๕๐) แสดงให้เห็นว่าคนไทยมีช่วงเวลาการเกินดุลรายได้สั้นลง เนื่องจากวัยเด็ก วัยรุ่น และผู้สูงอายุมีรายได้ที่มากจากการทำงานลดลง วัยรุ่นมีช่วงเวลาเรียนนานขึ้น ส่วนผู้สูงอายุมีการเกษียณเร็วขึ้น ขณะที่รายจ่ายต่อคนมีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้น การเกินดุลรายได้จะยาวนานหากคนวัยทำงานเพิ่มขึ้น และสามารถปิดการขาดดุลรายได้เพิ่มขึ้น

ตารางที่ ๒ แสดงสัดส่วนรายได้และค่าใช้จ่ายของคนไทย แยกตามช่วงอายุ

	ค่าใช้จ่ายต่อรายได้			การออมต่อรายได้		
	๒๕๔๙	๒๕๕๐	๒๕๕๒	๒๕๔๙	๒๕๕๐	๒๕๕๒
๒๐ - ๒๔	๘๕.๐	๗๙.๗	๘๑.๒	๑๕.๐	๒๐.๓	๑๘.๘
๒๕ - ๒๙	๘๐.๖	๗๘.๑	๗๙.๒	๑๙.๔	๒๑.๙	๒๐.๘
๓๐ - ๓๔	๗๙.๒	๗๕.๙	๗๘.๙	๒๐.๘	๒๔.๑	๒๑.๑
๓๕ - ๓๙	๘๑.๕	๗๙.๑	๗๘.๒	๑๘.๕	๒๑.๐	๒๑.๘
๔๐ - ๔๔	๘๑.๕	๗๗.๕	๗๘.๕	๑๘.๕	๒๒.๕	๒๑.๕
๔๕ - ๔๙	๗๙.๖	๗๗.๖	๗๖.๘	๒๐.๔	๒๒.๔	๒๓.๒
๕๐ - ๕๔	๗๖.๓	๗๓.๕	๗๒.๔	๒๓.๗	๒๖.๕	๒๗.๖
๕๕ - ๕๙	๗๑.๘	๖๙.๖	๗๒.๑	๒๘.๒	๓๐.๔	๒๗.๙
๖๐ - ๖๔	๗๖.๐	๗๖.๖	๗๕.๓	๒๔.๐	๒๓.๕	๒๔.๗
๖๕ - ๖๙	๘๐.๗	๗๗.๕	๗๖.๓	๑๙.๓	๒๒.๕	๒๓.๘
>= ๗๐	๘๐.๔	๗๖.๙	๗๕.๕	๑๙.๖	๒๓.๑	๒๔.๕
รวม	๗๙.๔	๗๖.๕	๗๖.๗	๒๐.๖	๒๓.๕	๒๓.๓

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม

นอกจากนี้ รายงานการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ (๒๕๕๑) พบว่า ผู้มีรายได้สูงมีการออมมากกว่าผู้มีรายได้น้อย เนื่องจากผู้มีรายได้ต่ำมีภาระค่าใช้จ่ายในระดับเดียวกันหรือสูงกว่ารายได้ของตน

ตารางที่ ๓ แสดงประเภทค่าใช้จ่ายของครัวเรือนต่อเดือน ปี ๒๕๕๒

	บาท	ร้อยละ		บาท	ร้อยละ
ค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค	๑๔,๒๔๔	๘๗.๙	ค่าใช้จ่ายที่ไม่เกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค	๑,๙๖๑	๑๒.๑
อาหาร และเครื่องดื่ม (ไม่มีแอลกอฮอล์)	๕,๒๐๒	๓๒.๑	ภาษี/ธรรมเนียม/ค่าปรับ	๗๗	๐.๕
เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์	๒๒๕	๑.๔	ค่าสมาชิกกลุ่มอาชีพ	๒	๐.๐๑
ยาสูบ หมาก ยานต์ และอื่นๆ	๑๑๑	๐.๗	เงิน/สิ่งของที่ส่งให้บุคคลนอกครัวเรือน	๖๙๘	๔.๓
ที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งบ้าน และเครื่องใช้ต่างๆ	๓,๒๖๑	๒๐.๑	บริจาคเงิน/สิ่งของให้แก่องค์กรต่างๆ	๒๐	๐.๑
เครื่องนุ่งห่มและรองเท้า	๔๑๑	๒.๕	เงินทำบุญ/เงินช่วยเหลืออื่นๆ	๒๔๑	๑.๕
ค่าใช้จ่ายส่วนบุคคล	๔๖๙	๒.๙	ค่าเบี้ยประกันภัย/ทรัพย์สิน/ประกันชีวิต/เงินฌาปนกิจศพ	๕๓๑	๓.๓
เวชภัณฑ์และค่าตรวจรักษาพยาบาล	๓๑๔	๑.๙	ค่าซื้อสลากกินแบ่ง/หวยของรัฐ/และการพนันอื่นๆ	๑๕๕	๑.๐
การเดินทางและการสื่อสาร	๓,๓๗๓	๒๐.๘	ดอกเบี้ยจ่าย/ดอกเบี้ยชำระ	๒๒๒	๑.๔
การศึกษา	๓๓๕	๒.๑	ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ	๑๖	๐.๑
การบันเทิง การอ่านและกิจกรรมทางศาสนา	๓๒๓	๒.๐			
การจัดงานพิธี ในโอกาสพิเศษ	๒๒๐	๑.๔			
ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นต่อเดือน				๑๖,๒๐๕	๑๐๐.๐

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

เมื่อพิจารณาประเภทของรายจ่ายจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติในตารางที่ ๓ พบว่า ภาระค่าใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคส่วนใหญ่เป็นค่าอาหาร เครื่องดื่ม ที่อยู่อาศัย การเดินทางและการสื่อสารร้อยละ ๗๑ ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีพ ผู้มีรายได้ต่ำลดค่าใช้จ่ายลงได้ยาก เมื่อประสบกับภาวะจำเป็นต้องใช้เงิน อาทิ ช่วงเปิดภาคการศึกษา เริ่มฤดูการเพาะปลูกหรือการลงทุนในการดำเนินกิจการ จึงมีความจำเป็นต้องกู้ยืม หากครัวเรือนสามารถลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้ เช่น เครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ยาสูบ สลากกินแบ่ง และการพนัน เป็นต้น จะทำให้ครัวเรือนมีเงินออมได้บางส่วน อาจสูงถึงร้อยละ ๑๐ ของรายได้ต่อเดือน ดังนั้น การออมเงินก่อนใช้จ่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะครัวเรือนและผู้มีรายได้ต่ำ

การออมในวัยทำงานให้เพียงพอต่อการดำรงชีพเพื่อรองรับการเกษียณอายุ เป็นเรื่องที่ทุกคนควรให้ความสำคัญ จากการศึกษาในระดับการออมของครัวเรือนไทย พบว่า ระดับรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานหลังเกษียณอายุของคนไทยควรอยู่ที่ร้อยละ ๕๐ - ๖๐ ของเงินเดือนเดือนสุดท้าย แต่แรงงานในและนอกระบบสวัสดิการต่างๆ ของรัฐในปัจจุบันได้รับต่ำกว่ามาก (Deloitte & Touche Consulting

Group, ๒๕๔๒) และข้อมูลการศึกษาของปาริฉัตร (๒๕๕๑) พบว่า รายได้ของแรงงานที่อยู่ภายใต้ระบบการออมเพื่อการชราภาพในปัจจุบันที่ได้รับจากกองทุนประกันสังคมอยู่ที่ร้อยละ ๒๗ ของเงินเดือนเดือนสุดท้าย เช่นเดียวกับ กอบศักดิ์ และอนรรฆ (๒๕๕๐) ที่พบว่าระบบประกันสังคมในปัจจุบันยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในวัยสูงอายุ รายได้ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่มาจากการเงินของลูกหลานคิดเป็นร้อยละ ๗๗.๒ การทำงานหลังวัยเกษียณร้อยละ ๓๘.๐ การออมในอดีตร้อยละ ๑๗.๑ และโครงการของรัฐร้อยละ ๔.๑ ตามลำดับ และสำหรับแรงงานนอกระบบแม้ว่ารัฐได้เตรียมการจัดตั้งกองทุนการออมแห่งชาติ (กอช.) เพื่อสนับสนุนให้แรงงานที่ไม่มีระบบสวัสดิการรองรับได้มีเงินออมเพียงพอต่อการดำรงชีพในวัยเกษียณอายุ แต่อัตราเงินสนับสนุนยังคงไม่จูงใจให้แรงงานนอกระบบสมทบเงินออมมากขึ้น (อมรรัตน์, ๒๕๕๔)

ดังนั้น การที่จะทำให้คนวัยทำงานมีเงินออมสะสมอย่างต่อเนื่อง จำเป็นจะต้องเพิ่มความสามารถในการหารายได้ การลดค่าใช้จ่าย สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการออม และเพิ่มช่องทางการเข้าถึงการออม รวมทั้งสร้างความเข้าใจถึงประโยชน์ ความเหมาะสม และความเสี่ยงของเครื่องมือทางการเงินรูปแบบต่างๆ

เครื่องมือและช่องทางในการออม

ประสิทธิภาพการออมของประเทศทั้งระดับมหภาคและบุคคลขึ้นอยู่กับการใช้เครื่องมือและช่องทางการออมของประชาชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด จากตารางที่ ๔ จะเห็นได้ว่า ช่วงปี ๒๕๔๘ – ๒๕๕๐ ครั้วเรือนมีวิธีการออมเงินที่ไม่หลากหลาย ส่วนใหญ่อยู่ในรูปเงินฝากธนาคาร/สถาบันการเงิน/สหกรณ์ เงินสด และสินทรัพย์ถาวร ซึ่งเป็นช่องทางการออมที่มีผลตอบแทนต่ำ เนื่องจากความเสี่ยงต่ำ ทำให้เสียโอกาสในการรับผลตอบแทนที่สูงขึ้น และไม่มีการกระจายความเสี่ยงของเงินออมไปในผลิตภัณฑ์ทางการเงินอื่นๆ ที่มีอยู่ในตลาด ทำให้ประสิทธิภาพการออมต่ำกว่าที่ควร รูปแบบการออมที่กระจุกตัวสะท้อนให้เห็นถึง ๑) การขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ๒) การขาดการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมต่อวัตถุประสงค์ในการออมและช่วงอายุ และ ๓) ช่องทางและต้นทุนการเข้าถึงผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่มีอยู่อย่างจำกัด

ตารางที่ ๔ แสดงวิธีการออมของครัวเรือน ปี ๒๕๔๘ - ๒๕๕๐

	๒๕๔๘	๒๕๔๙	๒๕๕๐
ธนาคาร สถาบันการเงิน สหกรณ์	๔๖.๔	๔๙.๙	๔๙.๕
พันธบัตร หุ้น กองทุนรวม รัฐบาล	๒.๑	๒.๓	๑.๓
พันธบัตร หุ้น กองทุนรวม เอกชน	๑.๐	๐.๔	๑.๐
ประกันชีวิต	๕.๖	๓.๒	๒.๗
ซื้อสินทรัพย์ถาวร	๑๐.๕	๖.๒	๑๑.๑
เล่นแชร์	๑.๕	๑.๖	๑.๐
เก็บเป็นเงินสด	๒๓.๗	๒๘.๑	๒๖.๑
อื่นๆ	๙.๒	๘.๓	๗.๒
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐

ที่มา: รายงานการศึกษาหนี้สินและพฤติกรรมออมภายใต้โครงการพัฒนาเครื่องมือนโยบายเศรษฐกิจมหภาค

ในปัจจุบัน ภาครัฐและเอกชนได้เพิ่มช่องทางการออมให้ครอบคลุมแรงงานในและนอกระบบตามความเหมาะสมของกลุ่มรายได้ต่างๆ มากขึ้น แต่ช่องทางการออมที่มีอยู่ เป็นไปตามความสมัครใจ เช่น การออมผ่านธนาคารพาณิชย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนชุมชนต่างๆ การลงทุนในตลาดตราสารหนี้ ตลาดหลักทรัพย์ กองทุนรวมเพื่อการเลี้ยงชีพ (RMF) กองทุนรวมหุ้นระยะยาว (LTF) กองทุนรวมอื่นๆ การซื้อสินทรัพย์ถาวร ประกันชีวิต/ประกันสุขภาพ เป็นต้น การออมเหล่านี้เอื้อให้เกิดการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคก่อนแล้วออมเงินภายหลัง อาจไม่จูงใจให้ผู้มีรายได้ต่ำออมในทำนองเดียวกับการออมภาคบังคับ เช่น กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ และ กองทุนประกันสังคมกรณีชราภาพ เป็นต้น ที่มีความต่อเนื่องหรือมีวินัยในการออม และมีรายได้สำหรับใช้จ่ายในวัยเกษียณ

การวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น สามารถสรุปประเด็นปัญหาที่ทำให้แรงงานไทยมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตหลังเกษียณ ได้ดังนี้

๑) รายได้ของแรงงานอยู่ในระดับต่ำ ประกอบกับโครงสร้างแรงงานของไทยส่วนใหญ่เป็นแรงงานนอกระบบจำนวนมาก ในปี ๒๕๕๓ มีแรงงานนอกระบบประมาณ ๒๔.๓ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๖๓ และเป็นแรงงานในระบบ ๑๔.๑ ล้านคน และเป็นแรงงานที่อายุมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไปมากกว่า ๒.๘ ล้านคน

๒) การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุจากอัตราการเกิดที่ลดลงมากกว่าการตาย ทำให้แนวโน้มประชากรวัยทำงานลดลงและแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าในอดีต ขณะที่รายได้เพิ่มขึ้นน้อยกว่ารายจ่าย ส่งผลให้การออมต่ำ

๓) การเพิ่มสวัสดิการในวัยเกษียณมีข้อจำกัดทางการคลัง ทั้งรายได้รัฐบาลที่มีจำกัด ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายลงทุน และภาระค่าใช้จ่ายภาครัฐที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เนื่องจากงบประมาณรายจ่ายประจำอยู่ในเกณฑ์สูง

๔) การขาดความรู้ความเข้าใจและการวางแผนทางการเงิน เพื่อใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ทางการเงินให้เหมาะสมกับสถานภาพและวัยของแต่ละคน รวมทั้งความไม่สะดวกในการเข้าถึงช่องทางการออม ทำให้ผลตอบแทนจากการออมต่ำ ไม่สามารถครอบคลุมค่าใช้จ่ายในอนาคต

แนวทางส่งเสริมเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาที่ผ่านมาและการวิเคราะห์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สวัสดิการของรัฐไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพของคนวัยเกษียณ จึงมีความจำเป็นจะต้องกระตุ้นให้แรงงานออมอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตหลังเกษียณอายุ ปัจจุบันรัฐได้ดำเนินนโยบายส่งเสริมและยกระดับการออมให้กับประชาชน เพิ่มช่องทางการเข้าถึงให้กับคนที่ต้องการออมและคนที่ต้องการใช้เงินผ่านตัวกลางทางการเงินทั้งระดับประเทศและชุมชน โดยเฉพาะกับผู้มีรายได้น้อยและแรงงานนอกระบบ ซึ่งไม่มีหลักประกันทางสังคม ขณะที่ความผันผวนทางเศรษฐกิจเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การออมขาดความต่อเนื่อง ประกอบกับการขาดความรู้ความเข้าใจด้านการเงินและการวางแผนทางการเงิน ทำให้เกิดข้อจำกัดต่อการเพิ่มการออม แนวทางที่จะทำให้เกิดการออมที่เหมาะสม และสามารถพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน มีดังนี้

๑. การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักถึงความสำคัญของการวางแผนทางการเงินให้กับประชาชนทุกกลุ่ม สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตในอนาคตและการดำรงตนด้วยความพอประมาณในปัจจุบัน ที่กระตุ้นให้ประชาชนชนวนหาหนทางรายได้และจัดสรรการใช้จ่ายเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐและเอกชนต้องมีแนวทางให้ความรู้ทางการเงินแก่ประชาชน แรงงานและเยาวชน เพื่อส่งเสริมการออมโดยรวมที่สนับสนุนการลงทุนและการพัฒนาประเทศ

๒. การพัฒนาเครื่องมือ และกลไกการออมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการออมภาคครัวเรือนของผู้มีรายได้น้อย อาทิ

๒.๑ ส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรการเงินฐานราก ที่มีหลากหลายรูปแบบ อาทิ กองทุนสัจจะออมทรัพย์ ธนากรหมู่บ้านหรือธนากรชุมชน เนื่องจากองค์กรการเงินเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งสนับสนุนการออมและการลงทุนให้กับกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสถาบันการเงินในระบบ และลดต้นทุนการใช้บริการทางการเงินของผู้มีรายได้น้อย

๒.๒ ส่งเสริมการจัดทำบัญชีครัวเรือนอย่างจริงจัง เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้ครัวเรือนและบุคคลที่มีรายได้น้อยหรือไม่แน่นอน ได้รู้ถึงรายได้ รายจ่าย และสภาพคล่องทางการเงิน สามารถบริหารจัดการรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และประเมินความเสี่ยงทางการเงินของตนเองจากการนำเงินไปใช้จ่ายได้

๓. การส่งเสริมการพัฒนาอาชีพและรายได้ควบคู่กับเพิ่มหลักประกันสวัสดิการในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยและแรงงานนอกระบบ เนื่องจากคนเหล่านี้มีข้อจำกัดในการเพิ่มรายได้ในหลายด้าน เช่น ความรู้ เงินทุน และ โอกาส เป็นต้น จึงไม่สามารถเพิ่มรายได้ของตนให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สัดส่วนรายจ่ายต่อรายได้จึงสูงไม่สามารถออมให้เพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตในวัยเกษียณ รัฐจึงต้องให้การสนับสนุนเพื่อเพิ่มรายได้ และสร้างแรงจูงใจให้เกิดการออมเพิ่มขึ้น

๔. การบริหารเงินออมที่มีอยู่ให้เกิดผลตอบแทนสูง ในกลุ่มผู้มีรายได้น้อยระดับปานกลางที่มีความสามารถในการออมและสามารถเข้าถึงช่องทางการออมโดยสร้างความรู้ความเข้าใจในการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ทางการเงินให้เหมาะสมกับสถานภาพ วัย วัตถุประสงค์ในการออม และความเสี่ยงที่แต่ละบุคคลยอมรับได้ ♦♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

- กอบศักดิ์ ภูตระกูล และคณะ. “การออมในประเทศไทย: ความพอเพียงและความเสี่ยง” ธนาคารแห่งประเทศไทย. พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- กอบศักดิ์ ภูตระกูล และอนรรฆ เสรีเชษฐพงษ์. “ทางรอดของระบบประกันสังคมไทย: แนวทางการปฏิรูปลู่ความยั่งยืน.” บทความเสนอในการสัมมนาวิชาการ ธนาคารแห่งประเทศไทย. ๓-๔ ตุลาคม ๒๕๕๐.
- จินห์นิภา แสงขาว. กานดา และอภัย. “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการการจัดระบบการออมเพื่อสวัสดิการการชราภาพให้แก่แรงงานนอกระบบโดยใช้กลไกชุมชน” เสนอสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. ๒๕๕๒.
- ชลัยพร อมรวัฒนา และคณะ. “รายงานการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการออมของกลุ่มผู้มีงานทำ.” รายงานฉบับสมบูรณ์ภายใต้โครงการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ไปสู่การปฏิบัติ. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. เมษายน ๒๕๕๑.
- ณัฐพล สุภาตุลย์. “กัปตักสวัสดิการสังคม.” วารสารการเงินการคลัง ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๖๖: ธันวาคม ๒๕๕๓ – มีนาคม ๒๕๕๔.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์. “ความสามารถการออมของครัวเรือนไทยและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ” คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปกรณ วิชยานนท์ และ ยศ วัชรคุปต์. “การสร้างภูมิคุ้มกันและลดความเสี่ยงจากการผันผวน.” (บทสำรวจความรู้และข้อเสนอแนะทางนโยบาย) รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาวิจัยเชิงนโยบายเศรษฐกิจมหภาคเพื่อประกอบการกำหนดแนวนโยบายเศรษฐกิจมหภาคในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙). สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. มีนาคม ๒๕๔๕.
- ปาริฉัตร คลั่งทอง. “โครงการกองทุนบำเหน็จบำนาญแห่งชาติ (กบข.): ผลกระทบและการเตรียมความพร้อม.” เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. กรกฎาคม ๒๕๕๑.
- พิสิทธิ์ พัวพันธ์ และวรพล. “ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ปัญหาระดับชาติที่รอการแก้ไข.” วารสารการเงินการคลัง ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๖๖: ธันวาคม ๒๕๕๓ – มีนาคม ๒๕๕๔.
- มัทนา พนานิรามัย. “การเปลี่ยนแปลงในวิธีการบิดงขาดดุลรายได้ของคนไทยและนัยต่อการเข้าสู่รัฐสวัสดิการ.” บทความเสนอในงานสัมมนาวิชาการประจำปี ๒๕๕๐ สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ๑๐-๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๐
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย “รายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.๒๕๕๒.” พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๒๕๕๓.
- สมชัย จิตสุชน และคณะ. “การศึกษาหนี้สินและพฤติกรรมออม (ระยะที่หนึ่ง).” รายงานฉบับสมบูรณ์ภายใต้โครงการพัฒนาเครื่องมือ นโยบายเศรษฐกิจมหภาค. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ตุลาคม ๒๕๕๑.
- สุวัฒนา ศรีภิรมย์. สุภาณี และปาริฉัตร. “รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาระบบการออมระยะยาวของประเทศไทย.” เสนอสำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. ๒๕๕๐.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ “กรอบทิศทางการจัดสวัสดิการทางสังคมที่ยั่งยืนในช่วงแผนฯ ๑๑.” กรุงเทพฯ. สิงหาคม ๒๕๕๓

“โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการเงินระดับจุลภาค.” กรุงเทพฯ ๒๕๔๙

_____ “**วิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี ๒๕๗๐.**” เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๑. กรุงเทพฯ. สิงหาคม ๒๕๕๑.

_____ “**บัญชีเศรษฐกิจเงินทุนของประเทศไทย พ.ศ.๒๕๔๘-๒๕๕๒.**” กรุงเทพฯ. ๒๕๕๔.

_____ “**ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย สถานการณ์และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.**” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย ณ โรงแรมเจดับบลิว มาริออต กรุงเทพฯ. เมษายน ๒๕๕๔.

_____ “**(ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙).**” เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๔. กรกฎาคม ๒๕๕๔.

สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง. การศึกษาเรื่อง “**ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมออมของประเทศไทย.**” การวิจัยในโครงการภาพรวมการออมและการลงทุน กระทรวงการคลัง. กรุงเทพฯ. ๒๕๔๗.

อมรรัตน์ อภินันท์มกุล. “**ความท้าทายและยั่งยืนของกองทุนการออมแห่งชาติ.**” บทความประกอบใน “**นโยบายสาธารณะเพื่อพัฒนาการเศรษฐกิจ.**” พิมพ์ครั้งที่ ๑. คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. ๒๕๕๔.

อนุสรณ์ ธรรมใจ. “**กองทุนการออมแห่งชาติ: ทางรอดระบบสวัสดิการไทย.**” บทความเสนอในเว็บไซต์ของกรุงเทพธุรกิจ.

Akiko Terada-Hagiwara. “**Explaining Filipino Households’ Declining Saving Rate.**” ADB Economic Working Paper Series: No. ๑๗๘. Asian Development Bank. November ๒๐๐๘.

Chamon, Marcos. Liu and Prasad. “**Income Uncertainty and Household Saving in China.**” IMF Working Paper Research Department. International Monetary Fund. ๒๐๑๐

Deaton, Angus. “**Saving and Growth.**”. Research Program in Development Studies. Princeton University. ๑๙๙๗.

International Monetary Fund. “**World Economic Outlook: Slowing Growth, Rising Risks.**” World Economic and Financial Surveys. September ๒๐๑๑.

Pootrakul, Kobsak. Kiatipong and Thammanoon. “**Long-term Saving in Thailand: are we saving enough and what are the risks?.**” A paper presented in the Bank of Thailand symposium ๒๐๐๕. Bangkok.

ป่ากับชีวิตชุมชนที่ยั่งยืน

ชมพูนุท ช่วงโชติ* และจริยวิทย์ ษะทะโชติ**

ความสำคัญของป่าต่อระบบนิเวศ และการดำรงชีวิตของคน

ป่าเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และการพัฒนาที่ยั่งยืน ป่าทำหน้าที่ให้บริการเชิงนิเวศ ได้แก่ เป็นแหล่งต้นน้ำ และฟองน้ำดูดซับเก็บกักน้ำและความชื้นตามธรรมชาติ ควบคุมสภาพภูมิอากาศให้เป็นปกติ ป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัยและวาตภัย รวมทั้งป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน สำหรับป่าชายเลน ทำหน้าที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งบำบัดของเสียตามธรรมชาติ แนวกันชนเพื่อป้องกันคลื่นลม และป้องกันการกัดเซาะชายฝั่ง ดังนั้น การให้บริการเชิงนิเวศของป่าจึงมีความสำคัญในการปกป้องการดำรงอยู่ของประชากรโลก และสนับสนุนกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบัน ประชากรโลกราว ๔๑๐ ล้านคน (FAO, ๒๐๐๙) เป็นคนยากจนที่ต้องพึ่งพาอาศัยป่าเพื่อการดำรงชีพและหารายได้ ผลผลิตอันอุดมสมบูรณ์จากป่าถูกนำมาใช้เป็นปัจจัยสี่เพื่อการดำรงชีวิต ทั้งอาหารและน้ำ สมุนไพรและยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และเชื้อเพลิง รวมทั้งวัตถุดิบต่างๆ ประชากรอีกราว ๑,๖๐๐ ล้านคน มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องและพึ่งพาสินค้าและบริการจากป่า อาจกล่าวได้ว่า ประชากรโลกทั้งหมดกว่า ๗,๐๐๐ ล้านคน ต้องอาศัยกระบวนการดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ของป่าเพื่อกรองอากาศให้เหมาะสมกับมนุษย์

ความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศป่าที่ได้รับการศึกษาและจำแนกชนิดพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ เห็ดรา ทั่วโลกมีประมาณ ๑.๗๕ ล้านชนิด นับเป็นแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมที่หลากหลายและเป็นประโยชน์อย่างมากต่อพัฒนาการและความก้าวหน้าด้านการแพทย์ เกษกรรม อุตสาหกรรม และเกษตรกรรมในอนาคต

ในประเทศไทย ชุมชนมีวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศป่ามาแต่อดีต นำไปสู่การสร้างสมภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าอย่างหลากหลาย และมีการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่า จำแนกเป็น ไม้ ของป่า สัตว์ป่า และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลผลิตจากป่านำมาทำอาหารพื้นบ้าน และใช้สอยในครัวเรือน สามารถเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวในระดับท้องถิ่น ก่อให้เกิดการสร้างงานในการเก็บหา การผลิต และการขนส่ง ขณะที่ของป่าบางชนิดพัฒนาเป็นสินค้าส่งออก ทำรายได้ให้แก่ประเทศปีละนับร้อยล้านบาท ได้แก่ หวาย ไม้ ชันและยางไม้ สมุนไพร เครื่องเทศ พืชอาหาร แมลง ไม้หอม เปลือกไม้ เทนนิน และสีธรรมชาติ

การประเมินมูลค่าของป่า

ในอดีต มีการประเมินมูลค่าป่าในเชิงเศรษฐกิจเท่านั้น ต่อมาได้ประเมินประโยชน์ของป่าที่ให้มีมูลค่าเชิงนิเวศมากขึ้น การประเมินมูลค่าป่าทั้งปารธรรมชาติด้านและป่าปลูกเพื่อเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความเข้าใจต่อบทบาทของทุนทรัพยากรด้านป่ามากขึ้น มูลค่าทั้งหมดของป่าแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทหลัก ได้แก่ มูลค่าที่ประเมินจากการใช้ประโยชน์ เช่น มูลค่าผลิตภัณฑ์จากป่า มูลค่าไม้ที่สามารถนำไปใช้ได้ รวมทั้งมูลค่าในแง่ของประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับกระบวนการผลิตอื่น มูลค่าที่ไม่ได้เกิดจากการใช้ และมูลค่าที่เกิดขึ้นจากการมีทางเลือกในอนาคต

รายงานการศึกษาของต่างประเทศ (TEEB Climate Issue Update, ๒๐๐๙) ได้คำนวณมูลค่าที่ได้จากการให้บริการของระบบนิเวศป่า ทั้งปัจจัยสำหรับการดำรงชีวิต การควบคุมสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม พบว่ามีมูลค่าอยู่ระหว่าง ๖,๑๒๐ - ๑๖,๓๖๒ เหรียญสหรัฐ ต่อเฮกตาร์ต่อปี

ในประเทศไทย ผลการศึกษาของ วนิดา สุบรรณเสถียร (๒๕๓๙) ได้ประเมินมูลค่าของป่าจากปริมาณของป่าที่เก็บ พบว่ามีมูลค่าเท่ากับ ๒๓๒.๓๓ บาทต่อไร่ เปรียบเทียบเป็นราคาในปี ๒๕๔๘ เท่ากับ ๔๙๐.๘ บาทต่อไร่ สำหรับการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการประเมินมูลค่าพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่มีเนื้อที่รวม ๑,๓๕๕,๓๙๗ ไร่ โดยใช้วิธีประเมินค่าจากค่าใช้จ่ายในการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว นำมาประเมินมูลค่าด้านนันทนาการ และใช้วิธีการประเมินค่าโดยการสมมติเหตุการณ์ให้ประมาณค่ามาประเมินมูลค่าส่วนที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ ผลการศึกษาได้มูลค่ารวมเท่ากับ ๓,๐๘๐ ล้านบาทต่อปี (TDRI & HIID, ๑๙๙๖ อ้างถึงในกัลยาณี พรพิเนตพงศ์)

นอกจากนี้ ยังมีศักยภาพในการสะสมคาร์บอนในเนื้อไม้ หรือทำหน้าที่ดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ รายงานการศึกษาของ นวลปราง นวลอุไร (๒๕๔๘) พบว่า ปริมาณการเก็บกักคาร์บอนของป่าเบญจพรรณซึ่งเป็นป่าที่พบมากที่สุดในประเทศไทย มีค่าประมาณ ๓๕ ตัน

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ สำนักงานแผนการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

** นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักงานแผนการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คาร์บอนต่อเฮกตาร์ หรือเท่ากับ ๓,๕๐๐ ตันคาร์บอนต่อตารางกิโลเมตร สำหรับมูลค่าสามารถคำนวณได้จากราคาคาร์บอนเครดิต ในปี ๒๕๔๘ อยู่ระหว่าง ๑-๑๕ เหรียญสหรัฐ ต่ตันคาร์บอน เมื่อคำนวณมูลค่าป่าในการเป็นแหล่งเก็บกักคาร์บอนเท่ากับ ๓,๑๐๐,๗๙๐ บาทต่อตารางกิโลเมตร (อัตราแลกเปลี่ยนปี ๒๕๔๘ ๑ เหรียญสหรัฐ = ๔๐.๒๗ บาท) และมีตัวอย่างของชุมชนที่ได้ประเมินมูลค่าป่าที่ชุมชนบ้านจันทร์ ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ มีพื้นที่ ๑๕๓,๓๓๖ ไร่ แยกเป็นผืนป่า ๑๓๓,๔๕๒ ไร่ หรือร้อยละ ๘๗.๑ พื้นที่อยู่อาศัยและทำกิน ๑๙,๘๘๔ ไร่ เป็นร้อยละ ๑๒.๙ มีประชากร ๕,๖๒๒ คน หรือ ๑,๕๒๘ ครัวเรือน พบว่า ผลผลิตจากป่ามีมูลค่าโดยประมาณดังนี้ หน่อไม้ประมาณ ๑,๙๓๒,๑๕๖ บาท ไม้จักสานประมาณ ๙๐๐,๗๕๖ บาท สมุนไพร และเครื่องเทศ ๒,๘๕๔,๙๑๘ บาท พืชอาหารและเห็ด ๓,๔๓๘,๐๐๐ บาท เปลือกไม้ให้สีธรรมชาติ ๓๐,๕๖๐ บาท รวมมูลค่าของป่าทั้งหมด ๘,๒๕๕,๖๓๔ บาท และหารรวมมูลค่าจากการใช้ไม้สำหรับปลูกสร้างหรือซ่อมแซมบ้านจะมีมูลค่าอีกประมาณ ๑๐ ล้านบาทต่อปี จากการศึกษารูปแบบและมูลค่าการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ในพื้นที่ป่าสนบ้านจันทร์ โครงการหลวงวัดจันทร์ (สมชัย, ๒๕๕๒)

ตารางที่ ๑ คุณค่าของบริการจากระบบนิเวศป่าไม้เขตร้อน ปี ๒๕๔๐

บริการจากระบบนิเวศ	มูลค่า \$/ เฮกตาร์/ปี	มูลค่าสูงสุด
ด้านปัจจัยในการดำรงชีวิต		
อาหาร	๗๕	๕๕๒
น้ำ	๑๔๓	๔๑๑
วัตถุดิบ	๔๓๑	๑,๔๑๘
ทรัพยากรพันธุกรรม	๔๘๓	๑,๗๕๖
สมุนไพร/ยารักษาโรค	๑๘๑	๕๖๒
ด้านการควบคุมสภาพแวดล้อม		
คุณภาพอากาศ	๒๓๐	๔๔๙
ควบคุมสภาพภูมิอากาศ	๑,๙๖๕	๓,๒๑๘
ควบคุมการไหลของน้ำ	๑,๓๖๐	๕,๒๓๕
บำบัดของเสีย/กรองน้ำ	๑๗๗	๕๐๖
ป้องกันการค้าชะเซ	๖๙๔	๑,๐๘๔
ด้านวัฒนธรรม		
สร้างโอกาสด้านการท่องเที่ยวและันทนาการ	๓๘๑	๑,๑๗๑
รวม	๖,๑๒๐	๑๖,๓๖๒

ที่มา: TEEB Climate Issues Update, ๒๐๐๙ อ้างใน UNEP, ๒๐๑๐

สถานการณ์ป่าของโลก

ในปัจจุบันโลกกำลังสูญเสียพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง ผลประโยชน์ระยะสั้นของกลุ่มธุรกิจเป็นภัยคุกคามต่อป่า แม้การบุกรุกทำลายป่าจะมีแนวโน้มลดลง แต่ก็อยู่ในระดับสูงถึง ๑๓ ล้านเฮกตาร์ต่อปี เมื่อมีการปลูกป่าชดเชยจะมีพื้นที่ป่าสูญเสียไปประมาณ ๕ ล้านเฮกตาร์/ปี แต่เป็นการชดเชยที่ไม่สามารถเทียบได้กับการให้บริการเชิงนิเวศของป่าธรรมชาติ การบุกรุกทำลายป่ามีปัจจัยกดดันจากการเพิ่มจำนวนของประชากรโลก ทำให้ความต้องการผลิตภัณฑ์ไม้ และการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวสำหรับการพาณิชย์เพิ่มขึ้น ปัญหาดังกล่าวทำให้มูลค่าของการให้บริการเชิงนิเวศของป่า และโอกาสทางเศรษฐกิจต้องสูญเสียไปในระยะยาว

สถานการณ์ป่าของประเทศไทย

ประเทศไทยสูญเสียพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่อง ในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา พื้นที่ป่าของประเทศถูกทำลายไปถึง ๖๔ ล้านไร่ลดลงจาก ๑๗๑.๐๒ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๕๓.๓ ของพื้นที่ประเทศในปี ๒๕๐๔ เหลือ ๑๐๗.๖ ล้านไร่ ในปี ๒๕๕๒ หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๓.๕๖ สาเหตุของการสูญเสียพื้นที่ป่ามาจากการให้สัมปทานเพื่อสร้างรายได้จากการส่งออก การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ความต้องการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ความจำเป็นในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบสาธารณูปโภค เพื่อเร่งรัดการพัฒนาประเทศ

การสูญเสียพื้นที่ป่า หมายถึงการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ที่จะส่งผลต่อความมั่นคงด้านอาหาร สุขภาพ พลังงานและลดทอนขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน ประมาณการว่า มีชุมชนราว ๕๐,๐๐๐ ชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตพึ่งความอุดมสมบูรณ์และผลผลิตจากป่า

ประเทศไทยดำเนินการฟื้นฟูแก้ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า โดยปลูกป่าทดแทน แต่การปลูกป่าทำได้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ป่าที่สูญเสียไป ในรอบ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา(๒๔๔๔-๒๕๔๔) สามารถปลูกป่าได้เพียง ๙.๒ ล้านไร่เท่านั้น เห็นได้ชัดเจนว่า มาตรการนี้ไม่สามารถทดแทนการสูญเสียป่าธรรมชาติ เนื่องจากการปลูกป่ามีข้อจำกัดทั้งงบประมาณและกำลังคน รวมทั้งเน้นการปลูกเชิงเดี่ยว ไม่สามารถสร้างระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพได้เช่นเดียวกับป่าธรรมชาติ

ตารางที่ ๒ พื้นที่ป่าไม้ระหว่างปี ๒๕๐๔-๒๕๕๒

ปี	รวม			year
	ตร.กม.	ไร่	ร้อยละ	
๒๕๐๔	๒๗๓,๖๒๙.๐๐	๑๗๑,๐๑๘,๑๒๕	๖๓.๓๓	๑๙๖๑
๒๕๑๖	๒๒๑,๗๐๗.๐๐	๑๓๘,๕๖๖,๘๗๕	๕๓.๒๑	๑๙๗๓
๒๕๑๙	๑๙๖,๔๑๗.๐๐	๑๒๔,๐๑๐,๖๒๕	๓๘.๖๗	๑๙๗๖
๒๕๒๒	๑๗๕,๒๒๔.๐๐	๑๐๙,๕๑๕,๐๐๐	๓๔.๑๕	๑๙๗๘
๒๕๒๕	๑๕๖,๖๐๐.๐๐	๙๗,๘๗๕,๐๐๐	๓๐.๕๒	๑๙๘๒
๒๕๒๖	๑๕๐,๘๖๖.๐๐	๙๔,๒๙๑,๒๕๐	๒๙.๔๐	๑๙๘๖
๒๕๓๑	๑๔๓,๘๐๓.๐๐	๘๙,๘๗๖,๘๗๕	๒๘.๐๓	๑๙๘๘
๒๕๓๒	๑๔๓,๔๑๗.๐๐	๘๙,๖๓๕,๖๒๕	๒๗.๙๕	๑๙๘๙
๒๕๓๔	๑๓๖,๖๙๖.๐๐	๘๕,๔๓๖,๒๕๐	๒๖.๖๔	๑๙๙๑
๒๕๓๖	๑๓๓,๕๒๑.๐๐	๘๓,๔๕๐,๖๒๕	๒๖.๐๒	๑๙๙๓
๒๕๓๘	๑๓๑,๔๘๕.๔๗	๘๒,๑๗๘,๔๑๘	๒๕.๖๓	๑๙๙๖
๒๕๔๑	๑๒๙,๗๒๒.๐๐	๘๑,๐๗๖,๒๕๐	๒๕.๒๘	๑๙๙๘
๒๕๔๓	๑๒๗,๑๑๐.๗๘	๗๙,๖๓๕,๒๕๐	๒๔.๑๕	๒๐๐๐
๒๕๔๗	๑๒๖,๕๙๐.๙๗	๗๙,๖๓๕,๒๕๐	๒๔.๑๕	๒๐๐๔
๒๕๔๘	๑๒๖,๐๐๑.๓๐	๗๙,๖๓๕,๒๕๐	๒๔.๑๕	๒๐๐๕
๒๕๔๙	๑๒๕,๖๕๒.๕๙	๗๙,๖๓๕,๒๕๐	๒๔.๑๕	๒๐๐๖
๒๕๕๑	๑๒๗,๕๖๙.๓๒	๘๑,๐๗๘,๘๑๘	๒๔.๔๔	๒๐๐๘
๒๕๕๒	๑๒๗,๑๘๕.๐๐	๘๐,๗๖๕,๖๒๕	๒๔.๕๖	๒๐๐๙

ที่มา : รวบรวมจากรายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม
ตั้งแต่ปี ๒๕๓๗-๒๕๕๓

ตารางที่ ๓ ผลการดำเนินการปลูกป่า ระหว่างปี ๒๕๔๙-๒๕๕๓

ปีงบประมาณ	เนื้อที่ (ไร่)
๒๕๔๙ - ๒๕๕๓	๒๓,๖๘๕
๒๕๕๔ - ๒๕๕๕	๒๙๓,๙๕๐
๒๕๕๖ - ๒๕๕๗	๑,๗๙๔,๙๕๒
๒๕๕๘ - ๒๕๕๙	๑,๗๕๗,๑๗๐
๒๕๖๐ - ๒๕๖๑	๔,๐๕๗,๘๖๐
๒๕๖๒	๔๓๔,๔๑๐
๒๕๖๓	๓๕๙,๘๐๓
๒๕๖๔	๗,๖๑๐
๒๕๖๕	๙,๕๑๐
๒๕๖๖	๗๘,๕๙๐
๒๕๖๗	๗๔,๔๓๐
๒๕๖๘	๒๘,๒๕๕
๒๕๖๙	๑๑๔,๙๗๐
๒๕๗๐	๑๑๒,๗๕๕
๒๕๗๑	๕๕,๙๙๕
รวม	๙,๒๐๓,๙๔๕

ที่มา: ข้อมูลสถิติกรมป่า และ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช, ๒๕๕๐

ประเด็นปัญหา

แม้ว่าป่าจะเป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างมาก ทั้งเชิงนิเวศ เศรษฐกิจ และวิถีชีวิต แต่ป่าก็ยังคงถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่มีประกาศยกเลิกการอนุญาตสัมปทานทำไม้ทั่วประเทศ และรัฐมีนโยบายป้องกันรักษาป่าอย่างเข้มงวด แต่การบังคับใช้กฎหมายก็ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ มีการบุกรุกป่า ทำให้พื้นที่ป่าของประเทศลดลงโดยเฉลี่ยปีละ ๐.๓-๑ ล้านไร่

ประชาชนถือครองพื้นที่ใช้ประโยชน์ในเขตป่าไม่น้อยกว่า ๔๐๐,๐๐๐ ราย คิดเป็นพื้นที่ประมาณ ๖-๑๐ ล้านไร่ โดยบุกรุกเข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน มุ่งทำการเกษตรเพื่อการพาณิชย์ และปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เพื่อสร้างรายได้ อาทิ ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย และยางพารา นำไปสู่การใช้สารเคมีในการเพิ่มผลผลิต ที่อาจเกิดมลพิษเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม และเปลี่ยนระบบนิเวศป่าไปอย่างถาวร

นอกจากนี้ การประกาศเขตอนุรักษ์ป่าหลายแห่ง มีพื้นที่ส่วนหนึ่งซึ่งมีชุมชนตั้งอยู่ก่อนแล้ว หรือบางกรณี การกำหนดแนวเขตป่าไม่ชัดเจน ทำให้มีช่องว่างในการบังคับใช้กฎหมาย และเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการครอบครองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า

การจัดการป่าโดยภาครัฐเพียงฝ่ายเดียว ก่อให้เกิดกรณีขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ที่เริ่มรุนแรงมากขึ้น และไม่สามารถหาทางออกที่ยอมรับร่วมกันได้ เจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถปกป้องดูแลพื้นที่ป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากไม่มีภาคีการพัฒนาร่วมมือ โดยเฉพาะชุมชนรอบเขตป่า เนื่องจากภาครัฐมีข้อจำกัดด้านกำลังคนและงบประมาณ ขณะเดียวกัน ชุมชนซึ่งมีวิถีชีวิตผูกพันและพึ่งพาใช้ประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าเป็นหลัก ทั้งป่าบกและป่าชายเลน ก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ความเสื่อมโทรมของป่าที่เกิดขึ้น ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก จึงนำมาสู่แนวคิดในการจัดการป่าโดยชุมชน เป็นการหาทางออกเพื่อให้คนและป่าสามารถอยู่รอดอย่างเกื้อกูลกัน

ป่าชุมชน : สิทธิพลวัติธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน

รัฐได้สนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ มีวัตถุประสงค์ให้ชุมชนในชนบททำงานร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เพื่ออนุรักษ์ ป่าชุมชนและพัฒนาทรัพยากรป่า ชุมชนซึ่งตั้งถิ่นฐาน และมีวิถีชีวิตดั้งเดิมในการอยู่ร่วมกับป่า จัดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน สามารถจดทะเบียนป่าชุมชนได้ เมื่อสมาชิกในชุมชนได้รวมกลุ่มกันตั้งแต่ ๕๐ คนขึ้นไป แจ้งความประสงค์ในการที่จะอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์ในการเป็นแหล่งน้ำ แหล่งยา อาหารและความหลากหลายทางชีวภาพ กรมป่าไม้จะพิจารณาประกาศจดทะเบียนเป็นป่าชุมชน ส่วนการบริหารจัดการให้จัดตั้งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยการตกลงของชุมชน และกรมป่าไม้สนับสนุนเจ้าหน้าที่รวมถึงงบประมาณในการดูแลรักษาป่า ๕๐,๐๐๐ บาทต่อปี ปัจจุบันมีการจัดตั้งป่าชุมชน ๘,๒๐๐ แห่ง รวมพื้นที่ ๒.๘ ล้านไร่

การจัดการป่าชุมชนมีหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับระเบียบที่ชุมชนร่วมกันกำหนดขึ้น ชาวบ้านจะจำแนกป่าที่ชุมชนพึ่งพาเป็นประเภทต่างๆ ตามแต่วัตถุประสงค์ในการจัดการ เช่น ป่าต้นน้ำที่จะสงวนให้เป็นพื้นที่ต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าช้า ป่าศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ป่าใช้สอยทั่วไป เป็นต้น แต่ละชุมชนจะจำแนกประเภทป่า ไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม สภาพนิเวศ และเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ ชุมชนส่วนใหญ่ไม่แบ่งแยกป่าอนุรักษ์หรือป่าใช้สอยอย่างชัดเจน แต่ทุกพื้นที่ป่าของชุมชนล้วนมีการใช้สอยในเชิงอนุรักษ์ เช่น ป่าต้นน้ำของชุมชนมีข้อห้ามห้ามขังขุดที่ลุ่ม แต่ก็สามารถให้ชาวบ้านเก็บผัก และสมุนไพรที่ไม่กระทบต่อสภาพป่า

การดูแลรักษาป่าของชาวบ้านกระทำผ่านสถาบันหรือองค์กรในชุมชน อาจเป็นองค์กรที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการนี้โดยเฉพาะ เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนประจำหมู่บ้านหรือตำบล หรือองค์กรที่มีอยู่ เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน ตำบล หรือเป็นสถาบันทางประเพณี เช่น สถาบันผู้อาวุโส สถาบันความเชื่อ วัด เพื่อทำหน้าที่คุ้มครองดูแลป่า เช่น การออกกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ และการลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน การตระเวนตรวจตราป่า และการทำแนวกันไฟ เป็นต้น

ประโยชน์ของป่าชุมชน

การลดภาวะโลกร้อน ป่าที่ได้รับการดูแลจนฟื้นตัวจะดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ที่เกิดจากกิจกรรมของคนในเมืองและชนบท รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรม เป็นบทบาทสำคัญที่บรรเทาภาวะเรือนกระจกที่เป็นสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

การอนุรักษ์ดิน น้ำ และความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าชุมชนเป็นแหล่งกักเก็บน้ำจืดธรรมชาติในการอุปโภคและบริโภค อาทิ ป่าซับน้ำและป่าห้วยนา เป็นแหล่งรักษาสภาพแวดล้อม ป้องกันดินหลาย อนุรักษ์และฟื้นฟูดินและน้ำ ป้องกันชายฝั่ง เพิ่มประสิทธิภาพของดิน เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ ทั้งพืช สัตว์ แมลง จุลินทรีย์ เห็ด และรา

การเป็นแหล่งอาหารและยาของชุมชน ป่าเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน เป็นแหล่งพืชสมุนไพรหลายชนิดที่ดูแลและพึ่งตนเองด้านสุขภาพของชุมชน

การดำรงรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระหว่างชุมชน ในการร่วมกันดูแลรักษา ป่า และพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตและการจัดการทรัพยากรทั้งป่า ดิน และน้ำ

การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน เอกชน ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างความรู้ท้องถิ่นกับความรู้ภายนอก เน้นช่องทางให้เกิดการพัฒนาจากฐานล่างที่ชุมชนได้ร่วมคิด ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติ รวมทั้งสร้างพลังชุมชนในการร่วมกันจัดการป่าชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสวางแผน ดำเนินการ ดูแล ติดตามและประเมินผล รวมทั้งจัดสรรผลประโยชน์ที่ได้รับ

การเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน ของป่าที่เหลือจากการบริโภคสามารถนำมาขาย หรือแลกเปลี่ยนของใช้ที่จำเป็นภายในหรือระหว่างชุมชน สามารถแปรรูปเป็นรายได้หลัก และจัดการป่าในรูปแบบต่างๆ อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กรณีศึกษา : การจัดการป่า เพื่อความมั่นคงของป่าเชิงนิเวศของชุมชน

ป่าเขียว : กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ชุมชนบ้านหัวทุ่ง เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ราบชายขอบผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ของดอยหลวงเชียงดาวและดอยนาง มีวิถีชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก แหล่งน้ำสำคัญของชุมชนมาจากลำห้วยแม่ลูกจากต้นน้ำดอยนางไหลมารวมกับห้วยละครก่อนลงสู่แม่น้ำปิง ถือได้ว่าเป็นชุมชนต้นน้ำที่มีบทบาทสำคัญในการโอบอุ้มผืนป่าเพื่อสืบต่อลมหายใจของตนเอง และชุมชนปลายน้ำ ปัจจุบันชุมชนบ้านหัวทุ่งเป็นหนึ่งในชุมชนที่ได้รับการยอมรับในการจัดการป่าชุมชนอย่างมีส่วนร่วม แต่บ้านหัวทุ่งได้ผ่านช่วงวิกฤตการณ์ผืนป่าและความแตกต่างทางความคิดของคนในชุมชนมาหลายครั้ง

ตั้งแต่ปี ๒๕๑๕ ผืนป่าบริเวณนี้ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าสัมปทาน ประกอบกับมีการทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ป่าถูกโค่นทำลายและถูกบุกรุกแผ้วถางอย่างกว้างขวางในระยะเวลาไม่กี่ปี ทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ด้วยสภาพป่าที่อยู่ในเขตเทือกเขา สลับซับซ้อน มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงและเป็นป่าต้นน้ำสำคัญ คณะรัฐมนตรีจึงมีมติกำหนดให้ป่าเชียงดาวเป็นป่าต้นน้ำขั้นหนึ่ง และมีพระราชกฤษฎีกากำหนดให้บริเวณป่าดอยเชียงดาวและบ้านหัวทุ่งเป็น “เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยเชียงดาว” ในปี ๒๕๒๑ อย่างไรก็ตาม การบุกรุกลักลอบตัดไม้และการทำไร่เลื่อนลอยยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเกิดวิกฤตการณ์ขาดแคลนน้ำ ทำให้ไม่มีน้ำใช้อย่างเพียงพอสำหรับอุปโภคบริโภคและการเกษตรกรรมของชุมชนบ้านหัวทุ่ง

ผู้นำชุมชนจึงได้จัดเวทีประชุมชาวบ้านและนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาร่วมคิด ร่วมหาทางออก แลกเปลี่ยนความเห็นเกิดการจัดตั้งหัวหน้าเหมืองฝาย เพื่อทำหน้าที่ดูแลป่าต้นน้ำของชุมชน ในช่วงแรกไม่สามารถควบคุมดูแลการตัดไม้ได้อย่างเต็มที่ เพราะมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นความสำคัญและเกรงว่า จะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้เหมือนเดิม จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการดูแลป่าชุมชน แม้จะมีแนวร่วมในระยะแรก

เพียง ๔๐ ครัวเรือน แต่ก็พยายามเผื่อระวังรักษาป่าและขยายเครือข่ายเพิ่มเติม โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่เคยตัดไม้

ต่อมาในปี ๒๕๔๐ ได้ประกาศจัดตั้งป่าชุมชนของเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนืออย่างเป็นทางการ แต่งตั้งคณะกรรมการดูแลรักษา ประกาศขอบเขตพื้นที่และมีกฎระเบียบชัดเจน รวมทั้งทำความเข้าใจกับชาวบ้านอย่างจริงจัง ทำให้ชาวบ้านตระหนักในประโยชน์ของการดูแลทรัพยากรป่าในชุมชน ประกอบกับบทเรียนจากอดีตที่ได้เรียนรู้วิกฤตการณ์น้ำที่แห้งเหือดไปจากตาน้ำ จึงกระตุ้นเตือนให้ร่วมกันอนุรักษ์ผืนป่า

การทุ่มเทเพื่อสร้างแนวร่วมและขยายผลในชุมชนช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีเครื่องชี้สำคัญของการจัดการป่า ได้แก่ แหล่งน้ำที่เคยแห้งขอดในฤดูแล้งได้สร้างความชุ่มชื้นแก่ผืนป่าตลอดปี สัตว์ป่าในอดีตที่แทบไม่เคยเห็นรอยเท้าก็เริ่มกลับมา และนกเงือกที่เคยเห็นอยู่หลังเขาเข้ามาหากินในเขตป่าชุมชนที่บ้านหัวฟุ้ง นอกจากนี้ ประโยชน์จากป่าที่ชาวบ้านเคยได้รับก็กลับคืนมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นผืนที่ตกตามฤดูกาล พืชอาหาร พืชสมุนไพร และไม้ใช้สอยต่างๆ

“ป่าตรงนี้เป็นแหล่งอาหารและแหล่งน้ำของชุมชน อย่างลำห้วยละคร ปัจจุบันเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก และลำห้วยแม่ลูที่เป็นแหล่งน้ำซับ เกิดจากตาน้ำใต้ดิน มีน้ำไหลตลอดปี ชาวบ้านได้อาศัยน้ำจากป่าเป็นทุนในการผลิตและดำรงชีวิต อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ทำนา ปลูกพืชผัก และสานกล้วยใส่ผลไม้และสิ่งของต่างๆ ที่ทำจากไม้ไผ่ ตอนนี้อยู่ปลูกป่าไผ่ ๔๒ ไร่ ในหมู่บ้านไว้ใช้เอง โดยไม่ต้องเข้าไปตัดจากป่า เพราะรู้ว่า ถ้าเข้าไปตัดในป่าเรื่อยๆ อีกไม่นานคงจะต้องหมดไปแน่นอน” พ่อหลวงประจักษ์ บุญเรือง ประธานป่าชุมชนบ้านหัวฟุ้งสรุปถึงความสำคัญของป่าที่มีต่อชาวบ้านและแนวทางที่เป็นทางออกสำหรับการอยู่ร่วมกับป่าอย่างเกื้อกูล

ป่าชายเลน : เครือข่ายกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนเพื่อเพิ่มปริมาณปูเปี้ยว อ่าวบ้านดอน อ.ไชยา-อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี

การรวมกลุ่มของสองชุมชนบนพื้นที่รอยต่อ ๒ อำเภอ บริเวณอ่าวบ้านดอน ได้แก่ บ้านไทรงาม อ.ไชยา และบ้านธารน้ำร้อน อ.ท่าฉาง มีจุดเริ่มต้นจากการได้รับผลกระทบโดยตรงจากการบุกรุกป่าชายเลนเพื่อเลี้ยงกุ้งกุลาดำในปี ๒๕๒๐ ทำให้ป่าชายเลนกว่า ๑๐,๐๐๐ ไร่ ลดเหลือเพียง ๔,๕๐๐ ไร่ จากพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์น้ำนานาชนิด ชาวบ้านสามารถหาอยู่หากินได้ตั้งแต่ล่าคลองถึงหน้าทะเล กลายเป็นพื้นที่เสื่อมโทรมปริมาณกุ้ง หอย ปู ปลา ลดลงอย่างมาก โดยเฉพาะ “ปูเปี้ยว” ซึ่งชุกชุมมากที่สุดในพื้นที่และเป็นตัวชี้วัดความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าชายเลนที่สำคัญ

ต่อมาในช่วงปี ๒๕๓๐ เกิดพายุถล่มพื้นที่นาทุ่ง และมีการขุดลอกร่องน้ำ ทำให้นาทุ่งเสียหายจากสารพิษในตะกอนดินเลนใต้น้ำ การเพาะเลี้ยงกุ้งดำเนินต่อไปได้เพียง ๕-๖ ปี เริ่มประสบปัญหาขาดทุน จึงมีบ่อกุ้งทิ้งร้างเป็นจำนวนมาก ดังนั้น สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน จึงยึดพื้นที่จากนายทุนเพราะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์เริ่มฟื้นฟูป่าชายเลน และชาวบ้านเป็นแนวร่วมในการปลูกป่า

ต่อมาในปี ๒๕๔๕ ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ ร่วมกันรักษาป่าชายเลนที่ได้รับการฟื้นฟู เผื่อระวังการบุกรุกทำลาย และการประมงที่ผิดกฎหมาย โดยจัดทีมเผื่อระวังในทุกพื้นที่ และกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนและทรัพยากรชายฝั่งอย่างชัดเจน สุดท้าย “ปูเปี้ยว” ที่เคยหายไปก็กลับมาพร้อมกับป่าชายเลนที่สมบูรณ์ขึ้น

“กติการมีเพียงแค่หลักง่ายๆ คือ คนกับป่า คนกับสัตว์ อยู่กันได้อย่างสันติสุข เราไม่ทำลายป่า ถ้าใครจะตัดไม้ก็บอก และให้ปลูกเพิ่มหรือเสริมเข้าไป เราจะแบ่งพื้นที่ใช้สอย รวมถึงการจับสัตว์น้ำก็เช่นเดียวกัน ต้องรู้ที่จะจับ ไม่จับตัวเล็กหรือช่วงฤดูวางไข่ เท่านั้น เราใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างมหาศาลแล้ว” แกนนำเครือข่ายฯ กล่าวสรุปถึงบทเรียนที่ได้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา

แนวทางการพัฒนาภาคป่าสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

เมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มีความจำเป็นต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจึงเป็นหัวใจหลักในการพัฒนา เพื่อให้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติยังคงเป็นรากฐานที่มั่นคงของการดำรงชีวิตของชุมชนและสังคมมีแนวทางการพัฒนาหลัก สรุปได้ดังนี้

๑. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและสิทธิชุมชน ทั้งการเข้าถึง การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งสนับสนุนการสร้างเครือข่ายอนุรักษ์และบริหารจัดการทรัพยากรระดับชุมชน เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนและถ่ายทอดประสบการณ์จริงในพื้นที่จากชุมชนสู่ชุมชน

๒. สนับสนุนให้ชุมชนได้ใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับความรู้สมัยใหม่ในการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรชีวภาพเพื่อสร้างรายได้ และพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะอาหารสุขภาพ สมุนไพร และผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ทำให้ชุมชนได้ประโยชน์และต้องการดูแลรักษาป่าให้เกิดความยั่งยืน

๓. ส่งเสริมการสร้างความรู้ความตระหนักรู้ เพื่อให้ภาคประชาสังคมเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาในด้านต่างๆ รวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ ปกป้อง และฟื้นฟูฐานทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อให้ร่วมเป็นเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งในการรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติ

๔. เร่งหาทางออกสำหรับกรณีพื้นที่ทำกินของประชาชนในเขตป่าของภาครัฐ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ในการสร้างแรงจูงใจให้ชุมชนร่วมรักษาฟื้นฟูและเพิ่มพื้นที่ป่าให้มากขึ้น โดยเฉพาะนอกพื้นที่ป่าของภาครัฐ อาทิ ธนาคารต้นไม้ และการทำวนเกษตร

แม้ว่าข้อเสนอในการจัดการป่าไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ความสำคัญของการปกป้องป่าและผลักดันมาตรการต่างๆ ให้เกิดผลในทางปฏิบัติจะมีความสำคัญสูง ทั้งในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ และการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นแรงกดดันต่อระบบนิเวศป่า และวิถีชีวิตของชุมชนจะเชื่อมโยงไปถึงความอยู่รอดของสังคมมนุษย์โดยรวม ♦♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๓๗. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๗.

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. ๒๕๕๑. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการประเมินผลการปลูกบำรุงป่าและจัดทำผืนดงน้ำ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: เชียงใหม่.

---. ๒๕๕๓. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๕๓.

นวลปราง นวลอุไร. ๒๕๔๘. การเปรียบเทียบค่าดัชนีพื้นที่ใบ มวลชีวภาพและปริมาณคาร์บอนสะสมที่อยู่เหนือพื้นดินของระบบนิเวศป่าจาก การสำรวจด้านป่าและการรับรู้ระยะไกลบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน ประเทศไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพฯ.

ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม และคณะ. ๒๕๕๔. รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์ โครงการประสานงานชุดเครือข่ายการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์การภาคี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วนิดา สุพรรณเสณี. ๒๕๓๙. ของป่าในประเทศไทย. สำนักวิชาการป่า กรมป่า: กรุงเทพฯ.

วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์ และคณะ. บก. ๒๕๕๑. ป่าสร้างชุมชน ชุมชนสร้างป่า หนึ่งทศวรรษรางวัลลูกโลกสีเขียว (๒๕๔๒-๒๕๕๑). ทวีวัฒนาการพิมพ์: กรุงเทพฯ.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. ๒๕๔๓. การศึกษาพัฒนาการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมด้านเศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม เสนอต่อสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (รายงานฉบับสมบูรณ์)

สมชัย เบญจฉาย. ๒๕๕๒. รูปแบบที่ยั่งยืนในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีป่าสนบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่. มูลนิธิโครงการหลวง: เชียงใหม่.

สรวง ตันอุดม และคณะ. บก. ๒๕๕๒. “ผืนป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง” ป่ากันชน ดอยหลวงเชียงดาว หรือเมล็ดพันธุ์กันชน “บ้านหัวทุ่ง”. หจก.วนิดาการพิมพ์: เชียงใหม่.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๔๙. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ๒๕๕๔. แนวทางในการขับเคลื่อนภาคเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสู่สังคมคาร์บอนต่ำหรือสังคมสีเขียว

United Nations Environment Programme (UNEP). ๒๐๑๐. Forest Biodiversity: Earth Living Treasure. Secretariat of the Convention on Biological Diversity.

Website

กัลยาณี พรพิเนตพงศ์. มูลค่าต้นไม้: แนวคิด และการประเมินค่า. สืบค้นที่ www.economics.psu.ac.th/student/educate/%E0%B8%AD.%E0%B8%80%E0%B8%A5%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8/Economic%20Value%20-%20Tree.doc. (วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔)

“บ้านบางโรง : ความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง”

ธีระพงษ์ มาลัยทอง *

บทนำ

การพัฒนาประเทศภายใต้กระแสนิยมที่มุ่งการลงทุนเพื่อการค้าและการแข่งขัน พิจารณา ทรัพยากร สภาพแวดล้อม และสังคมในรูปของทุนมากกว่าคุณค่าด้านจิตใจ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ส่งผลกระทบต่อปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรท้องถิ่นและความอ่อนแอของชุมชน ชุมชนบ้านบางโรงเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการที่รัฐได้เปิดสัมปทานป่าชายเลน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อวิถีชีวิต และปัญหานี้สิน ต้องนำที่ดินไปจำนองกับนายทุน ชุมชนเกือบล่มสลาย เมื่อผู้นำและคนในชุมชนเริ่มตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น จึงรวมกลุ่มร่วมกันหาแนวทางแก้ไข โดยมีมติเป็น “ศูนย์กลาง” และใช้หลักศาสนาขับเคลื่อน ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์ บ้านบางโรง และสหกรณ์อัลอามานะห์ สามารถปลดหนี้ พัฒนาชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น รวมทั้งฟื้นฟูป่าชายเลนให้อุดมสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง ที่ดำเนินวิถีชีวิตด้วยความอยู่เย็นเป็นสุขและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ในการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และได้รับรางวัลแผนชุมชนดีเด่น

การเปิดสัมปทานป่า จุดเริ่มต้นของการทำลายป่าชายเลน และระบบนิเวศ

บ้านบางโรงเป็นชุมชนเล็กๆ ในตำบลปากคลอง อำเภอดุสิต จังหวัดภูเก็ต มีเนื้อที่ประมาณ ๓๖ ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่เป็นปากอ่าวที่มีป่าชายเลนและทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ชุมชนบ้านบางโรงเดิมมีอาชีพที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ทั้งการทำสวนยางพารา การทำประมงชายฝั่ง ออกทะเลไปหาปู ปลา และหย้าทะเลตามป่าชายเลน มีวิถีการดำเนินชีวิตที่เอื้ออาทรต่อกัน วัฒนธรรมและประเพณีที่เรียบง่ายตามแบบแผนชาวมุสลิม ในปี ๒๕๑๓-๒๕๓๙ ภาครัฐได้ให้สัมปทานป่าชายเลนแก่กลุ่มนายทุนเพื่อนำไม้มาเผาถ่าน ทำให้ป่าชายเลนถูกทำลายอย่างหนักจนเกือบหมด ระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์เสื่อมโทรมลง ทำให้พืชและสัตว์น้ำที่อาศัยป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยมีปริมาณลดลง ส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านบางโรงจึงต้องเปลี่ยนอาชีพไปเป็นแรงงานรับจ้างเผาถ่าน ประกอบกับเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ ชาวบ้านต้องละทิ้งที่ดินของตนไปเป็นแรงงานนอกชุมชน บางคนไปประกอบอาชีพค้าขาย แต่ประสบกับการขาดทุน ต้องนำที่ดินไปขายหรือจำนองกับนายทุน มีปัญหานี้สิน จนวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านเกือบล่มสลาย เกิดความอ่อนแอ

ครูจิระศักดิ์ ท่อทิพย์* ครูภูมิปัญญาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นคอเต็บหรือผู้ช่วยผู้นำศาสนาประจำมัสยิดชุมชนบ้านบางโรง รวมทั้งเป็นรองประธานกลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์ บ้านบางโรง และผู้จัดการสหกรณ์อัลอามานะห์ เล่าให้ฟังว่า “หลังจากที่รัฐได้ให้สัมปทานป่าชายเลนแก่กลุ่มนายทุนตั้งแต่ปี ๒๕๑๓ เป็นต้นมา ระบบนิเวศเริ่มเปลี่ยนแปลงจากที่เคยมีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถทำประมงชายฝั่ง และประมงขนาดเล็กหาเลี้ยงชีพนอกเหนือจากอาชีพทำสวน เมื่อทรัพยากรหมดไป บางคนจำต้องเปลี่ยนอาชีพไปเป็นลูกจ้างนายทุนในการเผาไม้เพื่อทำถ่าน บ้างไปค้าขายแต่เนื่องจากขาดทักษะในการประกอบอาชีพทำให้ขาดทุน ต่อมาเกิดวิกฤติเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ บางคนต้องไปกู้หนี้ยืมสิน บ้างก็นำที่ดินเรือกสวนไร่นาไปขาย หรือจำนองกับนายทุน สุดท้ายเป็นของนายทุนทำให้หมู่บ้านแห่งนี้เกือบล่มสลาย โครงสร้างของชุมชนที่เคยเป็นอยู่อย่างพอเพียง พึ่งพาธรรมชาติก็เปลี่ยนไปเนื่องจากระบบทุนและความเจริญ”

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

* ชูติมา กิตติธรรมา คอลัมน์ “ทองหลังพระ” โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต; มกราคม ๒๕๕๐ ออนไลน์ <http://storydd.blogspot.com/๒๐๐๗/๑๑/blog>.

พำวิภคต ปลดหนี้สิน ด้วยหลักศาสนานบนพื้นฐานของความไว้วางใจ

สภาพปัญหาทางเศรษฐกิจที่รุมเร้าต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ทั้งหนี้สิน การนำที่ดินไปจำนองกับนายทุน ครูจิริระศักดิ์ซึ่งเป็นแกนนำสำคัญคนหนึ่งของชุมชนบางโรง จึงได้พยายามหาแนวทางแก้ไข ด้วยการจัดตั้งกองทุนปลดหนี้สินในปี ๒๕๔๐ โดยระดมทุนจากแกนนำและเงินของมัสยิดมาช่วยเหลือชาวบ้าน เพื่อให้เกิดความอย่งยั่งยืน ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐทำให้สามารถพัฒนาเป็น “กลุ่มออมทรัพย์อัลมานะห์ บ้านบางโรง” หมายถึง “ความไว้วางใจ” ดำเนินการบริหารโดยคณะกรรมการ ๙ คน บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างคณะกรรมการและสมาชิก ที่เริ่มจากสมาชิกเพียง ๓๓ คน และมีเงินทุนประมาณ ๒๗,๐๐๐ บาท ดำเนินธุรกรรมด้านการเงินตามหลักศาสนาอิสลามในระบบหุ้นส่วน การร่วมลงทุน การฝากรักษทรัพย์ และการซื้อขายสินค้าที่บวกกำไร จากการดำเนินงานภายใต้หลักการเหล่านี้ทำให้กลุ่มออมทรัพย์พัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านบางโรง และชุมชนใกล้เคียงและเป็น “ธนาคารชุมชน” มีสมาชิกเพิ่มขึ้นกว่า ๗๐๐ คน เงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มมากกว่า ๓๐ ล้านบาท และมีที่ดิน ๓ แปลงในปัจจุบัน

การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์อัลมานะห์ บ้านบางโรง เป็นการดำเนินการเชื่อมโยงหลักศาสนาอิสลามที่ไม่มีการคิดดอกเบี้ยเงินที่ได้มาจากการบวกกำไรในสินค้าใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียน โดยดำเนินธุรกรรมทางการเงิน ๒ ประเภท ได้แก่ **การฝากเพื่อความปลอดภัย** สมาชิกสามารถฝากและเบิกถอนเงินได้ตลอดเวลาทำการ และ**การให้สินเชื่อและการร่วมลงทุน** แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ **การสนับสนุนสินเชื่อ**เพื่อการลงทุนในโครงการที่สมาชิกเสนอ อาทิ โครงการเลี้ยงปลาในกระชัง **การร่วมลงทุนระหว่างสมาชิกเจ้าของโครงการ และกลุ่มตามสัดส่วน** กิจกรรมที่ลงทุน ได้แก่ การซื้อที่ดินแล้วแบ่งกับเจ้าของโครงการ หรือการแบ่งขายเป็นแปลง รวมถึงการไถ่ที่ดินคืนจากนายทุนที่หลุดจำนองมาให้เจ้าของที่ดินเดิม และ**การให้สินเชื่อเพื่อการจัดหาสินค้า** ให้สมาชิกที่ต้องการซื้อสินค้าจำเป็น ในราคาต้นทุนบวกกำไรด้วยระบบผ่อนชำระ อาทิ อุปกรณ์ประมง รถจักรยานยนต์ และเครื่องใช้ไฟฟ้า

การดำเนินงานเน้นส่วนรวม และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผลกำไรจากการดำเนินงานจะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วน โดยแบ่งให้กับสมาชิกตามสัดส่วน และส่วนที่เหลือแบ่งเป็นกองทุนสวัสดิการ ๔ ประเภท ได้แก่ กองทุนการศึกษา กองทุนช่วยเหลือญาติผู้เสียชีวิต กองทุนชะกาต^๒ ที่มาจากกลุ่มของผู้มีอันจะกินในหมู่บ้าน เพื่อใช้ทำประโยชน์ให้กับผู้เดือดร้อนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง รวมทั้งจัดตั้งกองทุนสาธารณประโยชน์ช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน อาทิ กิจกรรมปลูกป่าชายเลนใหม่ในหมู่บ้าน ๓๐๐ ไร่ เพื่อบริการการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีกองทุนบรรเทาผู้เดือดร้อนจากสาธารณภัย เป็นการให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้าเร่งด่วนเป็นเงิน ๕,๐๐๐ บาทต่อราย และกำหนดให้สมาชิกผ่อนส่งภายใน ๖ เดือน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา กลุ่มออมทรัพย์อัลมานะห์ บ้านบางโรงมีการพัฒนางานและขยายพื้นที่สู่ระดับตำบล อาทิ กลุ่มมัสยิดสัมพันธ์ตำบลปากคลอง กองทุนสวัสดิการตำบลวันละบาท และกลุ่มที่ช่วยนอ้กปกป้องภัย นำมาสู่แผนชุมชนที่ก่อให้เกิดการพัฒนาแบบองค์รวม และความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันของคนในชุมชน

ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม

นอกจากวิกฤตเศรษฐกิจ ชุมชนยังประสบกับความเสื่อมโทรมของป่าชายเลนที่เป็นแหล่งประมงพื้นบ้าน ผู้นำและแกนนำได้เริ่มพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มเล็กๆ ก่อน แล้วขยายวงเป็นเวทีชาวบ้าน ให้ทุกคนระดมความคิดเห็น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น มีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง ผูกโยงกับคำสอนหลักศาสนาอิสลามในเรื่องสิ่งแวดล้อม “จักรวาลทั้งปวงเป็นสิ่งที่องค์อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นพร้อมกับระบบและความสมดุลของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องคอยดูแล” เพื่อใช้พลังศรัทธาในศาสนาปลูกฝังความคิดการอนุรักษ์แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ทำลายธรรมชาติซึ่งเปรียบเหมือนความดีที่พระเจ้าประทานให้ เกิดเป็นพลังหนุนเสริมที่จะฟื้นฟูป่าชายเลนให้กลับคืนสู่สภาพเดิม

จากหนึ่งคนคิดได้มาเป็นพลังชุมชนที่ผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยศักยภาพของชุมชน ร่วมกันหาแนวทางอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนภายใต้แนวคิด “ถ้าวรรักษป่า ชาวบ้านต้องท้องไม่เหว” จึงได้เกิดการอนุรักษ์ป่าควบคู่กับปากท้อง และมีความเชื่อว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นเครื่องมืออนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน” ที่ไม่ได้แยกวิถีชีวิตและเศรษฐกิจของชาวบ้านในพื้นที่ออกจากกัน จึงได้ก่อตั้งเป็นกลุ่มการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ขึ้นในปี ๒๕๔๓ ภายใต้โครงการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์บ้านบางโรง โดยใช้เงินทุนของมัสยิดและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ สำนักงานกองทุนทางสังคมดำเนินการปรับภูมิทัศน์ของชุมชน และสร้างศูนย์การเรียนรู้ปลากระชัง สำนักงานเกษตรจังหวัดภูเก็ตดำเนินการพัฒนาหมู่บ้านต้นแบบ และพัฒนาระบบการเรียนรู้ของชุมชน ผ่าน ๒ กิจกรรมหลัก ได้แก่ การพายเรือคายัคชมระบบนิเวศป่าชายเลนในคลองบางโรง และการบริการอาหารทะเลที่ครัวชุมชนบางโรง นับเป็นการปรับใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน และเป็นการดูแลรักษาป่าไปพร้อมกัน นอกจากนี้ ได้ถ่ายทอดเรื่องราวการอนุรักษ์ป่าชายเลนสู่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความตระหนัก รักและหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่ต้องอพยพไปทำงานต่างถิ่น

^๒ การบริจาชะกาต หมายถึง การบริจาทานให้แก่คนที่เหมาะสม ตามที่ศาสนากำหนด เช่น คนอนาถา เด็กกำพร้า คนขัดสน ผู้เผยแพร่ศาสนา การบริจาชะกาตเป็นบัญญัติข้อหนึ่งใน ๕ ข้อของอิสลามที่ต้องปฏิบัติของชาวมุสลิม หรือเป็นหน้าที่ที่จะต้องสละทรัพย์ของตนในอัตราร้อยละ ๒.๕ เพื่อแบ่งปันให้แก่ผู้อื่น เป็นการกล่อมเกลาลดใจให้เป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ ได้มีการจัดตั้งกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาพระแทว-บ้านบางโรงขึ้นในปี ๒๕๕๑ เนื่องจากบริเวณพื้นที่ป่าชุมชนบ้านบางโรงส่วนหนึ่งเป็นเขตป่าต้นน้ำเขาพระแทว ซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่านานาพันธุ์แห่งสุดท้ายของจังหวัดภูเก็ต คนในชุมชนเห็นถึงความสำคัญที่จะร่วมพิทักษ์และคงไว้ซึ่งระบบนิเวศอันสมบูรณ์ของผืนป่าเขาพระแทวร่วมกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอย่างบูรณาการ

เสริมสร้างองค์ความรู้ สู่การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืน^๓

อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านบางโรงมีปัญหาสำคัญในการบริหารจัดการที่ชุมชนต้องแก้ไข จากผลการศึกษาขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) สรุปว่า “ชุมชนขาดความเข้าใจถึงแก่นแท้ของการทำการท่องเที่ยวชุมชน การขาดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ชัดเจน รูปแบบกิจกรรมท่องเที่ยวไม่หลากหลาย สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมุสลิม ความอุดมสมบูรณ์ในเชิงทรัพยากรธรรมชาติ และระบบบริหารจัดการท่องเที่ยวเป็นลักษณะการทำงานที่กระจุกตัวอยู่แค่เฉพาะผู้นำ/แกนนำรับผิดชอบงานหลายอย่าง ทำให้ไม่มีเวลาให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง” ชุมชนบ้านบางโรงได้เข้าร่วมโครงการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ระยะที่ ๑ และระยะที่ ๒ ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในช่วงปี ๒๕๕๑-๒๕๕๓ การเข้าร่วมโครงการ เพิ่มพูนความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน ทำให้คนในชุมชนเข้าใจถึงหลัก/แนวคิดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ได้ร่วมวิเคราะห์บทเรียนการทำงานที่ผ่านมา ทำให้เห็นจุดอ่อนที่ต้องปรับปรุง อาทิ การจัดโครงสร้างการทำงาน การกระจายงานที่มีประสิทธิภาพ การกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวบนพื้นฐานวิถีวัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลาย และการยกระดับคุณภาพการให้บริการท่องเที่ยว ดังนี้

(๑) **การจัดระบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้มีประสิทธิภาพสูง** โดยปรับโครงสร้างคณะกรรมการท่องเที่ยวบ้านบางโรงให้มีประสิทธิภาพและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน คนในชุมชนมีส่วนร่วมพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นใหม่และชุมชนได้เรียนรู้แนวคิดและวิถีคิดในการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชน สามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) **ชุมชนบ้านบางโรงมีความน่าอยู่มากขึ้น** มีความรักและภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น สมาชิกและเยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมากขึ้น

(๓) **หน่วยงานภาคีต่างๆ ให้ความสนใจและทำงานร่วมกับชุมชนตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านบางโรงอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น** จากการที่ชุมชนได้นำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชุมชนไปนำเสนอเพื่อเชื่อมโยงกับแผนงานโครงการของภาคีต่างๆ ในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้หลายหน่วยงานนำโครงการของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของหน่วยงานนั้นๆ ไปรวมไว้ในแผนปฏิบัติการ และให้การสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดภูเก็ตสนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน และประชาสัมพันธ์ สำนักงานเกษตรจังหวัดจัดสรรงบประมาณจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยว สำนักงานเกษตรจังหวัดภูเก็ตให้งบประมาณตั้งศูนย์การท่องเที่ยว และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดภูเก็ต คัดเลือกบ้านบางโรงเป็นชุมชนท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

(๔) **การกำหนดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวสอดคล้องกับวิถีชีวิตและมีความหลากหลาย** ชุมชนได้จัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าบกเขาพระแทว ที่เป็นเส้นทางประวัติศาสตร์ถลา-บ้านเคียน และเส้นทางถลา-บางโรง เส้นทางศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน และกิจกรรมทางทะเล อาทิ ขี่จักรยานชมสวนยางและสวนสับปะรด พายเรือแจวเพื่อศึกษาวิถีชีวิตการทำประมงพื้นบ้าน และกิจกรรม “พายไปกินไป” เป็นการส่งเสริมเรือชมธรรมชาติไปพร้อมกับรับประทานอาหาร

(๕) **การยกระดับคุณภาพการให้บริการอาหารให้ดีขึ้น** พนักงานเอาใจใส่ลูกค้า และสามารถให้ข้อมูลที่จำเป็นได้อย่างถูกต้อง และแต่งกายสุภาพเรียบร้อย

(๖) **การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์และป้ายสื่อความหมายต่างๆ ที่สอดคล้องกับกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชน** ได้จัดทำคู่มือศึกษาธรรมชาติป่าบก ป่าชายเลน จัดทำป้ายต้นไม้ห้องเรียนธรรมชาติป่าบก เขาพระแทว - ป่าเลน บ้านบางโรงตลอดเส้นทาง จัดทำแผนที่ท่องเที่ยวบ้านบางโรง และแผนปฏิบัติการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่ชุมชนร่วมกันกำหนด นอกจากนี้ ชุมชนบ้านบางโรงได้ยึดเอายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน และการทำงานร่วมกับหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งแสวงหาความร่วมมือในการขับเคลื่อนงานท่องเที่ยวชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

^๓ รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ระยะที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๒ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดำเนินการโดย ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนท่องเที่ยวทั้งด้านองค์ความรู้ การสร้างเครือข่ายภาคีด้านการท่องเที่ยว การสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน อยู่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชน การอนุรักษ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

ตัวอย่างของการพัฒนาเพื่อการบริหารจัดการตนเองของชุมชน

การพัฒนาเพื่อบริหารจัดการตนเองของชุมชนบ้านบางโรงได้เริ่มอย่างจริงจังในปี ๒๕๔๕ สืบจากข้อมูลการทำมาหากิน อาชีพ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความต้องการและศักยภาพของชุมชน ๙ หมู่บ้าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อยกระดับเป็นแผนชุมชน ตำบลป่าคอกในปี ๒๕๔๖ และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลป่าคอก ๑ ล้านบาทในปี ๒๕๔๗ งบประมาณการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อดำเนินงานการฟื้นฟูท้องถิ่นระหว่างปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ ประกอบด้วย ๔ แผนงานหลัก ได้แก่ แผนพัฒนาคน องค์การ/องค์ความรู้ แผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และแผนพัฒนาด้านสังคม ต่อมาได้บูรณาการทั้ง ๔ แผนงานร่วมกับ ๘ หน่วยงาน ได้แก่ เกษตรอำเภอ พัฒนาชุมชน สาธารณสุข สถาบันราชภัฏภูเก็ต พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด กรมเจ้าท่า เกิดเป็น “แผนฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น” พร้อมทั้งได้กำหนดเป้าหมายแต่ละแผนงานรวมทั้งความก้าวหน้าการดำเนินงาน

ปี ๒๕๔๙		
แผนงาน/โครงการ	เป้าหมาย	ความก้าวหน้า
๑. แผนการพัฒนาคน/องค์กร	ให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้นำแถว ๑,๒,๓,๔ เพื่อสร้างชุมชนในอนาคต โดย ผู้นำแถว ๑ เป็นผู้มีอายุ ๕๐-๖๐ ปี ผู้นำแถว ๒ อยู่ในช่วงอายุ ๓๑-๔๙ ผู้นำแถว ๓ อยู่ในช่วงอายุ ๒๐-๓๐ ปี เน้นการทำกิจกรรมเฉพาะเรื่อง ผู้นำแถว ๔ ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี เพื่อค้นหาเด็กดี	ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นการพัฒนาและรักษาแกนนำจำนวน ๖๐ คน เพื่อขับเคลื่อนงานพัฒนาระดับตำบล และพัฒนาเยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้เป็นผู้นำในอนาคตกว่า ๒๐๐ คน
๒. แผนงานด้านสังคม	การจัดสวัสดิการชุมชนที่ครอบคลุมทั้งตำบล	สามารถดำเนินการได้ครอบคลุมสมาชิก ๑,๒๙๗ คน จากประชากรทั้งหมด ๑๒,๐๐๐ คน
๓. แผนงานด้านการจัดการทรัพยากร	การสำรวจปักแนวเขตป่าชายเลนเพื่อป้องกันการบุกรุกและดูแลรักษา	มีแผนปฏิบัติการในระดับตำบลเพื่อการปลูกป่าชายเลน ๒ ครั้ง รวมแล้วมีการดูแลป่าชายเลนในพื้นที่ ๒,๐๐๐ไร่ และสามารถสร้างความเข้าใจกับคนทั้งตำบลให้รักและหวงแหนทรัพยากร
๔. แผนงานด้านเศรษฐกิจชุมชน	การเพิ่มพื้นที่ป่าโกงกาง การอนุรักษ์และฟื้นฟูสัตว์น้ำที่หายไป การสำรวจต้นไม้ที่หายไปกว่า ๑๒ ชนิด และมีการปลูกทดแทนเช่น ไม้ลำพู ต้นพังเค ถั่วดำ ถั่วขาว การฟื้นฟูอาชีพประมงพื้นบ้าน การสำรวจการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน	ฟื้นฟูอาชีพประมงพื้นบ้าน ๓๕ ครอบครัว มีแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรหลังภัยพิบัติสึนามิ มีแผนการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีทิศทางการพัฒนาที่นำไปสู่การอนุรักษ์ เช่น เยาวชนไปสู่การอนุรักษ์ และสวัสดิการไปสู่การอนุรักษ์ เป็นต้น
ที่มา : อุดมศรี ศิริลักษณ์พร “กลุ่มออมทรัพย์ออลอามานะกับการอนุรักษ์ทรัพยากร และแก้หนี้ในระบบ : เบื้องหลังการจัดการตนเองของชุมชนบางโรง ตำบลป่าคอก จังหวัดภูเก็ต” จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำ และแกนนำชุมชน		

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านบางโรงได้ร่วมงานพัฒนาพื้นที่ในระดับตำบลที่ใช้ศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ และองค์กรชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อน สามารถขยายเครือข่ายองค์กรระดับตำบลที่ร่วมจัดแจ้งกลุ่มเพื่อจัดตั้งเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบลป่าคอกได้ ๕๓ กลุ่มเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ประกอบด้วย กลุ่มทำงานด้านอนุรักษ์ กลุ่มส่งเสริมงานด้านศาสนา กลุ่มส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัย กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนสวัสดิการ กลุ่มส่งเสริมอาชีพ และกลุ่มเยาวชน โดยมีองค์กรชุมชนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ของตำบลป่าคอก ได้แก่

- **กลุ่มมัสยิดสัมพันธ์** เป็นเครือข่ายด้านศาสนาจัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๒๘ มีบทบาทในการส่งเสริมงานด้านศาสนาที่ครอบคลุมทั้ง ๙ หมู่บ้าน ๑๒ มัสยิด ใช้หลักศาสนาเชื่อมร้อยผู้คนในช่วงที่ทำละหมาดและมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยน พูดคุยถึงสถานการณ์ และปัญหาต่างๆ ของชุมชน เช่น ด้านทรัพยากรธรรมชาติ สังคม และการบริหารจัดการทุน เป็นต้น
- **กลุ่มสภาเยาวชนมุสลิมสัมพันธ์ ตำบลป่าคอก** เป็นกลุ่มส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในตำบล สนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเรียนจบปริญญาตรีอย่างน้อยปีละ ๒ คน และกลับมาทำงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการพัฒนาเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีความรักและภาคภูมิใจในถิ่นฐานบ้านเกิด
- **กองทุนสวัสดิการชุมชนตำบลป่าคอก** จัดตั้งเมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๙ สมาชิกเริ่มแรก ๙๒ คน ด้วยเงินออม ๓๖,๐๐๐ บาท ปัจจุบันมีสมาชิก ๑,๒๙๗ คน เงินกองทุนสะสม ๑,๔๘๐,๐๐๐ บาท มีคณะกรรมการกองทุนทำหน้าที่ส่งเสริมพัฒนากองทุน และจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกที่ครอบคลุมการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การเยี่ยมเยียนผู้ด้อยโอกาส และสร้างกิจกรรมช่วยเหลือ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตำบลปากคลองปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔

หลังจากที่จัดตั้งสภาองค์กรชุมชน การทำงานพัฒนาของกลุ่มร่วมกับหน่วยงานและภาคีการพัฒนาต่างๆ มีสถานภาพเป็นองค์กรในนามสภาองค์กรชุมชนตำบลปากคลอง และได้ปรับปรุงแผนงานพัฒนาให้สอดคล้องกับหน้าที่และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงมากขึ้น ทำให้หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภายนอก หน่วยงานระดับจังหวัด และหน่วยงานส่วนกลางกว่า ๒๒ องค์กร สนับสนุนแผนและงบประมาณ ประกอบด้วยแผนงานพัฒนาที่สำคัญ ๔ ด้าน ได้แก่

ยุทธศาสตร์ด้านสังคมอยู่ดีมีสุข ให้ความสำคัญกับการพัฒนาสวัสดิการชุมชนที่ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย ๓ กลุ่มที่นอกเหนือจากสมาชิก ได้แก่ กลุ่มคนที่ถูกทิ้ง กลุ่มคนที่ยูนิในวัยทำงาน และกลุ่มเด็กเล็กและผู้สูงอายุ นอกจากนี้ มีแผนงานเสริมสร้างสายใยรักคนสามวัย และการพัฒนาศักยภาพผู้นำ มีเป้าหมายในการสร้างผู้นำแถว ๓ ซึ่งมีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๕๐ คน การสร้างนักยุทธศาสตร์หมู่บ้าน ละ ๑ คน รวมทั้งพัฒนาอาชีพแก่ผู้ด้อยโอกาส การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ระดับตำบล และการพัฒนาที่อยู่อาศัย

ยุทธศาสตร์ด้านสุขภาวะ เป็นการดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับคนในชุมชน อาทิ การดูแลผู้พิการ และผู้ด้อยโอกาส การส่งเสริมครอบครัวคุณธรรม การจัดระบบคุรยะบายน้ำให้ได้มาตรฐาน การพัฒนาคุณภาพน้ำ และการปรับปรุงทัศนียภาพพื้นที่สีเขียวด้วยไม้พุ่มบ้านและผักสวนครัว ในกลุ่มเป้าหมาย ๓๐๐ ครัวเรือน

ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนวิถีพอเพียง จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงระดับครัวเรือน ชุมชน และตำบล สนับสนุนแผนลดรายจ่ายของครัวเรือนในกลุ่มเป้าหมาย ๑๐๐ ครัวเรือน พัฒนาร้านค้าชุมชนระดับหมู่บ้าน พัฒนาลาดตลาดตำบล พัฒนาศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ระดับตำบล ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ และการใช้พลังงาน

ยุทธศาสตร์อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เช่น การพัฒนาสันคลองกันแนวเขตป่าชายเลน การปรับปรุงสภาพถนนทางเดิน/ชายหาด การวางระบบเพื่อจัดทำถังชุมชน การพัฒนาระบบป้องกันและการจัดการน้ำเสียระดับครัวเรือน ชุมชน และตำบล การสำรวจปักแนวเขตทำแผนที่ป่าสงวน การพัฒนาเกาะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชน เป็นต้น

ถอดบทเรียนความสำเร็จของชุมชน

จากบทเรียนของชุมชนบ้านบางโรงที่มีการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์ฯ จนหมดหนี้สินของชุมชน และฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลนที่ถูกทำลายให้กลับคืนมา พร้อมทั้งอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าบกเขาพระท้าวให้คงความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนบ้านบางโรงได้เป็นตัวอย่างความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่หลายหน่วยงาน อาทิ ส่วนราชการ สถาบันการศึกษา นักเรียน นักศึกษา และชุมชนอื่นๆ มาศึกษาดูงานการอนุรักษ์ป่าชายเลน และกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เป็นที่นิยมทั้งของชาวไทยและชาวต่างชาติ ทำให้ชุมชนบ้านบางโรงได้รับรางวัลแห่งความภาคภูมิใจหลายรางวัล อาทิ รางวัลหมู่บ้าน OTOP Village Champion รางวัลแผนชุมชนดีเด่นระดับเขต ๘ รางวัลหมู่บ้านเขียวขจี รางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง รางวัลหมู่บ้านวิสาหกิจชุมชนดีเด่น กลุ่มออมทรัพย์ดีเด่นระดับจังหวัด รางวัลหมู่บ้านประชาธิปไตย และรางวัลสำหรับบุคคลดีเด่นด้านคนดีนำทางแทนคุณแผ่นดิน

ปัจจัยความสำเร็จของชุมชนบ้านบางโรง

กล่าวได้ว่า การดำเนินงานของชุมชนบ้านบางโรงที่ประสบความสำเร็จ เนื่องมาจากองค์ประกอบของปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ดังนี้

๑. **วิสัยทัศน์ ทศนคติ ความเข้าใจของผู้นำและแกนนำในการแก้ปัญหา** ได้กระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ไข่ม้อยซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเป็นศูนย์กลางในการแก้ปัญหา การปลูกจิตสำนึกด้านความคิดอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการทำความเข้าใจกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนที่ถูกต้อง โดยผูกโยงกับหลักคำสอนของศาสนา เพื่อใช้พลังศรัทธาในศาสนา มาแปลงเป็นความเชื่อมั่นในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนผ่านกองทุนสวัสดิการชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมที่สามารถเข้าถึงคนในชุมชนอย่างทั่วถึงจนประสบความสำเร็จ และสามารถกลับมาดำรงวิถีชีวิตอย่างร่มเย็นเป็นสุขอีกครั้ง

๒. **กลไกการดำเนินงานมีความโปร่งใส** คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์ และสหกรณ์อัลอามานะห์ ตลอดจนธนาคารชุมชน ดำเนินธุรกรรมด้านการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม เน้นส่วนรวม ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกัน และบริหารบนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างคณะกรรมการและชุมชน เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน พื้นที่ใกล้เคียงและเป็นที่สนใจของหน่วยงานต่างๆ และเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้แก่ชุมชนอื่นๆ

๓. **กระบวนการพัฒนาชุมชนมีความยั่งยืน** ชุมชนบ้านบางโรงใช้แผนฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ที่การบูรณาการระหว่างผู้นำชุมชนและผู้แทนจาก ๙ หมู่บ้าน มุ่งการทำมาหากิน การพัฒนาอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ต่อมาได้พัฒนาเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนตำบลปากคลองแล้วขับเคลื่อนร่วมกับหน่วยงานและภาคีการพัฒนาต่างๆ ๒๒ องค์กร ด้วยการสนับสนุนแผนและงบประมาณ

ในการจัดกระบวนการและโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน นอกจากนี้ จัดตั้งกองทุนชุมชนเพื่อใช้หมุนเวียนและเป็นสวัสดิการช่วยเหลือกันภายในชุมชน เสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากร และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนและสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อสร้างชุมชนในอนาคต

๔. ชุมชนจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากภาคีพัฒนาทุกระดับ เพื่อหนุนเสริมการพัฒนาของชุมชนทั้งด้านวิชาการและงบประมาณ จากภาครัฐทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลปาล็อก สำนักงานเกษตรอำเภอเถลิง ภาคเอกชน องค์การพัฒนาเอกชน และองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

๕. การส่งเสริมอาชีพและรายได้ที่ยั่งยืน กลุ่มออมทรัพย์อัลอามานะห์ ได้ต่อยอดด้วยการรวมกลุ่มอาชีพต่างๆ เป็นจำนวนมาก อาทิ กลุ่มธนาคารปู กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มแปรรูปอาหารทะเลและน้ำพริกกุ้งเสียบ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บ้านบางโรง และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เขาพระแทว-บ้านบางโรง และกลุ่มโฮมสเตย์ ปัจจุบันกลุ่มท่องเที่ยวชุมชนทั้ง ๒ กลุ่มได้มีการปรับรูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนร่วมกัน และตั้งคณะกรรมการร่วมดำเนินงาน อย่างเป็นระบบ

๖. การจัดการกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่เหมาะสม ใช้วิธีการหรือกิจกรรมที่สามารถกระตุ้นความคิด ให้ชุมชนเกิดความคิดตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไขโดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์และข้อเท็จจริงของชุมชน หนุนเสริมด้วยความรู้ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบที่ได้จากภาคีการพัฒนา เป็นกระบวนการการสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจ เพื่อเตรียมความพร้อมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

บทสรุป

บ้านบางโรงสามารถพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ เพราะเข้าใจในปัญหาร่วมกัน ทำให้สมาชิกในชุมชนและเครือข่ายให้ความสนใจเข้าร่วมแก้ปัญหาด้วยความเสียสละ และยอมรับในหลักการและกฎระเบียบของชุมชน รวมทั้งการใช้หลักการพัฒนาที่ยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชน และใช้หลักศาสนาเป็นแรงขับเคลื่อนทั้งภายในชุมชน และตำบล รวมทั้งการประสานพลังเครือข่ายภาครัฐและเอกชน ในการดำเนินงานซึ่งเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ♦♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

ชุตินา กิตติธรรณกุล คอลัมน์ “*ท่องเที่ยวหลังพระ*” โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต ,มกราคม ๒๕๕๐ เข้าถึงได้

http://storydd.blogspot.com/๒๐๐๗/๑๑/blog-post_๒๓.html

_____,ชุตินา กิตติธรรณกุล คอลัมน์ “*ท่องเที่ยวหลังพระ*” โรงพยาบาลกรุงเทพภูเก็ต ,มกราคม ๒๕๕๐ เข้าถึงได้

http://storydd.blogspot.com/๒๐๐๗/๑๑/blog-post_๒๓.html

อุดมศรี ศิริลักษณ์พร ข้อมูล “*ผู้นำชุมชนบ้านบางโรง*” เข้าถึงได้ที่

http://www.codi.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๑๕๐๔%๓A๒๐๑๑-๐๓-๐๑-๐๕-๐๐-๓๓&catid=๔๒%๓A๒๐๐๙-๐๙-๒๒-๐๕-๔๗-๕๗&Itemid=๖๕&lang=en สืบค้น ๑๐ กันยายน ๒๕๕๔

รายงานฉบับสมบูรณ์ *โครงการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ระยะที่ ๑* มีนาคม ๒๕๕๒ องค์การบริหารจัดการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดำเนินการโดย ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

_____,รายงานฉบับสมบูรณ์ *โครงการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ระยะที่ ๑* มีนาคม ๒๕๕๒ องค์การบริหารจัดการพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดำเนินการโดย ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความ “*บางโรง*” อีกหนึ่งความสำเร็จของชุมชนเข้มแข็ง เข้าถึงได้

<http://www.thealami.com/main/conten.php?page=new & category=๒&id=๗๒> สืบค้นวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔

สรุปกิจกรรม “*การแสวงหาตลาดผ้าคลุมสตรีมุสลิมภายในประเทศ*” เข้าถึงได้

<http://www.budutani.com/tanyongleemo/act/๐๔๐๕๓๑.html> สืบค้นวันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๔

โรงเรียนสัตยาไส แบบอย่างของการสร้างคนดี

นิสวันต์ พิษณุดำรง*

บทนำ

ระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันสามารถเพิ่มจำนวนปีการศึกษาให้สูงขึ้น จาก ๗.๘ ปีในปี ๒๕๔๙ เป็น ๙.๐ ปี ในปี ๒๕๕๓ แต่คุณภาพการศึกษาโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับต่ำ คนไทยที่มีความสามารถในระดับคิดเป็น ทำเป็น มีจำนวนน้อยว่าครึ่งหนึ่งของคนไทยทั้งหมด ประกอบกับความเชื่อกระแสหลักในสังคมซึ่งยึดถือว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในระบบการศึกษาเท่านั้น สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาระบบการศึกษาในปัจจุบันเน้นเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ให้ความสำคัญกับการสอนความรู้ทางวิชาการแก่ผู้เรียนในรูปแบบเดียวโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และไม่สามารถนำความรู้มาปฏิบัติในชีวิตจริง ให้เกิดการคิดเป็น ทำเป็น สามารถต่อยอดความรู้ได้ รวมทั้งแนวโน้มการเรียนการสอนที่เน้นการแข่งขันทางวิชาการมากขึ้น เพื่อให้สามารถเข้าศึกษาต่อในสถานศึกษาที่มีชื่อเสียง โดยละเลยการปลูกฝังด้านคุณธรรม จริยธรรม ทำให้ระบบการศึกษาสร้างคนเก่งในด้านวิชาการ แต่ไม่สามารถสร้างคนดี คนเก่งในชีวิตการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข

การศึกษาทางเลือกเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมานานแล้ว สำหรับประเทศไทยได้ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๔๙ เพื่อสนับสนุนการศึกษาทางเลือก ดังนี้ “การจัดการศึกษาของบรมขององค์กรวิชาชีพ หรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ” บนพื้นฐานที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างกัน รูปแบบการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญาและจิตใจ อาทิ โรงเรียนวิถีธรรมชาติ โรงเรียนวิถีพุทธ และโฮมสคูล

โรงเรียนสัตยาไส ตัวอย่างการศึกษาทางเลือกที่มุ่งสอนให้เป็นคนดี

โรงเรียนสัตยาไส เป็นหนึ่งในการจัดการศึกษาทางเลือก ก่อตั้งโดย ดร. อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา ซึ่งได้ให้เกียรติมาให้ข้อคิดเห็นแก่วารสารเศรษฐกิจและสังคมฉบับนี้ ดร.อาจองฯ มีแรงบันดาลใจจากคำแนะนำจากท่านสัตยา ไสบาปา^๑ ที่เมืองพุทธาดี ประเทศอินเดีย ให้อุทิศตนเพื่อการพัฒนาการศึกษาอย่างจริงจัง เมื่อ ดร.อาจองฯ ได้ก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในปี ๒๕๓๕ จึงได้นำชื่อของท่านมาเป็นชื่อโรงเรียน^๒ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ชั้นละ ๑ ห้อง เป็นโรงเรียนประจำ ยกเว้นชั้นอนุบาลที่เป็นการสอนแบบเข้าไปเย็นกลับ โรงเรียนสัตยาไสไม่เน้นการแข่งขันความเก่งเชิงวิชาการ แต่ให้ความสำคัญกับการสร้าง “คนดี” เพราะเชื่อมั่นว่า หากสามารถสอนเด็กให้เป็นคนดี มีความสุข เด็กจะเป็นคนเก่งได้โดยไม่ต้องแข่งขัน ดังวิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้ว่า “สร้างคนดีเหนือสิ่งใด”

โรงเรียนสัตยาไสมีวัตถุประสงค์ในการยกระดับจิตใจผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ความเป็นเลิศด้านคุณธรรม วิชาการ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข เด็กจะได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้มีความรัก ความเมตตา กรุณา มีกิริยามารยาทที่ดีงาม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ซื่อสัตย์ สุจริต กล้าหาญ กตัญญู มั่นใจในตนเอง รู้จักคิด เสียสละ มีระเบียบวินัย ปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างผู้มีความรับผิดชอบ และรักวัฒนธรรมไทย

การสร้างคนดี ต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี

การสร้างคนดีของโรงเรียนสัตยาไส เริ่มตั้งแต่ในวัยเด็กเล็ก และเป็นโรงเรียนประจำ เพื่อให้สามารถกลมกลืนการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันได้ตลอดเวลา นอกจากนี้ ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี เพื่อให้เด็กมีความสุข พร้อมทั้งจะเรียนรู้ ดร.อาจองฯ ได้กล่าวถึงการกำหนดรูปแบบของโรงเรียนในช่วงก่อตั้งไว้ ดังนี้

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักประเมินผลเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

^๒ ผู้นำทางจิตวิญญาณที่มีชื่อเสียงในประเทศอินเดีย มีชีวิตอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๖๙-๒๕๕๔

^๓ “สัตยาไส” แปลว่า มารดาแห่งความจริง

“ผมกำหนดให้เป็นโรงเรียนประจำ เริ่มตั้งแต่ชั้นอนุบาล ให้เด็กได้เรียนรู้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายตั้งแต่ยังเล็ก ซึ่งเป็นวัยที่ยังกลมเกลียวได้ง่าย เช่น การตื่นแต่เช้าเพื่อสวดมนต์ ทำสมาธิ ทานอาหารมังสวิรัต เป็นต้น สำหรับการเลือกสถานที่ตั้งโรงเรียน ผมได้ตั้งเงื่อนไขไว้ว่า จะต้องไม่มีแม่น้ำและภูเขาอยู่ภายในบริเวณโรงเรียน และจะต้องอยู่เหนือระดับน้ำทะเลอย่างน้อย ๔๕ เมตร เพื่อให้เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ มีป่าเขา หนองบึง สงบ ร่มรื่น เหมาะแก่การเรียนรู้ ผมได้ไปสำรวจหลายพื้นที่ ทั้งจังหวัดระยอง แต่ติดการมีนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งอาจก่อมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม หรือจังหวัดกาญจนบุรี กังวลการมีรอยแยกในพื้นที่โลกอาจทำให้เกิดแผ่นดินไหวได้ ในที่สุด ก็ตกลงเลือกที่จังหวัดลพบุรี ปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ ๓๕๐ ไร่”

การคัดเลือกนักเรียนที่เหมาะสมกับโรงเรียน

การก่อตั้งโรงเรียนทางเลือกเมื่อเกือบ ๒๐ ปีที่ผ่านมา อาจเป็นเรื่องใหม่อยู่มากสำหรับสังคมไทย ในช่วงแรกของการก่อตั้งโรงเรียน นักเรียนส่วนใหญ่จึงมีเพียงเด็กที่มาจากกรุงเทพฯ ผู้ปกครองเข้าใจถึงหลักการของโรงเรียน ไม่มีเด็กในพื้นที่จังหวัดลพบุรีหรือจังหวัดอื่นสมัครเรียน แต่หลังจากที่โรงเรียนได้เปิดสอนมีเด็กจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ สามารถสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ทั้งหมด และเป็นเด็กที่มีอุปนิสัยอ่อนโยน เรียบร้อย กิริยามารยาทงดงาม จึงมีผู้ปกครองทั่วประเทศสนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนมากขึ้น ในปัจจุบัน มีเด็กสมัครเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ปีละประมาณ ๕๐๐ คน ขณะที่โรงเรียนรับได้เพียง ๓๐ คนเท่านั้น และเปิดโอกาสสำหรับเด็กในจังหวัดลพบุรีจำนวน ๑๐ คน ดร. อาจอนฯ ได้กล่าวถึงการคัดเลือกเด็กเข้าเรียนมุ่งคัดเลือกที่ผู้ปกครอง ในเรื่องนี้ ดร.อาจอนฯ ได้ให้รายละเอียดว่า

“การรับเด็กใหม่เข้าเรียน จะรับในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ เท่านั้น ส่วนใหญ่ จะมีเด็กลาออกเฉพาะในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ มีสาเหตุใหญ่มาจากผู้ปกครอง ไม่ใช่ตัวเด็ก เช่น กรณีป่วยตายายที่คิดถึงหลาน แต่เมื่อเข้าชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ แล้ว จะไม่มีเด็กลาออก ดังนั้น การคัดเลือกเด็กเข้าเรียน จึงใช้วิธีคัดเลือกผู้ปกครองของเด็ก เพื่อวัดทัศนคติในการดำเนินชีวิต ความเข้าใจในหลักการของโรงเรียน โดยใช้วิธีให้ทำข้อสอบและสัมภาษณ์ แต่ไม่คัดเลือกที่ตัวเด็ก เพราะเชื่อว่าเด็กทุกคนสามารถเรียนรู้ที่จะปรับตัวได้ หากอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความรัก ความเมตตา แม้แต่เด็กที่เป็นโรคออทิสติก โรงเรียนรับเข้ามาโดยไม่ทราบว่าเป็นโรคมามาก่อน ยังสามารถหายจากโรคได้ โรงเรียนใช้วิธีการเริ่มต้นเข้าหาเด็กด้วยสิ่งที่เด็กชอบก่อน และค่อยๆ บูรณาการสิ่งที่จำเป็นเข้าไปทีละน้อย”

ครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียน

ครูนับเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการสร้างคนให้เป็นคนดี ดังนั้น โรงเรียนสัตยาไส จึงได้ให้ความสำคัญกับการคัดเลือกครูเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะครูในโรงเรียนประจำ ซึ่งทำหน้าที่เสมือนเป็น “แม่ และ พ่อ คนที่สอง” ของเด็ก โรงเรียนได้กำหนดคุณลักษณะสำคัญของครูโรงเรียนสัตยาไส ที่ต้องมีจิตใจที่สงบสุข เป็นคนดี มีศีลธรรม มีความเมตตา สามารถเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็ก ปัจจุบันครูในโรงเรียนมีทั้งสิ้น ๔๕ คน อัตราส่วนของครูต่อนักเรียนประมาณ ๑:๘ ครูส่วนใหญ่ทำงานกับโรงเรียนเป็นเวลานาน มีอัตราการลาออกจากโรงเรียนต่ำ และได้รับเงินเดือนสูงกว่าโรงเรียนเอกชนทั่วไป มีอัตราเงินเดือนเทียบเท่ากับโรงเรียนรัฐบาล เมื่อโรงเรียนเปิดรับสมัครครูใหม่ จะมีผู้มาสมัครในอัตราส่วน ๑๐๐ คนต่อตำแหน่งว่าง ๓ ตำแหน่ง ดร.อาจอนฯ ได้กล่าวถึงขั้นตอนการคัดเลือกเพื่อให้ได้ครูที่เหมาะสมกับโรงเรียนไว้ ดังนี้

“ผู้สมัครทุกคนจะต้องเข้าค่ายกับโรงเรียนเป็นเวลา ๓ วัน ในวันแรกจะเป็นการอบรมเรื่องคุณธรรม การนั่งสมาธิ เมื่อหมดวันแรก ครึ่งหนึ่งของผู้สมัครมักจะกลับบ้าน วันที่สองจะเป็นการอธิบายชีวิตของครูโรงเรียนสัตยาไส ซึ่งจะต้องมีความอดทน ออกกำลังกาย ต้องอยู่ประจำที่โรงเรียน ไม่มีสถานบันเทิงให้เที่ยวเตร่ เมื่อหมดวันที่สอง ผู้สมัครครึ่งหนึ่งของจำนวนที่เหลือมักจะกลับบ้าน สำหรับวันที่สาม จะเป็นการปล่อยให้ครูเล่นกับเด็กนักเรียน และสังเกตว่าเด็กเล่นกับใคร โรงเรียนจะรับคนนั้น เป็นการปล่อยให้เด็กเลือกคนที่เขาเป็นครูของตนเอง”

หลักการสอน มุ่งสนับสนุนสิ่งดีในตัวเด็ก เน้นสมาธิ คุณธรรม จริยธรรม

โรงเรียนสัตยาไสอยู่ภายใต้กฎ “ความรัก ความเมตตา” เด็กนักเรียนและครูอยู่ในโรงเรียนที่เป็นเสมือนครอบครัวใหญ่ ทุกคนดูแลช่วยเหลือกัน โรงเรียนมีการสอนสาระวิชาครบตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แต่ได้นำหลักการสอนอื่นๆ ที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ด้วย อาทิ การใช้หลัก “Educare” ที่มุ่งค้นหาและสนับสนุนสิ่งที่ดีงามของนักเรียนแต่ละคน การยึดถือหลัก “คุณค่าความเป็นมนุษย์ ๕ ประการ” ได้แก่ ๑) เปรมมา หมายถึงความรักความเมตตา ๒) สัตยา เป็นเรื่องความจริง ๓) ธรรมมา เป็นการประพฤติชอบ ๔) สันติ เป็นความสงบสุข และ ๕) อหิงสา เป็นการไม่เบียดเบียน การใช้หลัก “การเรียนรู้ที่นักเรียนเป็นศูนย์กลาง” อาทิ ให้นักเรียนร่วมกำหนดหัวข้อที่จะเรียนรู้ และครูเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง และการใช้หลัก ๓ Hs ได้แก่ Head ใช้ความคิด วิเคราะห์ Heart การกลั่นกรองด้วยจิตใจ และ Hand เมื่อกลั่นกรองดีแล้ว จึงลงมือปฏิบัติ

สมาธิเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการเรียนรู้ การฝึกสมาธิเป็นการรู้จักตนเองมากขึ้น ทำให้ความจำดีขึ้น การเรียนรู้ดีขึ้น ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนในโรงเรียนสัตยาไสจึงเน้นการทำสมาธิ นักเรียนจะทำสมาธิตั้งแต่เช้า และก่อนเริ่มเรียน

ทุกวิชา วันละ ๙ ครั้ง นอกจากนี้ ยังเน้นการไหว้พระ สวดมนต์ การสวดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในทุกสาระการเรียนรู้ และสอนทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกัน ผ่านเกมและกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลาย ส่งเสริมศักยภาพของนักเรียน โดยใช้กิจกรรมชมรมตามความสนใจ เพื่อให้ให้นักเรียนได้เรียนรู้ตามศักยภาพของตน มีการเรียนการสอนแบบโครงงานตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงมัธยมศึกษา เน้นการฝึกให้นักเรียนรู้จักคิด วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล นักเรียนจึงกล้าพูด กล้าแสดงความคิดเห็น ใช้วิธีการเรียนรู้แบบ “ร่วมมือกัน” มีครู เพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง เป็นกัลยาณมิตร ให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครูทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาดูแลอย่างใกล้ชิด เรียนรู้ศักยภาพของนักเรียนแต่ละคน ทำให้เกิดความอบอุ่น มีความรัก ความผูกพันต่อกัน

การวัดผลการเรียน โรงเรียนจัดให้มีการสอบวัดผลทางวิชาการตามปกติ แต่โรงเรียนเน้นการสอนให้เป็นคนดี จึงเพิ่มการวัดผลด้าน “ความดี” ของนักเรียน โดยใช้วิธีประเมินด้วยแบบสอบถาม ดำเนินการปีละ ๑ ครั้ง ผู้ประเมินได้แก่ นักเรียน เพื่อน ครู และผู้ปกครองที่ผ่านมา นักเรียนโรงเรียนสัตยาไสประเมินได้ว่า เป็นคนดีทุกคน ศิษย์เก่าของโรงเรียนปัจจุบันประกอบอาชีพหลากหลาย ทั้งแพทย์ พยาบาล วิศวกร สถาปนิก และบางคนสามารถทำงานชดเชยหนี้ทางบ้านได้จนหมด

การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โรงเรียนสัตยาไสตั้งขึ้นภายใต้มูลนิธิสัตยาไส จึงไม่มีการเก็บค่าเล่าเรียน เนื่องจากโรงเรียนได้รับเงินทุนสนับสนุนจากเงินบริจาค รวมทั้งรับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลอีกร้อยละ ๒๐ ผู้ปกครองรับผิดชอบเฉพาะค่าอาหารและเสื้อผ้าของนักเรียนเท่านั้น และมีการจัดหาทุนให้สำหรับเด็กนักเรียนยากจน แต่ในระยะหลังเกิดวิกฤติเศรษฐกิจหลายครั้ง และอัตราดอกเบี้ยเงินฝากลดลง ส่งผลให้รายได้จากมูลนิธิลดลง อย่างไรก็ตาม โรงเรียนได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินงาน ทำให้โรงเรียนสามารถพึ่งตนเองได้ และอยู่ได้อย่างพอเพียง โดยลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ ทั้งการผลิตพลังงานใช้เองและลดการใช้ทรัพยากร โรงเรียนได้พยายามลดปัญหาโลกร้อนทุกวิถีทาง การทำการเกษตรเพื่อผลิตอาหาร ในช่วงแรก มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้บริโภคภายในโรงเรียน แต่ปัจจุบันมีผู้มาติดต่อขอซื้อผลผลิตทางการเกษตรของโรงเรียนไปจำหน่าย เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่โรงเรียน และภายใน ๖ เดือนข้างหน้า โรงเรียนได้ตั้งเป้าหมายจะไม่พึ่งทั้งอาหารและพลังงานจากภายนอกอีกต่อไป

การดำเนินงานเพื่อพึ่งตนเองของโรงเรียน เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงปฏิบัติการทั้งนักเรียนและบุคคลที่สนใจทั่วไป ได้ดำเนินการในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้ ๖ ศูนย์ ได้แก่ ๑) ศูนย์การเรียนรู้การศึกษาคุณค่าความเป็นมนุษย์ เน้นการเรียนการสอนของโรงเรียนที่มุ่งสร้างคนดี ๒) ศูนย์การเรียนรู้แหล่งพลังงานทดแทน มีการผลิตพลังงานใช้เอง อาทิ การผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากปาล์มและมันสำปะหลังที่ปลูกเอง ทำถังหมักก๊าซชีวภาพจากขยะอินทรีย์ ส่งเสริมการใช้จักรยานทดแทนการใช้รถจักรยานยนต์และรถยนต์ สร้างโรงอบอาหารแห้งคาโสม สร้างแผงโซลาร์เซลล์ ใช้พลังงานจากแสงอาทิตย์ในการผลิตกระแสไฟฟ้า ๓) ศูนย์การเรียนรู้ทรัพยากรน้ำ ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำ และนำมาผลิตเป็นน้ำประปาและน้ำดื่ม การบำบัดน้ำเสียเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ๔) ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง นักเรียน และครูร่วมกันปลูกข้าวแบบนาโยน^๔ ได้ผลผลิตถึง ๑,๑๐๐ กิโลกรัมต่อไร่ รวมทั้งปลูกผักปลอดสารเคมีในพื้นที่ไม่ใช้ดิน เช่น ท่อพีวีซี เพื่อให้เด็กที่อยู่ในเมืองสามารถนำไปปรับใช้ได้ ๕) ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การเรียนเน้นหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและให้ผู้เรียนใช้ชีวิตอย่างพอเพียง และ ๖) ศูนย์การอบรมนานาชาติ ให้ครูทั่วโลกได้เรียนรู้แนวคิดและกระบวนการเรียนการสอนที่สามารถถ่ายทอดสู่ผู้เรียนได้ อบรมครูนานาชาติเพื่อสร้างความสัมพันธ์และถ่ายทอดความรู้ในด้านการเรียนการสอน เช่น การอบรมครูจากประเทศภูฏาน การสร้างโรงเรียนให้กับประเทศลาวและเขมร เป็นต้น

การขยายผลของโรงเรียนสัตยาไสในอนาคต

โรงเรียนสัตยาไสตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหากำไร แต่ต้องการนำแนวคิดการสร้างโรงเรียนที่เน้นการสอนให้เป็นคนดีมาปฏิบัติให้เห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม เป็นตัวอย่างให้แก่ผู้ที่ต้องการเรียนรู้ ผู้สนใจศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก ติดต่อมาศึกษาดูงานเพื่อนำไปขยายผล สำหรับในประเทศ โรงเรียนจะรับคณะดูงานจากที่ต่างๆ ไม่เกิน ๒,๐๐๐ คนต่อเดือน และจัดอบรมการบูรณาการคุณธรรมไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ในปัจจุบันได้อบรมไปแล้วประมาณหนึ่งแสนคน ส่วนต่างประเทศ มีผู้สนใจมาดูงานจากทุกทวีป ประมาณ ๔๐-๕๐ คนต่อปี พักอยู่ที่โรงเรียนเป็นเวลาหลายสัปดาห์จนถึงหนึ่งปี บางครั้งสอนภาษาต่างประเทศแก่นักเรียน และสนับสนุนในรูปของการศึกษา ปัจจุบันมีโรงเรียนที่ใช้แนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสตั้งอยู่ในหลายประเทศทั่วโลก และมีการติดต่อประสานงานกันเป็นเครือข่าย

การดำเนินงานในอนาคต โรงเรียนมีโครงการที่จะขยายการเรียนการสอนให้เป็นตัวอย่างในระดับมหาวิทยาลัย จะเริ่มดำเนินการในระดับปริญญาโทและเอก เนื่องจากสามารถดำเนินการได้ง่าย จากนั้นจึงขยายไประดับปริญญาตรี สำหรับโครงการพึ่งตนเอง โรงเรียนมีแนวคิดที่จะจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เรื่องป่าและสวนชุมชนเพื่อลดปัญหาโลกร้อน

^๔ เป็นการปลูกข้าวโดยการโยนต้นกล้าที่เพาะไว้แล้วจากถาดเพาะลงในแปลง แทนการหว่านหรือปักดำ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่า แต่ได้ผลผลิตไม่แตกต่างจากการหว่านหรือปักดำ รวมทั้งทำให้เกิดการประหยัดเมล็ดพันธุ์ และสามารถควบคุมวัชพืชได้ ส่งผลให้สามารถลดปริมาณการใช้สารเคมีเพื่อกำจัดวัชพืชลง จึงเหมาะสำหรับการทำเกษตรอินทรีย์

การนำแนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสมาปรับใช้กับระบบการศึกษาไทย

การสร้าง “คนดี” ให้เกิดขึ้นในสังคม นับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุข และการดำเนินงานของโรงเรียนสัตยาไสตลอด ๒๐ ปีที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นว่า แนวคิดในการสร้างคนดีด้วยการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เรียนตั้งแต่วัยเด็ก โดยการบูรณาการไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน สามารถทำได้จริง และประสบผลสำเร็จเป็นที่ประจักษ์ ดังนั้น การนำแนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสมาปรับใช้กับระบบการศึกษาไทย จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

การนำแนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสมาปรับใช้ในโรงเรียน สามารถดำเนินการได้โดยไม่ต้องเพิ่มงบประมาณการเรียนการสอนหรือจำนวนครูผู้สอน แต่อาจดำเนินการแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากการปรับการสอนจะต้องอาศัยการฝึกฝนและประสบการณ์ โดยดำเนินการ ดังนี้

๑. ครูผู้สอน ให้ความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม อาทิ การจัดอบรมด้านคุณธรรม การสวดมนต์ ไหว้พระ ทำสมาธิ เพื่อให้ครูมีจิตใจที่สงบสุข และสามารถให้ความรัก ความเมตตา และเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็ก

๒. ผู้บริหารโรงเรียน ส่งเสริมให้ผู้บริหารโรงเรียนตระหนักถึงความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ความรัก ความเมตตา ให้แก่ครู นักเรียน และบุคลากรในโรงเรียน รวมทั้งจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการเรียนการสอนที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรม

๓. วิธีการเรียนการสอน ให้ความรู้ความเข้าใจในวิธีการสอนที่มุ่งสร้างคนดี เช่น การสอดแทรกเรื่องคุณธรรมไว้ในสาระวิชา การสร้างสมาธิให้เด็ก เป็นต้น

๔. ผู้ปกครอง สร้างความรู้ความเข้าใจและตระหนักให้แก่ผู้ปกครองถึงความสำคัญของการศึกษาตามแนวคิดการสร้างคนดี เพื่อให้ความร่วมมือกับครูผู้สอนในการบ่มเพาะเด็กให้เป็นคนดีทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน อาทิ การจัดสิ่งแวดล้อมในบ้านให้สงบ ร่มเย็น ลดสิ่งเร้าต่างๆ เพื่อให้เหมาะแก่การเรียนรู้ของเด็ก

๕. การประเมินผล จัดให้มีการประเมินผลความดีของนักเรียน นอกเหนือจากการวัดผลด้านวิชาการ โดยใช้แบบประเมินด้วยตนเอง เพื่อนักเรียน ครู และผู้ปกครอง

สรุป

การนำแนวคิดของโรงเรียนสัตยาไสในการสร้างคนดีมาปรับใช้เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งการสร้างความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องแก่ผู้ปกครองต่อระบบการศึกษาตั้งแต่เริ่มต้น การปรับหลักสูตรการศึกษาโดยเพิ่มกิจกรรมด้านคุณธรรม การทำสมาธิ และทักษะชีวิตไว้ในทุกกลุ่มสาระวิชา ฝึกอบรมให้ครูสามารถสอนแบบบูรณาการ มีความยืดหยุ่น จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล คิดเป็น ทำเป็น กล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออกในทางที่เหมาะสม พร้อมกับปลูกฝังอุปนิสัยที่ดีงาม กิริยามารยาทที่เรียบร้อย การปรับบทบาทของครูให้เป็นกัลยาณมิตรและแบบอย่างที่ดีสำหรับนักเรียน การค้นหาและส่งเสริมสิ่งที่ดีในผู้เรียน การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและห้องเรียนให้เป็นธรรมชาติ สงบ ร่มเย็น ตลอดจนการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เพื่อที่สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น เลือกสิ่งที่เหมาะสมไปปรับใช้อย่างค่อยเป็นค่อยไป สิ่งเหล่านี้จะสร้างคนให้ถึงพร้อมทั้งด้านคุณธรรมและสติปัญญา สามารถนำพาสังคมไปสู่ความอยู่เย็นเป็นสุข ♦♦♦♦♦

บรรณานุกรม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. รายงานการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๔). กรกฎาคม ๒๕๕๔

_____. รายงานสรุปผลการประชุมประจำปี ๒๕๕๔ ของ สศช. เรื่อง แผนฯ ๑๑ สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน. ๒๕๕๔

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ. การศึกษาทางเลือก (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก ebook.nfe.go.th/nfe_ebook/data_ebook/๒๐/๑๔_๓๑_๔๐.pdf. สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

สำนักเมล็ดพันธุ์ข้าว กรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. การปลูกข้าวโดยวิธีการโยนกล้า (parachute) (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://kkn-rsc.ricethailand.go.th/rice/plant/parachute.html>. สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

โรงเรียนสัตยาไส, โรงเรียนสัตยาไส (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก www.sathyasait.org/. สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

Wikipedia . โรงเรียนสัตยาไส (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนสัตยาไส. สืบค้นเมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

การต่อต้านคอร์รัปชันของฮ่องกง : ข้อคิดสำหรับสังคมไทย

ภัทรจิต จุมพล กอชโซลี *

บทนำ

จากดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันของประเทศไทย พบว่า คะแนนของไทยอยู่ในระดับต่ำเป็น ๓.๔ คะแนน จาก ๑๐ ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) การทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัจจัยสำคัญที่บั่นทอนประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและความอยู่เย็นเป็นสุขของคนในสังคมไทย ดังนั้น ทุกภาคส่วนของสังคมจึงต้องร่วมกันต่อต้านและจัดปัญหาทุจริตคอร์รัปชันให้หมดไปจากสังคมไทย ฮ่องกงนับเป็นกรณีตัวอย่างที่ควรนำมาศึกษา เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมา ฮ่องกงประสบปัญหาคอร์รัปชันต่อเนื่องยาวนาน มีการจ่ายเงินเพื่อรับบริการจากภาครัฐ รัฐบาลฮ่องกงจึงได้ดำเนินการปราบปรามคอร์รัปชันต่อเนื่องเป็นเวลา ๓๐ ปี ปรับปรุงระบบราชการ และปรับทัศนคติให้กับสาธารณชน จนคอร์รัปชันลดลงอย่างเห็นผล

คำจำกัดความของคอร์รัปชัน

“คอร์รัปชัน” มีหลายรูปแบบ แต่ที่สำคัญมี ๒ ประเภท ดังนี้ ภาวคอร์รัปชัน นักการเมืองและข้าราชการเก็บจากพ่อค้า นักธุรกิจ และประชาชน ในรูปของค่าคอมมิชชั่น และส่วยต่างๆ รวมทั้งการรั่วไหลของเงินงบประมาณ และ คอร์รัปชันผลประโยชน์ทับซ้อน หรือการขัดกันระหว่างผลประโยชน์สาธารณะและส่วนบุคคล ที่มีความซับซ้อนมากกว่าประเภทแรก เป็นการทับซ้อนของผลประโยชน์ของบุคคลที่มี ๒ สถานะ หรือมากกว่าในเวลาเดียวกัน ตัวอย่างเช่น ดำรงตำแหน่งสาธารณะ อาทิ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี อธิบดี ขณะเดียวกัน ก็ดำรงตำแหน่งในบริษัทเอกชน บุคคลดังกล่าวอาจมีความโน้มเอียงในการใช้อำนาจในตำแหน่งสาธารณะหาผลประโยชน์ส่วนตัว หรือแสวงหาประโยชน์ให้แก่พวกพ้องทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างง่ายดาย เช่น กรณีของนายกรัฐมนตรีหรือรัฐมนตรีมีหุ้น ครอบครองใกล้ชิดเป็นเจ้าของกิจการ ซึ่งได้รับสัมปทานหรืออยู่ในฐานะจะได้รับสัมปทานธุรกิจจากรัฐ กรณีที่เป็นผู้มีอำนาจอนุมัติการให้สัมปทานธุรกิจ เช่น การประมูลโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่จากภาครัฐ เพราะผู้ประมูลมีพรรคพวกเป็นนักการเมือง หรือบริษัทที่ประมูลได้มีนักการเมืองร่วมหุ้น ส่งผลให้บริษัทผู้ประมูลได้สามารถหากำไรเกินควร (ผาสุก พงศ์ไพจิตร, ๒๕๔๖)

ขณะที่ วิทยากร เชียงกุล (๒๕๔๙) กล่าวว่า ทุจริตคอร์รัปชันมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ๑) การยกยอก ที่นำงบประมาณหรือทรัพย์สินของรัฐไปเป็นของตน ๒) เจ้าหน้าที่ของรัฐเรียกรับเงินจากธุรกิจเอกชน หรือการที่ธุรกิจเอกชนให้สินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐ

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา

๓) การเลือกจ้างหรือแต่งตั้งญาติและพรรคพวกตน ๔) การทำสัญญาจ้างหรือให้สัมปทานเฉพาะพรรคพวกผู้สนับสนุนตน ๕) การใช้ข้อมูลภายในเพื่อซื้อหรือขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์หรือซื้อขายเงินตราต่างประเทศเพื่อผลกำไร ๖) การฟอกเงิน ได้แก่ การโยกย้ายถ่ายเทเงินที่ได้จากการทุจริต ฉ้อฉล หรือได้มาโดยผิดกฎหมายหรือศีลธรรม ๗) การใช้ตำแหน่งหน้าที่ของเจ้าหน้าที่รัฐให้เอื้อประโยชน์แก่บริษัทของตนเองและพรรคพวก เป็นผลประโยชน์ขัดแย้งหรือผลประโยชน์ทับซ้อน และ ๘) การเอื้อประโยชน์ที่บริษัทสัญญาจะให้ผลประโยชน์แก่เจ้าหน้าที่รัฐในทางอ้อม

สถานการณ์ทุจริตคอร์รัปชันในประเทศไทย

การทุจริตที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมีหลากหลายรูปแบบ เกิดขึ้นในหลายระดับและนับวันจะยิ่งซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลเสียในทุกระบบ และบั่นทอนการพัฒนาประเทศ ภาพลักษณ์คอร์รัปชันในประเทศไทยอยู่ในระดับต่ำ มีคะแนนเฉลี่ย ๓.๔ คะแนน จากคะแนนเต็ม ๑๐ ต่ำกว่าเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ที่ได้กำหนดไว้ไม่น้อยกว่า ๕ คะแนน ทั้งที่มีระบบตรวจสอบและมาตรการต่อต้านการทุจริตประเพณีมีขอบอย่างต่อเนื่องทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม เมื่อเทียบกับหลายประเทศทั่วโลก พบว่า ประเทศไทยมีภาพลักษณ์คอร์รัปชันจัดอยู่ในอันดับที่ ๗๘ จากทั้งหมด ๑๗๘ ประเทศ ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้าน ได้แก่ สิงคโปร์ และมาเลเซีย แต่สูงกว่า เวียดนาม ฟิลิปปินส์ และอินโดนีเซีย ทั้งที่รัฐบาลมีนโยบายปราบปรามการทุจริตและประเพณีมีขอบอย่างต่อเนื่อง เช่น การเปิดช่องทางร้องเรียน/ร้องทุกข์เมื่อพบเห็นผู้กระทำความผิด การจัดตั้งธรรมาภิบาลจังหวัด และการส่งเสริมให้ภาคเอกชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ได้บรรจุแนวทางการพัฒนา ปฏิรูปและเสริมสมรรถนะขององค์กรอิสระหรือสถาบันที่ทำหน้าที่ตรวจสอบให้เป็นภาคีตรวจสอบการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อแก้ปัญหาคอร์รัปชันอย่างมีประสิทธิภาพจึงต้องอาศัยการดำเนินการอย่างมีบูรณาการที่เชื่อมโยงข้อมูลเชิงลึกและการตรวจสอบที่รอบคอบรัดกุม แก่กฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

สิ่งที่น่ากังวลเป็นทัศนคติของประชาชนเกี่ยวกับการทุจริตคอร์รัปชันที่มีแนวโน้มยอมรับพฤติกรรมคอร์รัปชันมากขึ้น จากรายงานสถานการณ์การทุจริตภาครัฐ จัดทำโดยสำนักวิจัยเอแบคโพล มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญที่สำรวจการรับรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ ทัศนคติ และความเชื่อมั่นของประชาชนต่อการทุจริตในสังคมไทย ปี ๒๕๕๒ พบว่า ประชาชนยอมรับรัฐบาลที่ทุจริตคอร์รัปชันเพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๖๓.๒ ในปี ๒๕๕๑ เป็นร้อยละ ๗๗.๕ ในปี ๒๕๕๒ ขณะที่กลุ่มคนรุ่นใหม่ ได้แก่ เยาวชน นักเรียน นักศึกษาที่อายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ถึงร้อยละ ๖๒.๕ เห็นว่าการจัดตั้งคณะกรรมการจัดซื้อจัดจ้างเป็นเรื่องปกติที่ยอมรับได้ สะท้อนถึงมุมมองทางคุณธรรมจริยธรรมในสังคมไทยสั่นคลอนและย่อหย่อนโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน

ดังนั้น การแก้ปัญหาคอร์รัปชันจึงต้องทำอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสร้าง ความเข้าใจกับประชาชน ปรับความคิด และเปลี่ยนทัศนคติเป็นหัวใจสำคัญ ที่ต้องดำเนินการควบคู่กับการปราบปรามอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ในประเด็นการแก้ปัญหาคอร์รัปชันให้เกิดผลในทางปฏิบัติควรพิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่อาจส่งผลต่อการดำเนินงานปราบปรามคอร์รัปชัน การศึกษาแนวปฏิบัติและปัจจัยที่ประสบความสำเร็จของประเทศฮ่องกงจึงเป็นบทเรียนที่เอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานเป็นอย่างยิ่ง

ดัชนีชี้วัดความโปร่งใสในนาชาติ

ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน (Corruption Perception Index: CPI) จัดทำโดยองค์กรความโปร่งใสในนาชาติ (Transparency International: TI) เป็นองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร แต่มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการในระดับสากล ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๓๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านคอร์รัปชัน และมีพันธกิจในการเปลี่ยนโลกใหม่ให้ปราศจากคอร์รัปชัน ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์คอร์รัปชัน มีค่าคะแนนตั้งแต่ ๐ (คอร์รัปชันมากที่สุด) ถึง ๑๐ (คอร์รัปชันน้อยที่สุด) ธนาคารโลกได้ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการและการต่อต้านคอร์รัปชันเป็นระยะเวลานาน เนื่องจากการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าการดำเนินงานให้ข้อมูลที่เป็นเหตุเป็นผลสามารถอธิบายได้ เป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายของประเทศ และติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของรัฐบาล

CPI เป็นดัชนีที่ดีสำหรับการติดตามผลการบริหารจัดการและคอร์รัปชันของธนาคารโลก มีหลักเกณฑ์ ในด้านความชัดเจน ความโปร่งใส ความสัมพันธ์ในแต่ละช่วงเวลา ที่สามารถเปรียบเทียบในแต่ละปี ความสัมพันธ์เชิงกลยุทธ์ที่สามารถเปรียบเทียบระหว่างประเทศ และนำมาปรับใช้/อธิบายถึงผลการดำเนินงาน

อย่างไรก็ตาม ดัชนี CPI ไม่สามารถตอบสนองหลักเกณฑ์ในหลายข้อ เนื่องจากข้อจำกัดของแต่ละประเทศ แต่ผู้ใช้ดัชนีสามารถตัดสินใจในการเลือกใช้ตัวชี้วัดให้เหมาะสมในแต่ละเหตุการณ์/ด้าน เนื่องจาก CPI มิใช่ดัชนีที่บ่งบอกข้อเท็จจริงเกี่ยวกับคอร์รัปชัน แต่เป็นการสะท้อนทัศนคติและความรู้สึกของผู้คนเกี่ยวกับคอร์รัปชันของประเทศ

การแก้ปัญหาคอร์รัปชันของฮ่องกง

ในช่วง ๓๐ กว่าปีที่ผ่านมา ฮ่องกงเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจมีพัฒนาการอย่างก้าวกระโดดโดยเฉพาะอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก ขณะที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ภาครัฐปรับตัวไม่ทัน ทั้งการจัดสรร สาธารณูปโภค ทรัพยากร การดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชน ซึ่งเป็นสาเหตุของคอร์รัปชัน จากการที่ทรัพยากรส่วนกลางมีจำกัด แต่ประชากร มีจำนวนมาก จึงมีการจ่ายเงิน “ค่าน้ำชา” หรือ “ใต้โต๊ะ” เพื่อให้ได้รับการบริการที่สะดวกและรวดเร็วจากหน่วยงานภาครัฐ ปัญหาคอร์รัปชันจึงทวีความรุนแรงโดยเฉพาะในกรมตำรวจ

การปราบปรามทุจริตในฮ่องกงเริ่มในปี ๒๕๑๖ จากการที่ประชาชนเดินขบวนประท้วงคอร์รัปชัน ต่อมาในปี ๒๕๑๗ รัฐบาลฮ่องกง จึงจัดตั้งสำนักงานคณะกรรมการอิสระเพื่อปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชัน (Independent Commission Against Corruption หรือ ICAC) เป็นหน่วยงานหลัก ปรับปรุงระบบราชการ และสร้างทัศนคติให้กับสาธารณชนในการทุจริตและประพฤติมิชอบ โดยยึด ๓ แนวทางหลัก ได้แก่ การปราบปรามบังคับใช้กฎหมาย การสร้างกลไกระวังป้องกัน และการให้ความรู้แก่ประชาชนในการปลูกฝังค่านิยมต่อต้านคอร์รัปชัน ปัจจุบันฮ่องกงสามารถแก้ปัญหาการทุจริตและอยู่ในอันดับต้นๆ ของดัชนีภาพลักษณ์คอร์รัปชันโลก ในปี ๒๕๕๓ ฮ่องกงอยู่ ลำดับที่ ๑๓ จาก ๑๘๒ ประเทศทั่วโลก

ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

การป้องกันและปราบปรามการคอร์รัปชันของฮ่องกงมีปัจจัยแห่งความสำเร็จได้แก่ (๑) ความตั้งใจจริงในการแก้ปัญหาของ รัฐบาล ที่ตระหนักถึงความเลวร้ายของปัญหาและแก้ไขอย่างจริงจังต่อเนื่อง รวมทั้งสนับสนุนด้านนโยบายและจัดสรรงบประมาณอย่างเต็มที่ (๒) กรอบกฎหมายที่เกื้อหนุนการดำเนินงานของสำนักงานฯ และมอบอำนาจในการปราบปราม ที่มีอิสระในการสอบสวนดำเนินคดี เช่น ทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้ผู้ต้องสงสัยโยกย้ายและถ่ายเททรัพย์สิน สามารถร้องขอต่อศาลสั่งห้ามผู้ต้องสงสัยเดินทางออกนอกประเทศ ตรวจสอบ บัญชีและตู้เงินฝาก เรียกร้องให้ผู้ต้องสงสัยแสดงสถานะการเงิน รวมทั้งตรวจค้นบ้านพักของผู้ต้องสงสัย หากมีการเชื่อมโยงไปถึงบุคคลอื่น สำนักงานฯ ก็สามารถตรวจสอบได้เช่นกัน ICAC มีคณะลูกขุนอิสระที่ดำเนินการสอบสวนอย่างตรงไปตรงมา นอกจากนี้ สำนักงานฯ สามารถตั้ง ข้อหาเจ้าหน้าที่รัฐที่ร้ายแรงผิดปกติและไม่อาจอธิบายได้ ให้เป็นผู้ต้องสงสัยว่าจะคอร์รัปชัน จนกว่าจะสอบสวนเสร็จ ขณะที่มิกฎหมายห้ามเจ้าหน้าที่ ของ ICAC รับผลประโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น (๓) เจ้าหน้าที่ของ ICAC เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ มีความซื่อสัตย์สูง มีสามัญสำนึกในวิชาชีพ และมีทักษะในการทำงาน (๔) การสนับสนุนจากชุมชน ICAC ทำงานโดยยึดฐานชุมชนเป็นหลักในการดำเนินงาน เปิดรับเรื่องราวร้องทุกข์จาก ประชาชนโดยตรง และดำเนินกิจกรรมมวลชนเพื่อสร้างเครือข่ายในวงกว้าง รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ ในการเข้าถึงประชาชนเพื่อสร้างความตระหนักว่า การให้สินบนเจ้าหน้าที่เป็นการทำลายระบบการแข่งขันเสรี เพิ่มค่าใช้จ่ายในกิจการ ทำให้ธุรกิจมีกำไรน้อยลง ทำให้ประชาชนเข้าใจและให้ ความร่วมมือเป็นอย่างดี

กลไกการทำงานปราบคอร์รัปชัน

สำนักงาน ICAC เป็นองค์กรหลักที่ดำเนินงานแก้ปัญหาคอร์รัปชันที่ปลอดจากการแทรกแซงทางการเมือง ข้าหลวงใหญ่ฮ่องกง เป็นผู้แต่งตั้งเลขาธิการฯ และให้รายงานตรงต่อข้าหลวงใหญ่ รวมทั้งเป็นผู้เจรจาต่อรองกับรัฐบาลและรัฐสภาในเรื่องงบประมาณประจำปีของ ICAC เพื่อป้องกันมิให้นักการเมืองหรือข้าราชการแทรกแซง ระบบสรรหาและคัดเลือกพนักงานเป็นไปอย่างเข้มงวดเพื่อให้ได้คนที่มีคุณภาพ กำหนดเงินเดือนและสวัสดิการสูงเพื่อป้องกันการถูกชักจูงไปในทางที่ผิด นอกจากนี้ ICAC มีระบบตรวจสอบและถ่วงดุลภายในหน่วยงานเพื่อให้การดำเนินงานโปร่งใสและเป็นธรรม มีคณะกรรมการที่ปรึกษาระดับสูง ๔ ชุด ทำหน้าที่ชี้แนะการดำเนินงานของสำนักงานฯ สมาชิกของ คณะกรรมการที่ปรึกษามาจากตัวแทนจากกลุ่มต่างๆ ในสังคม สำหรับประธานกรรมการทั้ง ๔ ชุด มีข้าหลวงใหญ่เป็นผู้แต่งตั้ง รวมทั้งมี คณะกรรมการชุดที่ ๕ ประกอบด้วยตัวแทนจากฝ่ายบริหารของรัฐสภามีหน้าที่พิจารณาเรื่องที่ประชาชนร้องเรียน

การทำสงครามปราบคอร์รัปชัน

การดำเนินงานปราบปรามคอร์รัปชัน ๓ ด้าน ดังนี้ การสอบสวน มีสำนักปฏิบัติการที่ทำงานสอบสวนข้อเท็จจริงตามที่ได้รับ รายงานหรือข้อร้องเรียน รวมทั้งเปิดศูนย์ฮอตไลน์เพื่อรับเรื่องราวร้องเรียนตลอด ๒๔ ชั่วโมง การป้องกัน ทำหน้าที่ป้องกันคอร์รัปชันทั้งภายใน องค์กรและการรับเงินสินบนจากภายนอกองค์กร ด้วยการเสนอมาตรการต่างๆ และตั้งกลไกการทำงานภาครัฐให้มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อลดคอร์รัปชันทั้งภาครัฐและเอกชน สำหรับการให้การศึกษาแก่ประชาชน มีการจัดตั้งสำนักงานด้านประชาสัมพันธ์ชุมชน ให้ความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติของประชาชน ตั้งแต่เด็กในโรงเรียนถึงชุมชน เน้นการปลูกจิตสำนึกและให้ประชาชนร่วมตรวจสอบผ่าน สื่อต่างๆ ที่เข้าใจง่าย เช่น ภาพยนตร์โฆษณา โปสเตอร์ ละครชุดทางทีวี สื่อทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ให้ผู้ชมรู้ถึงความเลวร้ายของการ ทุจริตและรู้สึกยับยั้งชั่งใจต่อการทุจริต กระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแจ้งเบาะแสหรือการปราบปรามคอร์รัปชัน จัดตั้งชมรม

ให้ประชาชนมีส่วนร่วม เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและประชาชน มีสำนักงานประจำเขต และส่งเจ้าหน้าที่ออกไปพบปะประชาชน ให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายต่อต้านสินบนแก่เจ้าหน้าที่ แม้ว่าในช่วงแรกจะทำงานยากเพราะประชาชนยังขาดความมั่นใจในการทำงานของภาครัฐ จึงต้องมีการบังคับใช้กฎหมายควบคู่กับการให้ความรู้และปลูกจิตสำนึก เมื่อประชาชนเข้าใจและให้ความร่วมมือทำให้การปราบปรามง่ายขึ้น

การขับเคลื่อนยุทธวิธีทั้ง ๓ ด้าน เจ้าหน้าที่ต้องทำงานอย่างจริงจัง เพราะความสำเร็จของหน่วยงานหนึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของอีกหน่วยงานหนึ่ง นอกจากนี้ ต้องทำงานใกล้ชิดกับประชาชนและต่อเนื่องสามารถสร้างความไว้วางใจและความร่วมมือ การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการอิสระเพื่อการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันสามารถเปลี่ยนทัศนคติการให้สินบนและคอร์รัปชันได้ ทำให้ระบบราชการมีการดำเนินงานที่โปร่งใสและเป็นธรรม นับเป็นกรณีศึกษาที่ดีที่ประเทศไทยสามารถนำไปถือใช้เป็นแบบอย่างได้

ข้อคิดบางประการสำหรับสังคมไทย

ปัญหาทุจริตคอร์รัปชันเกิดจากการขาดธรรมาภิบาล และการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรม ทำให้ขีดความสามารถในการแข่งขันหรือศักยภาพของประเทศทางเศรษฐกิจลดลงในระยะยาว ส่งผลด้านสังคมตามมา เช่น ปัญหายาเสพติด ความขัดแย้งทางการเมือง และความรุนแรงในสังคม ล้วนมาจากทุจริตและประพฤติมิชอบ ขณะนี้คอร์รัปชันมีความซับซ้อนมากขึ้น อาทิ การจัดซื้อจัดจ้างที่สมยอมระหว่างภาคราชการและนักธุรกิจ การคอร์รัปชันเชิงนโยบาย หรือการใช้นโยบายของรัฐเป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์ให้กับพวกพ้อง

ดังนั้น ภาครัฐควรให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ทั้งการบังคับใช้กฎหมาย การจัดสรรงบประมาณ เพิ่มความอิสระในการดำเนินงานของหน่วยงานด้านการปราบปรามคอร์รัปชันอย่างจริงจัง และสร้างฐานข้อมูลที่เปิดเผยต่อสาธารณะ สามารถตรวจสอบและนำไปใช้ประโยชน์ได้ ปรับปรุงกลไก กฎ ระเบียบที่บังคับใช้ในการตรวจสอบการดำเนินงานภาครัฐ ปรับปรุงขั้นตอนการดำเนินงานของรัฐให้โปร่งใส มีกลไกที่ตรวจสอบการปฏิบัติตามจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ ลดขั้นตอนการทำงานของภาครัฐให้กระชับ ชัดเจน และเป็นທີ່เชื่อถือไว้วางใจของประชาชน รวมทั้งสร้างมาตรฐานด้านคุณธรรม จริยธรรม และธรรมาภิบาลให้แก่ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐ นอกจากนี้ รัฐบาลต้องทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ อาทิ การหาแนวทางการปรับปรุงประเด็นเชิงนโยบายที่อาจเปิดโอกาสให้เกิดทุจริตคอร์รัปชัน ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการปราบปรามทุจริตคอร์รัปชัน โดยเฉพาะสื่อทุกประเภทที่สามารถเข้าใจ และเข้าถึงความรู้สึกของประชาชนได้เป็นอย่างดี ให้ความรู้ ปลูกจิตสำนึกและค่านิยมให้กับประชาชนตั้งแต่เด็กและเยาวชน เพื่อให้เห็นว่า การคอร์รัปชันเป็นสิ่งไม่ดี สร้างค่านิยมของสังคมให้ยึดมั่นในความซื่อสัตย์ สุจริต และถูกต้องชอบธรรม สร้างค่านิยม ความมีจริยธรรม และจรรยาบรรณในระดับปัจเจก และส่งเสริมแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลให้เป็นที่ยอมรับในทุกภาคส่วนของสังคม โดยปลูกจิตสำนึกตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนเป็นกลไกตรวจสอบ เป็นเครือข่ายป้องกันปราบปรามการทุจริตและคอร์รัปชันในสังคม และแจ้งเบาะแสการทุจริต ♦♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

วิทยากร เชียงกุล. (๒๕๔๙). แนวทางปราบคอร์รัปชันอย่างได้ผล. กรุงเทพฯ : สายธาร.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (๒๕๔๖). “คอร์รัปชันสองรูปแบบ” ใน ชัยวัฒน์ สุรวิชัย. (บรรณาธิการ).

ธรรมาภิบาลกับคอร์รัปชันในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สถาบันวิดิทัศน์.

ย้อนรอยดัชนีชี้วัดการพัฒนาจากความอยู่ดีมีสุข สู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ภัทรจิต จุมพล กอชโซลี *

บทนำ

ประเทศไทยได้ใช้ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศเป็นเครื่องชี้วัดการเติบโตทางเศรษฐกิจ และรายได้ประชาชาติเป็นเครื่องมือในการประเมินบทบาทของภาคเศรษฐกิจ ที่ได้มาตรฐานระดับสากล อย่างไรก็ตาม เครื่องชี้วัดดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการวัดความเป็นอยู่ของประชาชน เพราะอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงไม่ได้หมายความว่าประชาชนมีความอยู่ดีมีสุขในระดับสูงตามไปด้วย ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข เป็นเครื่องมือวัดผลกระทบการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนา ฉบับที่ ๘ และแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ และดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เพื่อวัดผลสำเร็จและผลกระทบของการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนา ฉบับที่ ๑๐ และปรับใช้ในการขับเคลื่อนแนวคิดการพัฒนาและสร้างกระแสสังคมให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ค่านิยมของคนไทยไปสู่เป้าหมายการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยในทุกภาคส่วน

ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔) และแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕-๒๕๔๙) ได้ปรับกระบวนการทบทวนการพัฒนาใหม่ โดยกำหนดเป้าหมายการพัฒนาจากเดิมที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นการมุ่งพัฒนา “คน” ทั้งในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา และเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา เน้นพัฒนาแบบองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลาง” และให้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็น “เครื่องมือ” พัฒนาคคน รวมทั้งสร้าง “ความอยู่ดีมีสุข” ให้ประชาชนชาวไทย

การประเมินผลสำเร็จของการพัฒนาด้วยตัวชี้วัดต่างๆ อาทิ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ผลผลิตมวลรวมของประเทศ และรายได้ประชาชาติต่อหัว จึงไม่เพียงพอต่อการประเมิน “ความอยู่ดีมีสุข” เพราะมีหลายปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความอยู่ดีมีสุขของคน ดังนั้นสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงได้พัฒนาดัชนีชี้วัดให้สอดคล้องกับแนวคิดของแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ และแผนพัฒนา ฉบับที่ ๙ เรียกว่า “ดัชนีความอยู่ดีมีสุข” เพื่อใช้วัดผลกระทบของกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับคนอย่างเป็นองค์รวม โดยได้รับความร่วมมือจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ให้การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญ ศาสตราจารย์นาค คัควานิ ช่วยเหลือทางวิชาการ

แนวคิด “ความอยู่ดีมีสุข”

จากทฤษฎีของ ศาสตราจารย์อมาตยา เซน (๒๕๒๘) ที่กล่าวว่า “ประเด็นของการพิจารณาอยู่ที่คน ว่าสามารถทำอะไรได้หรือไม่ได้ เป็นอะไรได้หรือไม่ได้ เป็นเรื่องของการดำรงชีวิต” เพราะถ้าคนมีความสามารถ จะทำให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจ คนก็มีความสุข ความภาคภูมิใจในการประกอบกิจการ สามารถสร้างรายได้ให้ตนเองและคนในครอบครัวได้ รวมทั้งมีอิสระในการดำรงชีวิต ศาสตราจารย์ เซน ได้พัฒนาแนวคิดความสามารถที่จำเป็นในการกระทำสิ่งใดและหน้าที่ (Functionings and Capabilities) เพื่ออธิบายความสำเร็จของปัจเจกชนในการสร้างความอยู่ดีมีสุขของตน ที่มีรายได้ ดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี และได้รับการยอมรับในสังคม โดยเปรียบเทียบความสามารถและหน้าที่กับการขี่จักรยาน คนที่มีจักรยานอาจขี่จักรยานไม่เป็น หรือคนที่ขี่เป็นอาจไม่ได้เป็นเจ้าของจักรยาน สะท้อนว่าการมีจักรยานคือหน้าที่ ส่วนความสามารถในการขี่จักรยานเป็นความสามารถที่จำเป็นต้องมี ถ้าคนมีจักรยานและขี่เป็นจะทำให้เขาเดินทางไปสู่จุดหมายได้สะดวก รวดเร็วตามเส้นทางที่เขาต้องการ

หากเปรียบเทียบการเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของประชาชนกับการส่งเสริมการขี่จักรยาน ต้องเริ่มจากการจัดหาสถานที่ หรือสร้างเส้นทางสำหรับขี่จักรยานเพื่อลดอุบัติเหตุ มีอากาศบริสุทธิ์ มีความพร้อมด้านสภาพร่างกาย และมีเวลาว่างสำหรับขี่จักรยาน ดังนั้นภาครัฐควรจัดหาบริการสนับสนุน อาทิ การลดมลภาวะทางอากาศ เพื่อให้ประชาชนได้สูดอากาศบริสุทธิ์ จัดบริการสาธารณสุขและสถานี

* นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา

อนามัยต่างๆ เพื่อดูแลสุขภาพของประชาชน ยกระดับความสามารถของประชาชน อาทิ การศึกษา ฝึกอาชีพ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งให้คำชี้แนะแก่ประชาชนให้ใช้ศักยภาพของตนเต็มกำลังความสามารถ

องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข

แนวคิดของศาสตราจารย์อมายา เช่น ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่มุ่งเสริมสร้างความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งระบุว่า “ผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา เป็นการทำให้ปัจเจกบุคคลสามารถบรรลุผลสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ และมีสิทธิเสรีภาพในการเลือกวิถีการไปสู่ความสำเร็จด้วยตนเอง ส่วนการมีรายได้จะเป็นเพียงเครื่องมือหรือทางผ่านไปสู่ความสำเร็จเท่านั้น”

จากกรอบแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว สำนักงานฯ ได้กำหนดความหมายของความอยู่ดีมีสุขที่ หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้พอเพียงต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ” ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวม และสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เป็น ๗ ด้าน ดังนี้

๑) สุขภาพอนามัย เป็นภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บอันเกิดจากการสร้างสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสติปัญญา รวมถึงการมีภาวะโภชนาการที่ดี การรู้จักป้องกัน ดูแลสุขภาพ และสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุข ทำให้มีอายุยืนยาว สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

๒) ความรู้ ครอบคลุมประเด็นการเรียนรู้ให้สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” พึ่งตนเองและใช้ประโยชน์ คักยภาพ และทักษะของตนให้เป็นประโยชน์ ในการปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสังคม

๓) ชีวิตการทำงาน การมีงานทำที่ดี มีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้ต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้คนเราสามารถดูแลความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข

๔) รายได้และการกระจายรายได้ การเสริมสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอำนาจซื้อเพียงพอต่อการดำรงชีวิตที่ได้มาตรฐาน หลุดพ้นจากปัญหาความยากจนและมีการกระจายรายได้ในกลุ่มต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

๕) ชีวิตครอบครัว ครอบคลุมถึงความรัก ความอบอุ่น ราบรื่นราบรื่นที่ของครอบครัว มีความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน ลดปัจจัยเสี่ยงของครอบครัว สามารถพึ่งตนเองได้ และก่อคุณสังคมอย่างมีคุณธรรม

๖) สภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิต การมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การได้รับบริการสาธารณสุขที่พอเพียง และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อคุณคุณภาพการดำรงชีวิตให้เกิดการสนับสนุนความอยู่ดีมีสุขของคน

๗) การบริหารจัดการที่ดี ดูแลคนในสังคมให้มีสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิต มีส่วนร่วมในการพัฒนาและตรวจสอบภาครัฐ ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย และรัฐกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน นำไปสู่สังคมอยู่ดีมีสุข

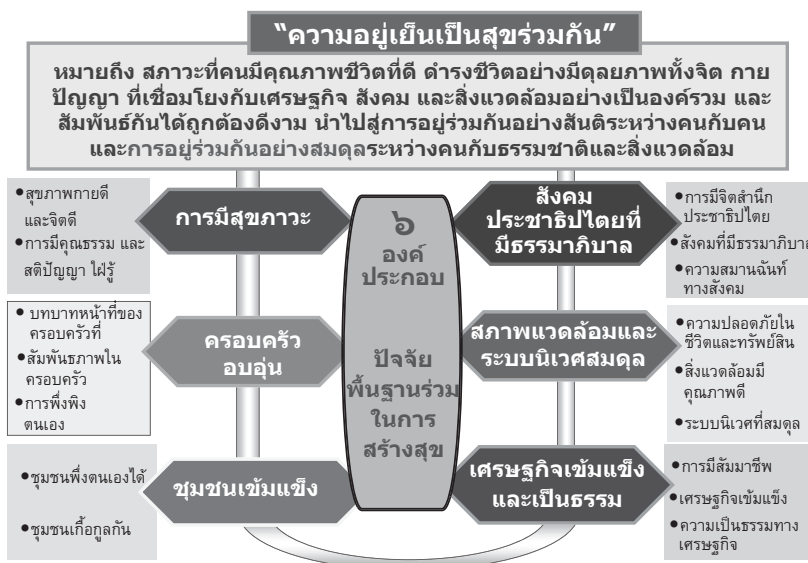
ที่มา : การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ: ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๕ ของ สศช.

การพัฒนาจากความสุขสู่ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐ – ๒๕๕๔) ที่เป้าประสงค์มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” เป็นการพัฒนาด้านชีวิตความอยู่ดีมีสุขที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนมาเป็นดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ที่การพัฒนามีความสมดุลระหว่างจิตใจ และร่างกาย เชื่อมโยงจากระดับบุคคล ไปสู่ครอบครัว ชุมชน และประเทศ เป็นเครื่องมือในการประเมินผลกระทบการพัฒนาที่มีต่อคนในสังคมไทย บ่งชี้สถานะของประเทศและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งสามารถนำไปใช้ปรับทิศทางการพัฒนาประเทศและกำหนดนโยบายให้เกิดความอยู่เย็นเป็นสุข

กรอบแนวคิดพื้นฐานการพัฒนาด้านความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย คำนึงถึงความสอดคล้องกับ “วิสัยทัศน์ประเทศไทย” ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่สะท้อนความสมดุลและความเป็นธรรมในทุกมิติของการพัฒนา พัฒนาแบบบูรณาการ เป็นองค์รวม ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีพัฒนา โดยจัดประชุมระดมความคิดแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ร่วมกันทั้งในระดับส่วนกลางและระดับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาค สามารถนำไปสู่การพัฒนากรอบแนวคิดพื้นฐานและองค์ประกอบของความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย

ความหมาย องค์ประกอบ “ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน”

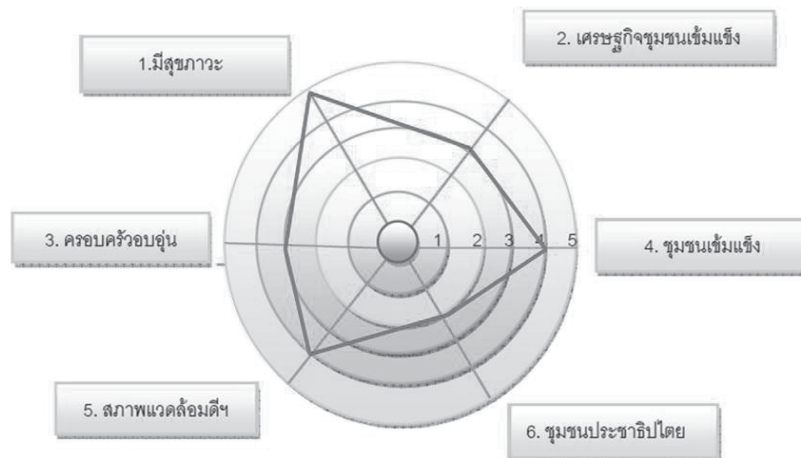
ที่มา : รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๐ ของ สสช.

“ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย” หมายถึง สภาวะที่คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพทั้งจิต กาย ปัญญา ที่เชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสัมพันธ์กันได้อย่างถูกต้อง ดีงามนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดองค์ประกอบของความอยู่เย็นเป็นสุข ๖ มิติ เริ่มจากปัจเจกบุคคล แล้วขยายไปสู่ ครอบครัว ชุมชน สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และการบริหารปกครองประเทศ ได้แก่ ๑) การมีสุขภาวะ คนมีร่างกายแข็งแรง อายุยืนยาว ครอบครัวสุขภาพกาย สุขภาพจิตดี มีสติปัญญาใฝ่รู้ คิดเป็น ทำเป็น ๒) ครอบครัวอบอุ่น เกี่ยวข้องกับบทบาทครอบครัวที่เหมาะสม สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว และการพึ่งตนเองและการมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของครอบครัว ๓) ชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเอง เกื้อกูลกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนา ๔) เศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง มีสัมมาชีพ เศรษฐกิจเข้มแข็ง และสร้างความเป็นธรรม ๕) สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศสมดุล มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี ระบบนิเวศสมดุล และ ๖) สังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล มีจิตสำนึกประชาธิปไตย สังคมที่มีธรรมาภิบาล และความสมานฉันท์

การประยุกต์ใช้ระดับชุมชน

ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย ที่เป็นเครื่องมือการประเมินผลกระทบการพัฒนาที่มีต่อคนและสังคมไทยโดยรวมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี อาทิ การประเมินความ “อยู่เย็น เป็นสุข” ของชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีหนึ่งในการวัดความสุขมวลรวมของหมู่บ้านชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) ของกรมการพัฒนาชุมชน เพื่อติดตามประเมินผลการพัฒนาหมู่บ้านไปสู่เป้าหมายการสร้าง “อยู่เย็น เป็นสุข” ของชุมชนในภาพรวม โดยกำหนดดัชนีชี้วัดความ “อยู่เย็น เป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมชุมชน ที่พิจารณาระดับความพึงพอใจทั้ง ๖ องค์

ประกอบดังกล่าว โดยประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม จากตัวแทนชุมชนและครัวเรือนที่มีความเห็นร่วมกันในการพิจารณาสภาพความเป็นจริงของชุมชน รับรู้ระดับความรู้สึกพึงพอใจในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชน ภายใต้องค์ประกอบของดัชนีชี้วัดความ “อยู่เย็น เป็นสุข” หรือความสุขมวลรวมชุมชน และกำหนดหมู่บ้านเป้าหมาย เป็นหมู่บ้านในโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา ปี ๒๕๕๔ จำนวน ๑,๗๕๖ หมู่บ้าน

ที่มา : แนวทางการประเมินความ “อยู่เย็น เป็นสุข” ของหมู่บ้าน กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ก้าวต่อไปในการพัฒนาดัชนีชี้วัดผลกระทบการพัฒนาในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑

หลักการของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ มุ่งพัฒนาภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ให้ความสำคัญกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม พัฒนาประเทศสู่ความสมดุลในทุกมิติ อย่างบูรณาการ และเป็นองค์รวม ซึ่งเป็นหลักการที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ ดังนั้น การพัฒนาดัชนีชี้วัดผลกระทบการพัฒนาในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ จึงยังคงยึดกรอบแนวคิดหลักของดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยที่ใช้ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ แต่ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การพัฒนาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ ที่มุ่งสู่ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” โดยยึดองค์ประกอบหลักของดัชนีทั้ง ๖ มิติ ที่อาจมีการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติม ประเด็นการวัด ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัด ให้ถูกต้อง สอดคล้อง เหมาะสมกับสภาพสังคมและบริบทการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งความมีอยู่และความต่อเนื่องของข้อมูล อาทิ ตัวชี้วัด อัตราการหย่าร้าง อาจไม่สะท้อนประเด็นการวัดเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัวของสังคมไทยในปัจจุบัน หรือ การขยายมิติไปสู่ด้านจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม ความถูกต้องดีงามต่างๆ มากขึ้น

สศช. จะพัฒนาพัฒนากรอบแนวคิดและจัดทำดัชนีชี้วัดความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ บนพื้นฐานของกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนและทุกระดับให้เห็นพ้องกัน และสามารถนำไปปรับใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารการพัฒนาประเทศไปสู่เป้าหมายการสร้างสังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทยต่อไป ♦♦♦♦

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. แนวทางการประเมินความ “อยู่เย็น เป็นสุข” ของหมู่บ้าน หรือความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน/ชุมชน (Gross Village Happiness: GVH) (ออนไลน์), เข้าถึงได้จาก www.cdd.go.th/ สืบค้นเมื่อ ๒ สิงหาคม ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ : ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๔๕ ของ สศช. มิถุนายน ๒๕๔๕.

_____ จดหมายข่าว เครื่องชี้วัดความอยู่ดีมีสุขและการวิเคราะห์เชิงนโยบาย (ฉบับที่ ๑ เล่มที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๔๐).

_____ รายงานสถานการณ์ความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย เอกสารประกอบการประชุมประจำปี ๒๕๕๐ ของ สศช. กรกฎาคม ๒๕๕๐.

Sen, A.K. (๑๙๘๕). Commodities and Capabilities (North-Molland, Amsterdam).

ดัชนีความอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันในสังคมไทย พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๓ (ต่อ)

องค์ประกอบหลัก/ย่อย	ประเด็นตัวชี้วัด	ตัวชี้วัด	ดัชนี				
			๒๕๔๙	๒๕๕๐	๒๕๕๑	๒๕๕๒	๒๕๕๓
เศรษฐกิจเข้มแข็ง และเป็นธรรม			๖๙.๘๑	๗๓.๙๘	๗๐.๑๘	๗๑.๙๗	๗๗.๑๒
การมีสัมมาชีพ	การมีงานทำ	อัตราการว่างงาน	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐
	มีหลักประกันและความปลอดภัยในการทำงาน	สัดส่วนแรงงานที่ได้รับสวัสดิการต่อกำลังแรงงานทั้งประเทศ	๕๗.๐๑	๕๘.๐๗	๕๗.๔๖	๕๗.๑๐	๕๘.๒๐
เศรษฐกิจเข้มแข็ง	พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ	สัดส่วนอุปสงค์ในประเทศต่อภาคเศรษฐกิจระหว่างประเทศ	๙๒.๑๓	๘๘.๘๓	๘๕.๒๘	๙๙.๗๕	๙๐.๐๐
		สัดส่วนการออมต่อ GDP	๕๙.๘๖	๘๔.๐๐	๖๓.๓๖	๖๑.๓๖	๖๑.๓๖
	เศรษฐกิจเติบโตอย่างมีคุณภาพ	อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ	๗๘.๕๙	๗๙.๓๗	๖๒.๐๐	๕๙.๙๙	๕๑.๒๘
		ประสิทธิภาพการผลิตรวม (TFP)	๕๙.๙๙	๕๙.๙๙	๕๙.๙๙	๕๙.๙๙	๑๐๐.๐๐
	เศรษฐกิจมีเสถียรภาพ	อัตราเงินเฟ้อ	๖๓.๘๓	๗๓.๓๓	๕๕.๕๖	๕๙.๙๙	๙๐.๙๑
		สัดส่วนหนี้สาธารณะต่อ GDP	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐	๑๐๐.๐๐
ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ	การกระจายรายได้	สัดส่วนคนยากจนด้านรายจ่าย	๕๑.๘๙	๔๗.๑๑	๔๔.๖๙	๔๙.๒๖	๕๑.๖๒
		สัดส่วนการถือครองรายได้ของประชากรร้อยละ ๒๐ สุดท้ายที่รวยที่สุดที่รวยที่สุดต่อประชากรร้อยละ ๒๐ แรกที่จนที่สุด (ด้านรายได้)	๗๑.๘๔	๘๐.๑๙	๘๐.๑๙	๘๘.๔๒	๘๘.๔๒
สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศสมดุล			๖๙.๗๐	๖๔.๔๑	๖๖.๙๖	๖๔.๘๖	๖๓.๙๖
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	การลดลงของคดีความรุนแรงจะสะท้อนถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้ด้วย	อัตราจำนวนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน	๕๓.๖๔	๕๕.๖๓	๕๐.๖๓	๕๓.๘๑	๕๘.๒๕
		อัตราจำนวนคดีอาชญากรรมต่อประชากรพันคน	๑๐๐.๐๐	๘๐.๐๐	๕๖.๒๕	๕๘.๓๙	๕๓.๒๗
สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดี	มลภาวะต่าง ๆ ได้รับการป้องกันและดูแลแก้ไข	ปริมาณการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ต่อหัวประชากร	๗๘.๙๕	๗๗.๑๗	๗๖.๖๘	๗๗.๖๗	๗๗.๔๒
		ร้อยละของแหล่งน้ำที่มีคุณภาพอย่างต่ำอยู่ในเกณฑ์พอใช้ต่อแหล่งน้ำทั้งประเทศ	๗๔.๐๐	๕๓.๐๐	๗๙.๐๐	๖๖.๐๐	๖๑.๐๐
		ร้อยละของปริมาณของเสียที่ได้รับการบำบัดอย่างถูกต้องต่อของเสียทั้งประเทศ	๕๑.๕๓	๕๑.๕๓	๕๒.๘๖	๖๑.๕๓	๕๕.๒๙
		ร้อยละของสถานีตรวจวัดอากาศที่มี PM๑๐ เกินมาตรฐานต่อสถานีตรวจวัดอากาศทั้งประเทศ	๕๐.๘๐	๕๐.๘๐	๕๒.๓๑	๕๒.๙๔	๕๐.๘๕
ระบบนิเวศสมดุล	ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของระบบนิเวศต่าง ๆ	ปริมาณสัตว์น้ำเศรษฐกิจ(เฉพาะปลาหน้าดิน)ที่จับได้ในอ่าวไทยต่อชั่วโมง	๗๐.๙๐	๕๙.๙๙	๘๑.๐๐	๕๙.๙๙	๖๓.๕๐
		ร้อยละของพื้นที่ป่าไม้ต่อพื้นที่ประเทศ	๘๑.๖๕	๘๑.๖๕	๘๓.๖๐	๘๓.๖๐	๘๓.๙๐
		ร้อยละของปริมาณน้ำใต้ดินที่นำมาใช้ต่อปริมาณน้ำใต้ดินที่สามารถใช้งานได้ ใน กทม.และปริมณฑล	๗๕.๓๘	๘๒.๗๙	๘๙.๕๘	๙๓.๒๙	๙๓.๒๙
สังคมมีประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล			๗๕.๕๒	๗๐.๔๕	๗๔.๙๕	๖๐.๓๗	๕๕.๗๐
การมีจิตสำนึกประชาธิปไตย	เข้าร่วมในการบริหารประเทศโดยการตัดสินใจเลือกผู้แทนเข้าไปทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติในรัฐสภา	ดัชนีประชาธิปไตย	๕๖.๗๐	๕๖.๗๐	๖๘.๑๐	๖๘.๑๐	๖๕.๕๐
สังคมที่มีธรรมาภิบาล	ภาคส่วนต่าง ๆ มีการบริหารจัดการที่ดี มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้	ดัชนีชี้วัดภาพลักษณ์การคอร์รัปชันของประเทศไทย	๗๒.๐๐	๖๖.๐๐	๗๐.๐๐	๖๘.๐๐	๗๐.๐๐
ความสมานฉันท์ทางสังคม	อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความกลมกลืน ปองดองและสามัคคีกันยอมรับในความแตกต่างของเชื้อชาติศาสนา และวัฒนธรรมของกลุ่มคนภายในชาติ	อัตราจำนวนเรื่องร้องเรียนต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนและสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคต่อประชากรแสนคน	๙๗.๕๗	๘๘.๖๕	๘๖.๗๔	๕๕.๐๑	๓๑.๕๙

ที่มา : สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

<http://www.nesdb.go.th> e-mail: deco@nesdb.go.th

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๙๖๒ ถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ ๑๐๑๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๘๒-๔๘๔๑-๒ โทรสาร ๐-๒๒๒๘๑-๙๓๐๕, ๐-๒๒๒๘๑-๖๖๓๕